

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

dünyanın dört bucağından masallar
ANADOLU EFSANELERİ

7

9+
YAŞ

ANADOLU EFSANELERİ

Derleyen: E. Ali Türkmen

Anadolu Efsaneleri

© Dipnot Yayınları

Dipnot Yayınları: 61

Çocuk Kitapları: 7

Baskı 2009 / Ankara

ISBN: 978-975-9051-63-1

Sertifika No: 0905-06-000824

Editör: İbrahim Yıldız

Kapak Tasarımı: Sinan Solmaz

Kapak Resmi: Petra Rau

Derleyen: E. Ali Türkmen

Düzeltili: Sema Sarıkaş

Son Okuma: Yasin Erol

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Ltd. Şti

Baskı: Mattek Matbaacılık Bas. Yay. Tan. Tic. San. Ltd. Şti.

Tel: (0 312) 229 15 02

GMK Bulvarı No 83/23 Maltepe / Ankara

Dipnot Yayınları

Selânik Cad. No: 82/32 Kızılay / Ankara

Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32

e posta: dipnotkitabevi@yahoo.com

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
Şahmaran Efsanesi/ Adana	9
Lokman Hekim Efsanesi/ Adana.....	13
Anavarza Efsanesi/ Adana	19
Nemrut Dağı/ Adıyaman	24
Ağrı Dağı Efsanesi/ Ağrı	29
Büyük Ağrı-Küçük Ağrı Efsanesi/ Ağrı	33
Ağrı Dağı'ndaki Nuh'un Gemisi/ Ağrı	35
Gordion Düğümü Efsanesi/ Ankara	38
Belkıs Efsanesi/ Antalya.....	40
Yanartaş ve Belerophontes Efsanesi /Antalya	42
Perhad ile Şirin/ Amasya	46

Tamara Efsaneleri/ Artvin.....	49
Gazlıgöl Kaplıcaları Efsanesi/ Afyon	51
Apollon Tapınağının Kuruluşu ve Brankhos/ Aydın	53
İda (Kaz) Dağı Efsanesi/ Balıkesir	55
Ölümsüzlüğe Giden Yol/ Bingöl.....	57
Bitlis Kalesi Efsanesi/ Bitlis	60
Köroğlu Destanı/ Bolu.....	63
Erzurum Çifte Minare/ Erzurum	68
Kız Kulesi Efsaneleri/ İstanbul.....	70
Yenikapı Efsanesi/ İstanbul	73
Ağlayan Kaya Efsanesi/ Manisa	76
Mesir Macunu/ Manisa.....	78
Midas'ın Altınları Efsanesi/ Manisa.....	80
Midas'ın Kulakları Efsanesi/ Manisa.....	82
Şeytan Deresi ve Korikos Mağaraları (Cennet-Cehennem)/ Mersin.....	85
Kızkumu Efsanesi/ Muğla	89
Ölüdeniz Efsanesi/ Muğla.....	91
Kambur Hikâyesi/ Muş.....	93
Peribacaları Efsanesi/ Nevşehir	96

Bor Efsanesi/ Niğde	102
Sepetçioğlu Osman Efe Efsanesi/ Kastamonu.....	104
Gelin Kayalar Efsanesi/ Ordu.....	111
Bey Kızı Efsanesi/ Sinop.....	115
Sultan Gölü Efsanesi/ Sivas	117
Sümela Manastırı Efsanesi/ Trabzon	120
Kral Yolu Efsanesi/ Tekirdağ.....	122
Munzur Efsanesi/ Tunceli	124
Halil-Ür Rahman ve Aynzeliha Gölü Efsanesi/ Urfa	129
Akdamar Adası Efsanesi/ Van	132
Yedi Uyurlar/ İzmir.....	135
Troya Efsanesi ve Tahta At/ Çanakkale	139
Kırklar Meclisi Efsanesi/ Diyarbakır.....	151
Gülcü Baba Efsanesi/ Isparta	155
Hıdır İlyas Efsanesi/ Hatay	157
Ani Harabeleri Efsanesi/ Kars	161
Tahir ile Zühre Hikâyesi	165
Anka (Simurg) Kuşu Efsanesi.....	171

SUNUŞ

Bir halk edebiyatı türü olan efsaneler, insanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren hemen her ülkede ya da kavimde karşılaşılan, olağanüstü olay ve varlıkları konu alan kısa anlatılardır.

Belli bir anlatıcısı olmayan, yerel inanış ve geleneksel değerleri bünyesinde toplayan efsaneler bir toplumun kültürel dokusunun biçimlenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Standart bir anlatım tarzı ve gelişme örüntüsüne sahip olmayan, bir veya birkaç motifi bir arada barındıran efsanelerin masal, destan ya da halk hikâyelerine göre en önemli farklılığı inandırıcı olmasında yatmaktadır.

Belli bir zamana, kişiye bağlı olarak anlatılması nedeniyle dinleyenlerde yaşanmışlık hissi uyandırır. Bu nedenle bizim toplumumuzda da efsanelere gerçekten inanların sayısı az değildir.

Efsaneler konularına göre yaradılış efsaneleri, tarihi efsaneler, olağanüstü kişi ya da varlıklar hakkındaki efsaneler ve dini efsaneler şeklinde sınıflandırılabilir.

Anadolu bir efsane ve masallar ülkesidir. Uçsuz bucaksız Anadolu topraklarında unutulmuş bir mezarın, ilginç görüntülü bir taşın, nereye vardığı belli olmayan bir yolun efsanesi vardır, desek abartmış sayılmayız. Memleketin hangi yöresine giderseniz gidin, orayla ilgili bir efsane anlatılır size.

Bu kitapla, yakın bir zamana kadar Anadolu'nun ıssızlık kokan, gaz lambasıyla aydınlanan gecelerinin vazgeçilmez ögesi olan efsaneleri sizinle bir kez daha paylaşalım istedik.

ŞAHMARAN EFSANESİ

Adana

Anadolu topraklarına ait bir efsanedir Şahmaran. Özellikle Mersin’de, dağı taşı kıvıl kıvıl yılan kayna-
yan Adana’da hâlâ çok yaygın olarak anlatılmakta-
dır.

Binlerce yıl önce, yerin yedi kat altında bulunan bir mağarada, “meran” adıyla bilinen, akıllı, iyi yürekli, dostluğa, sevgiye büyük önem veren yılanlar yaşarmış. Yılanların krali-
çesinin adı da Şahmaran’mış.

Efsaneye göre Camsab, arkadaşları ile birlikte bir kuyu do-
lusu bal bulur. Bal bitince açgözlü arkadaşları kuyuda bulu-
nan Camsab’ı bırakıp giderler. Terk edilen Camsab, orada
gördüğü bir deliği cebindeki çakıyla genişleterek daha büyük
bir yere geçer. İşte bu geçtiği yer, yılanların yaşadığı ülkedir.

Mağaranın içi o kadar karanlıktır ki hiçbir şey görülmez,
sadece etrafta dolanan yaratıkların çıkardığı sesler duyul-

maktadır. Yönünü kaybeden Camsab çaresizlik içinde beklerken, birden bir ışık belirir uzaktan. Bu ışıktan gözleri kamaşan Camsab, ellerini gözlerine siper ederek etrafında gezinen yaratıkların ne olduğunu anlamaya çalışır ve birden uzun, kısısı, yeşili siyahı ile envai çeşit yılanın mağaraya doluşmuş olduğunu fark eder. Yılanların hepsi kafalarını kaldırmış ışığa bakmaktadır. Camsab da onların baktığı yöne bakınca şaşkınlıktan donakalır; çünkü karşısındaki şey, o güne kadar gördüğü en güzel kadın yüzüdür. Sonra, kadının belden aşağısının yılan olduğu dikkatini çeker. Kadın tam karşısında durmakta, elini ona uzatarak gülümsemektedir:

–Korkma benden Camsab, ben Yılanlar Ülkesi’nin kraliçesi Şahmaran’ım. Ülkeme hoş geldin. Benden sana kötülük gelmez. Bundan böyle benim misafirimsin. Şimdi yat ve dinlen. Sonra seninle uzun uzun konuşuruz, deyip geldiği yoldan geri döner.

Sabah olduğunda Şahmaran’ı mükellef bir sofranın başında, kendisine bakarken bulur Camsab. “Bak Camsab, ben insanlığın bütün tarihini biliyorum. İstersen sana da anlatırım,” dedikten sonra bildiği her şeyi bir bir anlatmaya başlar Şahmaran. İşte günler süren bu sohbetler sırasında Camsab ile Şahmaran arasında tarihin en soylu aşklarında birisi görevir.

Zaman böyle akıp gider; bir gün Camsab Şahmaran’a yüzünü çok özlediğini söyleyip, “N’olur beni aileme kavuştur,” diye yalvarır. Bunun üzerine Şahmaran, yerini kimseye söylememesi ve asla hamama gitmemesi koşuluyla Camsab’ın

gitmesine izin verebileceğini söyler. Hamama gitmemesini istemesinin nedeni ise Şahmaran'la karşılaşan bir kişinin hamama gittiğinde vücudunun her yanının pullarla kaplanacak olmasıdır. Şahmaran'a söz verip ailesine kavuşan Camsab, uzun yıllar verdiği sözde durarak Şahmaran'ın yerini kimseye söylemez ve hiç hamama gitmez.

Derken, bir gün Camsab'ın yaşadığı ülkenin kralı amansız bir hastalığa yakalanır. Ülkenin bütün hekimleri kafa kafaya verir, ama kralın hastalığına bir çare bulamazlar. Kralın kötü kalpli veziri, krala Şahmaran eti yemesi gerektiğini, ancak bu şekilde iyileşebileceğini söyler. Aslında vezirin derdi başkadır: Şahmaran'ı yakalayıp dünyanın bütün sırlarına sahip olmak istemektedir.

Ülkenin dört bir tarafında Şahmaran aranır, ama bulunamaz. Bir gün bilge bir adam krala gelerek ülkesindeki herkesin hamama sokulmasını, böylece Şahmaran'ın yerini bilen birisi varsa onun hemen belli olacağını söyler. Bunun üzerine vezir ülkede yaşayan herkesin hamama götürülmesi emrini verir.

Askerler Camsab'ın yaşadığı köye gelir, herkesi toplayıp hamama götürürler. Camsab, Şahmaran'a verdiği sözü anımsayarak suya girmek istemez. Ancak askerler onu zorla suya sokunca Camsab, orada bulunan herkesin şaşkınlık ve dehşet içinde kendisine baktığını görür. Askerler, vücudu yılanlarınki gibi pullarla kaplanan Camsab'ı yakalayıp vezirin huzuruna götürürler. Günlerce süren akıl almaz işkenceler sonucu Camsab'dan Şahmaran'ın yerini öğrenirler. Hemen gidip

Camsab'ın söylediği yerdeki mağarayı bulurlar ve Şahmaran'ı oradan çıkarıp saraya, kralın huzuruna getirirler.

Şahmaran ve Camsab kralın huzurunda karşı karşıya gelirler. Şahmaran, utancından başını kaldıramayan Camsab'a:

–Ey sevdiğim, ey karanlık gecelerimin ayışığı; üzölme ne olur! Şunu biliyorum, kendi canını kurtarmak için yaptın bunu, ama ben sana dememiş miydim bu topraklarda aşklar ölümünedir, diye. Bak şimdi anladın mı ne demek istediğimi? der. Sonra da diğerlerine dönerek şunları söyler:

–Şimdi size sırrımı vereceğim. Kim ki benim kuyruğumdan bir parça koparıp yerse o kişi bütün dünyanın sırrına vakıf olur. Her kim ki benim kafamdan bir parça koparıp yerse o da anında öte dünyayı boylar.

Şahmaran daha sözlerini bitirmeden kötü kalpli vezir, kocaman kılıcı ile atılıp Şahmaran'ı belinden iki parçaya ayırır ve kuyruğundan bir parça koparıp yer. Camsab da duyduğu acı ve utancın etkisi ile hemen ölmek ister, yerinden fırlar, Şahmaran'ın kafasını ısırp bir parça koparıverir.

Kötü kalpli vezir kuyruktan kopardığı parçayı ağzına atar atmaz oracıkta can verir. Camsab'a ise hiçbir şey olmaz. Şahmaran son anda yaptığı plan ile bütün bilgisinin sevdiğine geçmesini sağlamıştır. Gelgelelim, Şahmaran'ı kaybetmenin acısına dayanamayan Camsab o günden sonra acısından kaçarcasına dağ bayır demeden kendini kırlara vurur. Ardından da Lokman Hekim efsanesi alır başını yürür.

LOKMAN HEKİM EFSANESİ

Adana

Şahmaran'ın ölümünün ardından Camsab, yüreği acılar içinde, günlerce dağ bayır dolanıp Şahmaran'ın yasını tutmuş. Tüm yaşadıklarının ve Şahmaran'ı kaybetmenin bir rüya olmasını dileyen Camsab, bu gerçekten kaçamamış ve sonunda olan bitenlerden kendini sorumlu tutmaya başlamış. Suçluluk duygusunun verdiği acıyla, Şahmaran'la karşılaştığı mağaraya gitmeye ve işlediğini düşündüğü bu ağır suçun cezasını Şahmaran'ın halkının, yani yılanların vermesine karar vermiş.

Camsab, Şahmaran'la karşılaştığı mağaranın girişine vardığında bilge bir yılanın onu kapıda beklediğini görmüş. Büyük bir üzüntü ve utançla olanı biteni ona anlatmış. Bilge yılan bir süre düşündükten sonra:

-Bak Camsab, demiş. Sakın şahmaran'ın öldüğünü yılanlara söyleme, bu sırrı seninle birlikte saklayalım. Eğer yılanlar, şahmaran'ın öldüğünü anlarsa bu, insanlığın da sonu olur. Yılanları ne ben, ne de sen durdurabiliriz. Mağaralarından çıkıp sonsuza dek insanlarla savaşıp dururlar. şimdi gel diğeryılanlarla vedalaş. Sonrasını düşünürüz.

Camsab gözyaşı dökerek mağarada bulunan binlerce renk ve çeşitteki yılanla vedalaşmış. Vedalaşmanın ardından mağaranın ağzına kadar Camsab'a eşlik eden bilge yılan, diğeryılanların duymayacağı bir şekilde ona:

-şahmaran senin için kendini feda etti. Onun bilgeliğı ve ruhu senin bedeninde artık, dedikten sonra şahmaran'a muhafızlık eden iki yılanı yanına çağırmış. Yılanlara:

-Ey yılan kardeşlerim, sizler bundan sonra Camsab'ın, yani bilgeliğı ile insanlığa şifa dağıtacak olan Lokman Hekim'in muhafızlığını yapacaksınız, demiş.

Yılanlar, bilge yılan böyle der demez bir burgu gibi dönmeye başlayıp uzun, görkemli bir asaya dönüşmüşler. Bilge yılan asayı Lokman Hekim'e vermiş ve onunla vedalaşmış:

-şimdi git artık. Gezdikçe bütün canlılar seninle konuşacak ve sana kendi sırlarını verecekler. Sen de bu bilgileri insanlara ver. Hadi yolun açık olsun, diyerek mağaranın karanlığına doğru süzölmüş. Lokman Hekim, iki gözü iki çeşme, kendini yollara vurmuş. Geçtiğı yerlerdeki bitkiler, çiçekler, ağaclar

sanki ona sesleniyormuş. Çiçekler, otlar ona cömertçe davranıp hangi hastalığa iyi geleceklerini fısıldamışlar. Zamanla bütün otların ve çiçeklerin dillerini öğrenmeye başlamış. Hatta o kadar çok şey öğrenmiş ki, geçtiği yerlerde adı dilden dile doluşır olmuş. Lokman Hekim yıllarca hiç durmadan gezmiş, öğrendiklerini insanlara sunmuş ve sonunda yolu kutsal Mezopotamya'ya düşmüş.

Bir gün, geçtiği köylerin birinde, büyük bir kalabalığın hamile bir kızı taşıdığını görmüş. Gördüklerinden dehşete kapılmış, hemen atılarak kendini kıza siper etmiş. Kalabalık, atıkları taşlara kalkan olan bu yabancı karşısında bir an durak-sayınca Lokman Hekim:

–Bu ne vahşettir? İnsan olan iki can taşıyan hamile bir kadını taşlar mı? Sizde hiç vicdan, insanlık kalmadı mı? demiş.

Bunun üzerine, kalabalığın arasından yaşlı bir adam öne doğru çıkarak öfkeyle:

–Ben bu kızın babasıyım. Sen de kimsin ve neden işimize burnunu sokuyorsun? diye sormuş.

Lokman Hekim kalabalığı baştan aşağı şöyle bir süzdükten sonra, “Ben Lokman Hekim'im,” yanıtını vermiş.

Köylüler, şimdiye kadar adını çok duydukları ünlü hekimi karşılarında görünce şaşkınlıktan öylece kalakalmışlar. Lokman Hekim, kızın babasına dönmüş, hışımla:

–Söylesene be adam! Hamile kızını taşıyarak öldürecek kadar seni insanlıktan çıkaran şey nedir? diye sormuş.

Yaşlı adam susmuş. Lokman Hekim yerde kanlar içinde yatan kızcağızın üzerine eğilmiş:

-Bana biraz zaman verin, size bu kızın suçsuz olduğunu kanıtlayayım, dedikten sonra sırtındaki bohçasından cam bir şişe çıkarıp içindekini kıza içirmiş. Kızcağızın şişeden birkaç yudum almasıyla ağzından kocaman bir yılanın süzülüp dışarı çıkması bir olmuş. Kalabalık, korkudan ve şaşkınlıktan küçük dilini yutmuş. Herkes utancından başını öne eğmiş. Lokman Hekim devam etmiş:

-Büyük bir ihtimalle bu kızcağız, bir dere kenarından su içerken yavru bir yılan kaçmış ağzına. Midesinde büyümüş ve siz de bu durumu yanlış anlayarak kıızı hamile sanmışsınız.

Konuştukça öfkesi artıyor, gözlerinden alevler fışkırıyor-muş. Sözlerini bitirdikten sonra burnundan soluyarak köylü-leri yarmış, uzaklaşıp gitmiş. Az gitmiş uz gitmiş, Çukurova'nın bereketli topraklarına varmış. Bu topraklardaki bin türlü güzelliği görünce Seyhan ile Ceyhan Nehri arasında kalan Misis'e yerleşmeye karar vermiş. Lokman Hekim'in dağıttığı şifa sayesinde sağlıklı, mutlu, hastalıktan uzak bir şekilde yaşayan Misis halkı, bu sefer de ondan ölüme çare bulmasını istemiş. Lokman Hekim her ne kadar, "Benden çok zor bir şey istiyorsunuz. Dünya kurulduğundan beri ölüme kim çare bulabilmiş ki ben bulayım?" demişse de dinletememiş. Böylelikle onlara ölümsüzlüğü arayıp bulmaya çalışacağına söz vermiş.

Günler, haftalar, aylar boyunca bereketli Çukurova topraklarının dağlarında ve ovalarında ölümsüzlük ilacını aramış. Sonunda yorgun düşüp bir ağacın altında uyuyakalmış. Uykusunun en güzel yerinde, tatlı bir ses Lokman Hekim'i uyardırmış. Bilge Lokman gözlerini ovmuş, etrafı dinlemeye başlamış. Duyduğu sesin hayal mi gerçek mi olduğunu anlamaya çalışırken yeniden duymuş o sesi. Ses, uyuduğu ağacın hemen arkasından geliyormuş. Kulağını vermiş sese, anlamaya çalışmış söylenenleri. Rüzgârın peşine takılıp gelen ses şöyle diyor :

–Bunca zamandır arayıp bulamadığın ilacın sırrı bende. Ben ölümün sırrını çözenim. Benimle birlikte yeryüzünde insana ve hayvana ölüm olmayacak.

Lokman Hekim'in kalbi heyecandan yerinden fırlayacak gibi olmuş. Hemen sesin geldiği yere koşmuş ve otu bulmuş. Ot ona ilacı nasıl yapacağını tarif etmiş. Lokman Hekim de otun anlattıklarını can kulağıyla dinlemiş. Bütün anlatılanları defterine yazmış. Sonra da otu koparıp yola düşmüş.

Bu sırada bütün olup biteni eşsiz katında izleyen Tanrı, Cebrail'i yanına çağırarak, "Yetiş Cebrail, Lokman ölümsüzlüğün sırrını insanlara götürüyor. Eğer onu durdurmazsam insanlığın hali hiç de iyi olmaz. Hemen git ve onu durdur," diye buyurmuş. Bunun üzerine Cebrail derhal pir-i fani kılığında dünyaya inmiş, köprüünün üzerinde duran Lokman Hekim'in karşısına dikilmiş. Ondan ölümsüzlüğün sırrını istemiş. Lokman Hekim vermek istememiş; ama Cebrail el çabukluğuyla kitabı ve otu Lokman Hekim'in elinden kaptığı gibi Ceyhan'ın

sularına atıvermiş. Lokman Hekim suya atlayıp defteri kurtarmaya çalışmış, ama nafile. Uzun uğraşlar sonucunda defterinden sadece bir yaprağı bulabilmiş.

Derler ki bugünkü tıp biliminin temeli işte o tek sayfa ile atılmış ve bugünlere kadar gelmiş. Lokman’a asa olan iki yılan da tıp biliminin simgesi olmuş.

ANAVARZA EFSANESİ

Adana

Çukurova'nın kuzeydoğusunda, Savrun Suyu'nun Ceyhan Irmağı'na kavuştuğu yerin yakınında bir kale vardır. Adına "Anavarza Kalesi" derler. Ceyhan'dan Kadirli'ye giderken, Anavarza Kalesi sağda, ovadan bitercesine birdenbire yükselir. Kale, yalçın bir kayanın üzerindedir. Şehir, kalenin eteklerine kurulmuştur. Bugün şehir ve kale kalıntısı halen ayakta durmaktadır. Bu tarihi kalıntının güzel bir efsanesi vardır:

Vaktiyle Anavarza, yiğit insanların, güzel kızların yaşadığı büyük bir şehirmiş. Kent ve kale dıştan gelecek her tehlikeye karşı koyabilecek durumdaymış. O zamanlarda şehirde yaşayan taş ustaları taştan oymalarla evleri, meydanları süsler, insanda hayranlık uyandıracak eserler yaratırlarmış. Gündüzleri halk kentten çıkar, tarlada bayırda işini görür, akşam oldu-

ğunda kente geri dönermiş. Kentin dışı derin hendeklerle ve yüksek duvarlarla çevriliymiş. Kentin kapısındaki asma köprüden başka içeri girilebilecek hiçbir yer yokmuş.

Halk bu güzel kentte huzur içinde yaşırmış. Akşamları her ev kahkahayla dolarmış, ağıtlar şarkı diye söylenirmiş. Halk mutluymuş, tabii ki kentin kralı da mutluymuş.

Anavarza kralının, aya sen doğma ben doğayım, diyen dünya güzeli bir kızı varmış. Bu kız akıllı mı akıllı, güzel mi güzelmış. Gelin görün ki, günlerden bir gün, işte bu güzel kız yüzünden kentin huzuru kaçmış, kralın o gülen yüzü karar-mış, kaşları çatılmış.

Bu huzursuzluğun nedenine gelince...

Bir gün Sis kralının elçisi Anavarza kralına gelmiş ve:

–Ulu Sis kralı adına, yüce Anavarza kralına saygılarımı sunarım, demiş.

Kral:

–Söyle bakalım ne diler kralın bizden? deyince de elçi:

–Kralım kızınızı oğluna ister, diye karşılık vermiş.

–Yaa, öyle mi?

–Evet, yüce kralım.

–Ya isteğini kabul etmezsem?

–Ulu kralım bunu da düşünmüştür. Kızınızı oğluna vermezseniz, krallığınıza savaş açacağını bildirmekle görevlendirdi beni.

–Savaş diler demek?

-Hayır... Ama...

-Sis kralına söyle, bu işi düşünmemiz gerekir.

Anavarza kralı böyle deyip elçiyi savmış.

Dert geldi mi üst üste gelir. Sis kralının elçisi gidince bu defa Misis kralının elçisi kapıya dayanmış. O da kızı Misis kralının oğluna istemiş. Onun da tehditleri öncekinin aynıymış.

Anavarza kralı çok halim selim, iyi yürekli bir insanmış. Ne yapacağına karar verememiş, dalmış kara düşüncelere. Durum çok çetin. Kızını hangi kralın oğluna verirse versin savaş çıkmasını önleyemeyecek. Belki de ülkesi elden gidecek. Hiçbirine vermezse bu defa iki ülkeyle birden savaşmak zorunda kalacak!

Kız, babasının günlerce süren düşünceli haline çok üzül-müş ve ona:

-Hiç böyle olur mu kral babam? Ben senin kızın değil mi-yim? Bana derdini niçin açmazsın? diye sitem etmiş.

Kral:

-Kızım, güvercin topuklu yavrum. Çok haklısın. Bilmem ki ne desem, ne etsem? Sis kralı elçi göndermiş, oğluna ister seni. Misis kralı da elçi göndermiş. O da oğluna ister seni. Vermezsem, savaş açacaklar, hangisine peki desem yine olacağı bu. Ne yapmalı bilemedim, demiş.

Kız gülmüş:

-Ondan kolay ne var?

-Neresi kolay, şeytan bile çözemez bu düğümü kızım, demiş kral.

Kız:

-Hayır, kral babam; bundan kolay bir şey yok. Deyiniz ki onlara, ben kızımı veririm. Veririm ama, bir koşulum var: Anavarza'nın suyu az. Buraya bol suyu ilk önce kim getirirse, onun oğluna veririm kızımı. Onlara böyle söyleyin siz. Gerisi-ne karışmayın.

-Bak işte, bunu hiç düşünmemiştim. O zaman savaşı çözeriz bu işi.

-Elbette babacığım. Halkımız rahat, huzur içinde yaşıyor. Onların benim yüzümden acılara katlanmalarını, ölmelerini istemem, diyerek babasının gönlünü ferahlatmış kız.

Böylece aradan günler geçmiş, her iki kralın elçileri, kralın kararını öğrenmek üzere Anavarza'ya gelmişler. Kral onlara kızının dediğini söylemiş:

-Anavarza'ya bol suyu ilk getirenin oğluna kızımı vereceğim. Kararımı krallarınıza böyle iletiniz, demiş.

Elçiler bu kararı hemen kendi krallarına iletmişler.

Bunun üzerine, Sis kralı yukarıdan, Misis kralı aşağıdan başlamışlar suyolunu yapmaya. Sis kralı suyolunu yontma taşlardan, çok güzel, sağlam bir biçimde yaptırmaya uğraşıyormuş. Bu yüzden işi geciktirmiş. Misis kralıysa kerpiçten yapıyormuş suyolunu. Bu nedenle onların suyolu erkenden görünmüş. Sisli lerdense bir haber yok! Misislilerin suyolunun kente yaklaşmakta olduğunu gören kızı almış bir üzüntü. Meğer yiğitliğini duyduğu Sis kralının oğlunu severmiş içten içe. Ona adamlar göndermiş:

-İyiye kötüye bakma. Elini çabuk tut, demiş.

Ama taş yol bu. Peynir değil ki doğrana, çamur değil ki sıvana. Sonunda Misislilerin yolu bitmiş. Gelmiş kentin kapısına dayanmış. Yol kapıya dayanmış dayanmasına, ama kız buna dayanamamış. Kaldırmış kendisini kayalıklardan aşağı atmış.

Derler ki, Anavarza o günden sonra bir daha şenlik nedir bilmemiş. Kentin evlerinden neşe dolu kahkahalar yükselmemiş.

Siz siz olun, iki taş arasına girin, ama iki gönül arasına girmeyin.

NEMRUT DAĞI

Adıyaman

Doğu-batı medeniyetinin, iki bin yüz elli metre yükseklikteki muhteşem kesişme noktası, dünyanın sekizinci harikası olan Nemrut'tur. Yüksekliği on metreyi bulan büyüleyici heykelleriyle, metrelerce uzunluktaki kitabeleriyle, UNESCO Dünya Kültür Mirası'nda yer almaktadır Nemrut.

İki bin yıldır güneşin doğuşunu ve batışını iki bin yüz elli metre yükseklikten izleyen dev heykellerin sırrının çözülmesi için Kommagene Uygarlığı'nın keşfine gitmek gerekir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda askeri danışman olarak görev yapan ve tarihi eserlere ilgi duyan Alman subay Helmut Von Moltke, 1838'de bölgede gerçekleştirdiği araştırmalar sonucunda yazdığı ve buradaki tarihi kalıntılar hakkında bilgi verdiği 'Türkiye'deki Durum ve Olaylar Hakkında Mektuplar' adlı kitabında, nedense Nemrut Dağı'ndaki heykellerden söz et-

memiştir. Nemrut Dağı'nın zirvesindeki eserlerden ilk defa söz eden ve bunların Asurlulardan kalma olduğunu tahmin eden kişi, 1881'de Diyarbakır'da yol yapım işlerinde görevli Alman mühendis Karl Sester'dir. Sester'in verdiği bilgiler doğrultusunda Kraliyet Akademisi tarafından bölgeye gönderilen genç bilim adamı Otto Puchstein başkanlığındaki ekip, Nemrut Dağı'nın tepesindeki tümülüs ve tümülüsün doğu ve batı yanlarında oluşturulmuş teraslar üzerindeki devasa heykeller ve çeşitli kabartmalardan oluşan eserler üzerinde çalışır. Uzun çalışmalar sonunda Grekçe yazılı kitabeyi çözen Puchstein, bu eserlerin Kommagene Uygarlığı'na ait olduğunu ve Kommagene Kralı I. Antiochos tarafından yaptırıldığını keşfeder. Antiochos'un ağzından yazılan kitabe, Nemrut Dağı'nın sırrını ve Antiochos'un yasalarını içermektedir.

Daha sonra Alman mühendis Karl Humann ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin kurucusu Osman Hamdi Bey'in de katıldığı Nemrut Dağı çalışmaları, 1953'ten 80'li yıllara kadar Amerikalı arkeolog Theresa Goell ile Friedrich Karl Dörner, 1986 yılından itibaren de Dörner'in öğrencisi Sencer Şahin tarafından sürdürülmüştür.

Kommagene Uygarlığı'nın ortaya çıkmasını sağlayan kazılar, Nemrut Dağı'ndan başka Arsameia, Samsat ve Fırat Havzası'nda gerçekleştirilmiştir. Bölgede yapılan kazılarda ortaya çıkartılan taşınabilir eserler müzelerde, geri kalanları da milli park alanı içerisinde korumaya alınmıştır.

Gündoğumu ve günbatımının tüm ihtişamıyla izlenebildiği bu tepede, Kommagene Kralı I. Antiochos, kendisi için görkemli bir anıt mezar, mezar odasının üzerine kırma taşlardan oluşan bir tümülüs ve tümülüsün üç tarafını çevreleyen kut-sal alanlar inşa ettirmiştir. Tümülüs, Kral I. Antiochos'un şerefine tertiplenen törenlere mahsus üç terasla çevrilidir. Doğu, batı ve kuzey terasları olarak adlandırılan bu alanlardan doğu ve batı teraslarda, yan yana dizilmiş blok halinde sekiz yontma taşın üst üste oturtulmasıyla oluşturulan sekiz-on metre yüksekliğinde muhteşem heykeller, kabartmalar ve yazıtlar bulunmaktadır. Heykeller, bir aslan ve bir kartal heykeliyle başlar ve aynı düzende son bulur. Hayvanların kralı aslan yeryüzündeki gücü, tanrıların habercisi kartal ise gökyüzünün gücünü sembolize eder. Heykeller her iki tarafta da şu şekilde sıralanmıştır: Kral I. Antiochos (Theos), Fortuna (Theichye-Kommagene-Tanrıça), Zeus (Oromasdes), Apollo (Mithras-Helios-Hermes), Herakles (Ares-Artagnes). Buradaki yazıtlarda Antiochos'un anne tarafından Büyük İskender'den (Yunan-Makedonya), baba tarafından da Darieos'dan (Pers) geldiği yazılıdır. Böylece Antiochos, atalarından gelen etnik farklılığı birleştirmiş, bu nedenle de Tanrı heykellerinin yüzünü doğuya ve batıya çevirmiştir. Ayrıca Tanrı heykellerinin isimleri Grekçe ve Pers dilinde yazılmıştır.

Adıyaman'ın 103 km. doğusundaki Antiochos'un tümülüsü, ana kaya üzerine kırma taşların üst üste yığılmasıyla oluşturulmuştur. Tümülüsün doğu, batı ve kuzeyindeki ana kaya düzleştirilerek teras haline getirilmiş, doğu ve batı teraslarına Tanrıların heykel ve kabartmaları yapılmıştır.

Nemrut Dağı'ndaki kutsal alanda heykellerin dışında birçok da kabartma bulunmaktadır. Batı terasında bulunan ilginç kabartmalardan biri de aslan kabartmasıdır. Gezegenlerin dizilişleri incelendiğinde, bunun Kommagene'nin I. kralı Mithradates'in taç giydiği geceye, M.Ö. 109 yılının temmuz akşamına denk geldiği görülmektedir.

Nemrut Dağı'nın iki bin yüz elli metre yükseklikteki zirvesinde aslanlı horoskop, bilinen en eski horoskoptur. Aslanın üzerinde on altı ışıdan oluşan üç adet yıldız vardır ve bunlar Mars, Merkür ve Jüpiter gezegenlerini temsil etmektedir. Aslanlı horoskop gök cisimlerinin bir anlık konumunu gösterir. Güneşin giderek azalan ışığının altında çıkan yeni ayın ve onun hemen üzerinde "Kral Yıldızı" olarak bilinen Regulus yıldızının güçlü parıltısı yüzleri aydınlatır. Önceki gecelerde Jüpiter, Merkür ve Mars gökyüzünde adeta krallara layık bir geçiş töreni sergiler. Tüm bu seremoni bittikten sonra Kommagene halkı, tanrılarının yeni krallarını ziyarete geldiklerine inanarak evlerine dönerler.

Kommagene Krallığı M.S. 72 yılına kadar bu bölgede egemenliğini sürdürmüştür. Yazılı belgelerde M.Ö. 850 yılında görülen krallığın ismi o dönemlerde Kummuh olarak geçmektedir. Asur egemenliğinden kurtulmasıyla birlikte bağımsızlığını ilan eden Kommagene'nin bu dönemine ait ilk yazılı belgeler de ilk kez I. Antiochos dönemine aittir. I. Antiochos, Kommagene'nin en önemli kralıdır. Antiochos yeni bir din kurmayı planlamış, Batılıların, yani Yunanlıların dini ile Doğu Perslerin dinini birleştirmeyi amaçlamıştır. Böylece bir dünya dini yaratacak, Nemrut Dağı'nı onun merkezi yapacak

ve bu dinin buradan tüm dünyaya yayılmasını sağlayacaktır. Kendisi de bu sayede tüm dünyaya hükmedecek ve ölümsüzlüğe kavuşacaktır. Bu nedenle kendisini Tanrı ilan etmiştir.

Antiochos, Nemrut Dağı'nın iki bin yüz elli metre yükseklikteki zirvesinde yapımına başladığı görkemli kutsal alan ve mezar anıtını bitiremeden ölmüş, mezar anıtı da yarım kalmıştır. Onun Nemrut Dağı'nı doğu ve batı yamaçlarındaki teraslara yaptırdığı heykeller ise, Nemrut'un sert hava koşullarına rağmen yüzyıllarca ayakta kalmıştır.

Antiochos, bu alanı teraslar halinde tasarlamıştır. Kutsal kabul edilen teraslarda yer alan heykellerin bir sıra halinde olduğu görülmektedir. Buradaki tanrılar, hem doğu, hem de batı tanrılarını temsil etmekte ve bu nedenle iki ayrı isimle anılmaktadır. Yüzleri doğuya ve batıya çevrili Pers ve Yunan tanrıları, ayrıca, Kral Antiochos'un bu iki kültürü birleştirme amacını da simgelemektedir. Antiochos yaptırdığı heykellerin arka yüzüne iki yüz satırdan oluşan vasiyetini de yazdırmıştır.

Yazıtta, kendinden sonra gelecek krallardan tapınağı güzelleştirmelerini istemekte, ibadet için gelenleri övmekte, kötü niyetlilere ise beddua etmektedir. Bunun yanı sıra Antiochos, kutsal alanı ziyarete gelenlerin en iyi şekilde ağırlandıklarını istemiş, rahiplerin onlara en iyi şaraplarını sunmasını emretmiştir. Burada yapılacak törenlerin renkli geçmesi için de müzisyenler görevlendirmiştir.

AĞRI DAĞI EFSANESİ

Ağrı

On sekizinci yüzyılda Beyazıt bir sancak merkezidir ve sancak beyi de Mahmut Han'dır. Bir gün, Mahmut Han'a ait olan, keçe bellemesinin üzerinde güneş ve ağaç motifleri bulunan kır bir at, Ağrı Dağı'nın eteklerinde yaşayan Ahmet'in kapısına gelip durur. Atı ilk gören, Sofi olur. Yaşlı Sofi, Ahmet'e atı nereden bulduğunu sorar. Ahmet, ata dair bir şey bilmediğini söyler ve töre gereği atı üç kez götürüp çok uzak bir yere bırakır; ama at her defasında geri döner. Bunun üzerine Ahmet, atın artık kendisine ait olduğunu, kim isterse istesin vermeyeceğini söyler: "O benim kismetimdir," der.

Bu arada Mahmut Han da kaybolan atını aramaktadır. Ağrı Dağı'nın eteklerindeki Sorik köyünde yaşayan Ahmet'in evinde olduğunu öğrenince atını beyler aracılığıyla ister. Ancak Ahmet atı vermeye niyetli değildir. Mahmut Han atını almak için Ağrı Dağı'na gider, burada Sofi'den gayrı kimseyi

bulamaz; bulamayınca da yaşlı adamı sarayına getirip zindana atar. Kürt Beyleri atı ve Ahmet'i bulacaklarına dair Mahmut Han'a söz verirler. Mahmut Han da çeşitli armağanlar vererek onları geri gönderir.

Paşanın üç kızı vardır. Bunlardan Gülbahar diğer iki kız kardeşinden çok farklıdır. Zindandaki Sofi'yle ilgilenir. Sofi, Gülbahar'a kaval çalar. Ağrı Dağı'nın kinini, nefretini dile getiren Ağrı Dağı türküsünü duyan Gülbahar mest olur.

Mahmut Han, Ahmet'i getirmesi için Mikan aşiretinden Musa'yı Hakkâri'ye gönderir. Sonra da yanında Ahmet'le dönen Musa'yı onunla birlikte zindana attırır. Zindandakilere yiyecek götüreren Gülbahar, Ahmet'i görür görmez ona âşık olur. Hatta bir gece zindancı Memo'dan izin alarak Ahmet'le görüşür.

Gülbahar'la Ahmet böylece birbirlerine âşık olur. Mahmut Han ise bir ferman çıkarıp atının kırk gün içinde bulunmasını, aksi takdirde Sofi, Ahmet ve Musa'nın idam edileceğini bildirir. Bunun üzerine Gülbahar, kardeşi Yusuf'tan yardım ister. Korkak bir kişiliğe sahip olan Yusuf buna yanaşmaz. Ancak konuyu kimseyle paylaşmayacağı konusunda da kız kardeşine söz verir. Çare aramaya devam eden Gülbahar, bu sefer de Demirci Hüso'ya başvurur. Hüso da Gülbahar'ı Kervan Şeyhi'ne gönderir. Kervan Şeyhi, yıldızlara bakar ve ona derdine derman olabileceği müjdesini verir. Gülbahar, ertesi gün Demirci Hüso'nun dükkânının önünde bir at görür. Demirci Hüso bu atı alıp Mahmut Han'a götürür; fakat Mahmut Han, getirilen atın kendisine ait olmadığını söyler.

Aynı gece Ahmet ile Gülbahar Zindancı Memo'nun odasında birlikte olurlar. Kıskançlıktan deliye dönen zindancı Memo âşıkları öldürmeye yeltense de, vicdanı son anda buna engel olur.

Bu arada Mahmut Han halkın arasına tellalları salarak cumartesi günü zindandakilerin asılacağını duyurur. Bunun üzerine Demirci Hüso atı serbest bırakır. At, Beyazıt'ta şahlanır ve sonra yönünü Ağrı Dağı'na çevirip gözden kaybolur.

Gülbahar ne yapacağını bilemez bir haldedir. Son çare olarak zindancı Memo'dan, içerdekileri serbest bırakmasını ister. Memo, Gülbahar'ın saçından bir tutam almak koşuluyla isteğini yerine getireceğini söyler. Ertesi gün Memo'yu kayalıkların üstünde cansız bedeniyle upuzun yatarken bulurlar. Ömrü boyunca büyük bir aşkla sevdiği kadının bir tutam saçını tuttuğu elini kimse açamaz.

Diğer taraftan, her şeyi bilen Yusuf, büyük bir korku içindedir. Çünkü Yusuf, babasının İsmail Ağa'ya, Gülbahar'la Ahmet'in gelip ona yalvarmazlarsa ikisinin de gözlerini oyacağını söylediğini duymuştur. Bunun üzerine babasına her şeyi anlatır. Bu sefer Gülbahar da zindana atılır. Haber kısa sürede etrafa yayılır. Halk saraya yürür. Halkın öfkesinden korkan Mahmut Han, Gülbahar'ı ve Ahmet'i serbest bırakır.

Halk Ahmet'i ve Gülbahar'ı Kervan Şeyhi'ne götürür. Şeyh de onları, yanlarına halifesi İbrahim'i katarak Hoşap Kalesi'nin beyine gönderir. Hoşap Kalesi Beyi gençlere sahip çıkar. Molla Muhammet adlı birini Mahmut Han'a gönderir. Ama

umduğu haberi alamaz. Kalbi kinle dolan Mahmut Han, genç çifti geri istemektedir. Hoşap Kalesi'nin Beyi ise onları vermemekte kararlıdır.

Mahmut Han, Erzurum'daki Rüstem Paşa'ya mektup yazar ve yardım ister, ancak Rüstem Paşa ona Gülbahar'ı Ahmet'e vermesinin daha doğru olacağını bildirir. Hoşap Kalesi'nin Beyi, Molla Muhammet'i yeniden gönderir ve Bey'in ne yapmak lazım geliyorsa yapmasını, kendisinin her şeye hazır olduğunu bildirir. Mahmut Han tedirginlik içindedir, çevredeki ahalinin sarayın üzerine yürümesinden ve Osmanlı'nın gözünden düşmekten korkmaktadır. Sonunda kızı bir şartla vermeyi kabullenir: Ahmet, Ağrı'nın tepesine çıkacak, orada büyük bir ateş yakacaktır. Ahmet bunu kabul eder. Ahmet'in dağa tırmanışı, her geçen gün daha fazla insanın oraya gelmesine neden olmakta, heyecanı arttırmaktadır. Mahmut Han ve İsmail Ağa da en az halk kadar tedirgindir. Heyecan o kadar artar ki, sonunda Mahmut Han, Ahmet zirveye çıkamasa da kızı ona verdiğini ilan etmek zorunda kalır; ama Ahmet Ağrı Dağı'nın tepesine çıkmış, ateşi yakmıştır.

Bütün bu olanlardan sonra Ahmet Gülbahar'ı alır ve gider; ancak ona dokunmaz. Gülbahar bunun nedenini öğrenmek isteyince de ona kendisini zindandan nasıl kurtardığını sorar. Gülbahar'ın anlattıklarının ardından Ahmet bir şey söylemeden oradan uzaklaşır. Gülbahar onu takip eder; ancak Kıp Gölü denen yerde sevgilisini kaybeder.

BÜYÜK AĞRI-KÜÇÜK AĞRI EFSANESİ

Ağrı

Ağrı Dağı'nın bulunduğu yer bir zamanlar ova imiş. Çok eski zamanlarda Sürmeli Çukuru uçsuz bucaksız düzlükler halindeymiş. Ağrı Dağı'nın yerinde büyük bir orman varmış. Efsane, burada yaşayan bir köylü ile iki kızının başından geçenleri anlatıyor.

Rivayete göre bir gün iki bacı el ele vererek evlerine odun getirmek üzere ormana gitmişler. Birkaç günde vardıkları ormanda topladıkları dallardan birer yük hazırlamışlar. Sıra sırtlarına almaya gelince büyük bacı: "Bacı bacı, kurban olam. Ne olur gel, sırtıma bu yükü kaldır," demiş. Küçük bacı bunu yapmadığı gibi bir de, "Canın çıksın, kendin kaldır! " diye terslemiş ablasını. Büyük bacı yalvarmış yakarmış, boşuna. Çaresiz kalınca, "Gel o zaman, ben senin sırtına kaldırayım," demiş.

Küçük bacı buna da razı olmamış. Bunun üzerine aralarında kavga başlamış. Saç saça kavgada ikisi de kan ter içinde kalmışlar. Hareket edemeyecek hale geldiklerinde küçük bacı:

–Abla abla, senin gibi abla olmaz olsun. Dağ olasın, taş olasın, uzun uzun kış olasın; yaz kış başında kar eksik olmasın. Belimdeki ağrı adın, seller yağmurlar muradın olsun, diye beddua etmiş.

Ablası durur mu? O da vermiş veriştirmiş kardeşine:

–Senin gibi kardeşim olacağına taş olsun; saçların çayır, eteklerin bayır olsun. Başın dilin gibi sivri, yamacın boynun gibi eğri, adın da benim gibi ağrı olsun. Sen de öyle bir dağ olasın ki, başından yılan, çıyan eksik olmasın.

Derken bir gürültü kopmuş, bir toz bulutu kaplamış ortalığı. Tanrı iki bacının da beddualarını kabul etmiş. Biraz sonra ovada iki yüce dağ sivrilmiş. Büyük bacı Büyük Ağrı Dağı olmuş; başında yaz kış kar eksik olmamış. Küçük bacı da Küçük Ağrı Dağı olmuş; onun da tepesinde yılan, çıyan eksik olmamış.

AĞRI DAĞI'NDAKİ NUH'UN GEMİSİ

Ağrı

Ağrı Dağı'na ilişkin en önemli efsanelerden birisi de "Nuh'un Gemisi"dir. Başta kutsal kitaplar olmak üzere birçok kaynak, Büyük Tufan'dan ve Nuh'un Gemisi'nden uzun uzun söz etmektedir.

Tek tanrılı kutsal kitaplarda anlatılanlara ve çok tanrılı mitolojik öykülere göre, milyonlarca yıl önce dünyamız, sadece karalardan ve denizden oluşan, koyu bir sessizliğin hüküm sürdüğü, tatsız tuzsuz bir yerdir. Tanrı, bu sessiz, hareketsiz doğaya bir renk, canlılık katmak ister. Önce madenleri, sonra bitkileri, en son da hayvanları yaratır.

Ama Tanrı'ya göre bu da yeterli değildir. Doğayı işlemek ve üretmek için daha akıllı canlıların varlığına gerek vardır. Bunlar da insanlardır.

İnsanların yaşam sahnesine çıkışları, tüm doğa olaylarının en sonuncusu ve en önemlisidir. Çünkü insanı diğer canlılardan ayıran, üstün kılan çok değerli bir şey vardır: Akıl. Tanrı'ya göre insanlar, akılları ile düşünebilir ve bu sayede iyi ve güzel şeyler üretebilirler.

Başlangıçta her şey Tanrı'nın istediği gibi gider; ancak insanlar çoğalıp, akıllarını sadece kendi çıkarları için kullanmaya başlayınca işin rengi değişir. Bencillik, yalan dolan, alır başını gider. Her tarafta şiddet kol gezmeye başlar. Yer gök zorba doludur. Tanrı bu duruma pek öfkelenir; iyiyi, güzeli, doğruyu ve adaleti unutan insanları cezalandırmak üzere büyük bir tufan tasarlar. Nuh'a seslenip büyük bir tufanın kopacağını, bir gemi yaparak kendi ailesini ve biri dişi biri erkek olmak üzere her canlıdan bir çifti yanına almasını söyler.

Nuh, Tanrı'nın emri üzerine hemen ceviz ağacından bir gemi yapmaya koyulur. Tufandan habersiz insanlar Nuh'la alay ederler: "Önce peygamber oldu, şimdi de marangoz! Gemi karada yüzecek herhalde!" derler.

Nuh, gemiyi Tanrı'nın buyruğu uyarınca üç katlı inşa eder. Su geçirmesin diye her tarafını ziftlediği geminin gövdesi kuş, baş ve kık kısmı da horoz şeklindedir.

O büyük gün geldiğinde tekneye ilkin karınca, en son da eşek biner. Alt kata dört ayaklılar, onun üstüne insanlar, onun

üstüne de kuşlar yerleşir. Bütün canlılar kapıyı kapatıp tufanı beklemeye başlarlar. Bir sabah, hafif hafif yağan yağmurun sesiyle uyanırlar. Sonra yağmur gittikçe şiddetlenir. Tam kırk gün kırk gece aralıksız, çok şiddetli bir yağmur yağar. En yüksek dağlar bile su altında kalır. Tanrı'nın cezalandırmak istediği tüm canlılar su altında kalarak yok olur. Nuh'un gemisi altı ay boyunca dalgalarla boğuşur. Nihayet yedinci ayın on yedinci günü, gemi Ağrı Dağı'nda karaya oturur.

Gemidekiler kırk gün boyunca suların çekilmesini bekler. Sonra Nuh, çevreyi kolaçan etmesi için bir kargayı görevlendirir. Ancak bulduğu bir leşi yemeğe koyulan karga dönmez. Aradan yedi gün geçtikten sonra Nuh bu sefer bir güvercini yollar. Güvercin, gagasında zeytin dalı ve ayağında bir parça yosunla döner. Ardından bir güvercin daha gönderir Nuh. Bu güvercin de gemiye dönmeyince Nuh, yeryüzünde ayak basacak kuru bir toprağın meydana çıktığını anlar.

Geminin açılan kapısından bütün canlılar böylece dünyaya yayılır.

GORDION DÜĞÜMÜ EFSANESİ

Ankara

Efsaneye göre ünlü Gordion Düğümü'nün hikâyesi şöyledir:

Gordion halkı bir kral seçecekmiş kendine; ama bu kral, kâhinlerin kehanetine göre kente dört tekerlekli bir arabayla gelecekmiş. Tesadüf bu ya, köylü Gordias dört tekerlekli bir öküz arabasıyla çıkagelince şehre kral da oluvermiş. O günden sonra köylü Gordias, adaletli Kral Gordias olmuş.

Kral Gordias ölmeden, kendini krallığa götüren öküz arabasını çözülemez bir düğümle bağlamış ve demiş ki: "Kim ki bu düğümü çözer, o kişi dünyaya da hükmeder."

Gordias ölmüş, arkasından pek çok kral gelip geçmiş, ama meşhur 'Gordion düğümü'nü kimse çözememiş. Gel zaman git zaman, gençten bir delikanlı Gordion'a gelmiş, demiş ki :

-Benim adım İskender, gösterin bana şu meşhur düğümü, bir de ben çözmeyi deneyeyim.

İskender'i düğümün yanına götürmüşler. Genç İskender kılıcını çekmiş ve o çözülmez denilen düğümü bir vuruşla ortadan ikiye ayırmış.

İskender o günden sonra Pers İmparatorluğu'nun fatihi ve Asya'nın hakimi olmuş, büyük işler başarmış. Ancak rivayet odur ki, otuz üç yaşında ateşli bir hastalık sonucu ölmesi, İskender'in Gordion düğümünü çözmek yerine, sabırsızca davranmasının kefaretidir.

BELKIS EFSANESİ

Antalya

Aspendos adıyla da bilinen Belkıs Harabeleri'nin ilginç bir öyküsü vardır. Opera Festivali'yle dünyanın dört bir yanından insanları kendisine çeken ve Romalı-lardan kalma muhteşem antik tiyatrosuyla tanınan Aspendos, halk arasında Belkıs adıyla bilinir. İmparator Antonius Pius (M.S. 138-164) döneminde inşa edilen tiyatrodan başka pek çok görkemli yapının da bulunduğu bu antik kentin efsanesi halk arasında hâlâ anlatılır.

Rivayet odur ki, Romalılar zamanında kenti imar ettiren ve yörenin hükümdarı sayılan valinin güzel bir kızı varmış. Kentin en iyi iki mimarı da bu kıza âşık olmuş. Ancak vali, kızını hangisiyle evlendireceğine karar veremiyormuş. Düşünmüş taşınmış, sonunda:

–Hanginiz kent için en güzel ve yararlı yapıtı ortaya koyarsa, kızımı onunla evlendireceğim, demiş.

İki mimar, hummalı bir çalışma içine girmiş. Günler günleri kovalamış; mimarlar çalışmalarını bitirip hükümdarın huzuruna çıkmışlar. Mimarın biri Belkıs’a su getiren bir su yolu ile muhteşem bir çeşme, diğeri de kocaman bir tiyatro yapmış.

Hükümdar yapıtların güzelliği karşısında büyülenmiş ve kararsız kalmış. Kızını hangisinin daha çok sevdiğini anlamak için bir teklifte bulunmuş:

–İkiniz de usta eserler yaptınız. O yüzden sözümü bozmamak için, kızımı ortadan ikiye bölüp ikinizle de evlendirmeye karar verdim.

Mimarlardan biri bu öneriyi kabul ederken, diğeri: “Ben vazgeçtim, kızınızı bölmeden rakibime verin,” demiş. Baba da kızının ortadan bölünmesine razı olmayan mimara vermiş kızını.

Diğer bir söylenceye göre vali, kızını ikiye bölmüştür. Bu sebeple Aspendos’un halk arasında adı Bel-kıs’tır. Tiyatro ve su kemerleri hâlâ sağlam ve ayaktadır. Ayrıca Aspendos tiyatrosunda yarım bir kız heykeli bulunmaktadır.

YANARTAŞ VE BELEROPHONTES EFSANESİ

Antalya

Yanartaş'ın klasik Grek mitolojisinde önemli bir yeri vardır. Zeus'un Olimpos Dağı'nda oğulları arasında düzenlediği yarışmada Herakles'in birinci gelmesi, bunun olimpiyat oyunlarının başlangıcı olarak kabul edilmesi ve olimpiyat meşalesinin tutuşturulmasında Yanartaş'ın rolü büyüktür.

Yanartaş, yerden fışkıran bir alevdir ve Homeros'un da İlyada Destanı'nda sözünü ettiği gibi binlerce yıldan beri durmadan yanmaktadır.

Efsaneye göre at âşığı Glakuos'un oğlu Hipponoes, kardeşi Belleros ile ormanda avlanırken, istemeyerek kardeşi Belleros'u öldürür. Bunun için kendisine "Belleros'u yiyen" anlamına gelen "Bellerophontes" adı verilmiştir. Kardeşini bir

kaza sonucu öldürdüğü için vicdan azabından deliye dönen Bellephorontes, ülkesinden kaçmak zorunda kalmıştır. Tipins kralı Ptoitos'a sığınan Bellerophontes, Tanrıların özenerek yarattığı bir erkek güzelidir. Kralın karısı Anteia, Bellerophontes'a ilk görüşte âşık olmuş; ancak Bellerophontes, kraliçenin aşkını reddetmiştir. Buna son derece içerleyen kraliçe, Bellerophontes'i kocasına türlü yalanlar uydurarak şikâyet eder. Kral, Bellerophontes'i hemen öldürerek intikam meleklerinin hışmını üzerine çekmektense, bu işi Likya kralı olan kayınpederi Lobates 'in yapmasının daha doğru olacağına karar verir ve içinde " Mektubu getiren kişiyi bu dünyadan göçür." yazan bir mektubu Bellerophontes'e vererek Likya kralına ulaştırmasını ister.

Ölüm fermanı cebinde yola koyulan yakışıklı genç, kendisini seven Tanrıların gözetiminde Likya'ya geldiği zaman, ihtiyar kral, misafirine sevgi ve saygı gösterir. Onu dokuz gün ağırlar, dokuz inek kurban eder ona. En sonunda gül parmaklı şafak onuncu kere görülünce Bellerophontes'ten, damadının gönderdiği mektubu göstermesini ister. Mektupta yazılanları okuyan Kral Lobates, misafiri olan birisini öldürtmenin doğru olmayacağına karar verir. Bellerophontes'i başı aslan, vücudu keçi, kuyruğu yılan ve ağzından durmadan alevler saçan Chimera adlı canavarı öldürmesi için ikna eder. Böylece bir taşla iki kuş vurmuş olacaktır.

Bellerophontes kendisine verilen bu göreve gitmeden önce kâhin Polydeus'a danışır. Kâhin Polydeus, ona uçan bir at olan Pegasus'u ehlileştirmesini öğütler. Bellerophontes bütün

uğraşına rağmen atı yakalayamaz ve yine Kâhin Polydeus'un önerisi üzerine Athena Tapınağına gider. Geceyi bu zor görevde kendisine yardım etmesi için zekâ tanrıçasına yalvarmakla geçirir. Bir ara olduğu yerde uyuyakalır. Rüyasında Athena'yı görür. Athena ona:

–Uyan Bellerophontes, uyan! Pegasos'u yakalayabilmen için sana bir gem getirdim. Bunu al; bu gem sayesinde Pegasus'u ehlileştirebilir ve sırtına binebilirsin. Haydi git; fakat işe başlamadan evvel, at binme sanatını öğreten tanrıya da bir boğa kurban etmeyi unutma! der.

Bu sözler üzerine Bellerophontes hemen ayaklanır. Tanrıça'nın kendisine verdiği gem elinde, at binme sanatını öğreten tanrıya bir kurban vermeye gider. Sonra Pegasus'u aramaya çıkar. Bir süre sonra karşılaşır onunla. Pegasus, altın gemi görür görmez hırçınlığı geçer, uysal bir hayvan olur ve kendiliğinden gelerek gemi ağzına alır. O güne kadar yıldırımların koşu atı olan Pegasus, Glaukos'un oğluna can yoldaşı, sadık bir dost olur. Genç adam artık Chimera'yı öldürmenin zamanının geldiğini düşünür.

Bellerophontes, Chimera canavarına saldırınca, canavar öyle bir kükrer ki dilinden saçılan alev ile her yanı kasıp kavurur. Kükremesinden kayalar yerinden oynar, deniz bir çağlayan gibi akar. Çevrede bulunan canlıların çoğu bu korkunç savaşın dehşetine dayanamayarak haykırır, bayılır ve hatta ölürler. Bu arada Pegasus da bütün hünerini göstermekte, görevinin önemini anlamış gibi gökyüzünde daireler çizip ani

dalışlar yaparak, Bellerophontes'in Chimera'yı öldürebilmesi için elinden geleni yapmaktadır.

Canavarın ağzından çıkan alevlerden çevredeki her şey küle döner. Öyle ki, Pegasus'un yeryüzünde basacağı yer kalmaz. Gün öğlene kavuşunca, Bellerophontos son bir hamleyle mızrağını canavarın vücuduna saplar ve canavarı yerin yedi kat dibine gönderir. Canavarın sadece alev saçan dili yeryüzünde kalır. Bugün o yere giden insanlar hâlâ bu canavarın kükreyişini alev çıkan yerlerden işitebilirler.

Chimera alevinin bulunduğu Yanartaş'a çıkıldığında volkan Tanrısı Hepaistos Tapınağı'nın kalıntıları ile karşılaşılır. Ayrıca burada Bizans kilisesinin kalıntıları da vardır. Bu, Hıristiyanlık döneminde bile, bu alevin bulunduğu alanın kutsal kabul edildiğinin de bir göstergesidir.

FERHAD İLE ŞİRİN

Amasya

Amasya adı, milattan önce birinci yüzyılda Amasya'da doğan tanınmış tarih ve coğrafya bilgini Strabon'a göre, şehrin ilk kurucuları olan Amazonlar'dan gelmektedir. Karadeniz kıyılarından aşağılara doğru inen Amazon Kraliçesi Amasis, Amasya'nın bulunduğu yeri beğenerek burada bir şehir kurulmasını emretmiş ve adına da "Amasis şehri" anlamına gelen "Amaseia" demiştir.

Başka bir söylentiye göre de, bir zamanlar buradaki dağlarda elmas madeni işletilirmiş. Bundan dolayı şehre "Elmasiye" denmiş, bu ad zamanla Amasya'ya dönüşmüştür. Şehrin adının Amasya'yı fetheden Danişmend Ahmed Gazi'nin karısı "Ümmü Asiye" den geldiğini, Ümmü Asiye'nin Amasya'da oturduğunu söyleyenler de vardır. Fakat Amasya, Danişmend

Gazi'nin burayı fethinden önce de Amasea adıyla tanınan, bilinen bir şehirdir.

Adı konusunda çeşitli rivayetler olsa da gerçek olan, doğusunda Ferhad Dağı, batısında Kırklar Dağı ve ikisinin ortasında yeşil yeşil akan Yeşilirmak'la Amasya'nın yemyeşil bir kent olduğudur.

Efsaneye göre Ferhad, Persler döneminde yaşamış ünlü bir nakkaştır. Saraylar süsler, fırçasından dökülen zarif işlemlerin Şirin'e olan duygularının ifadesi olduğu söylenir.

Ferhad'ın elleri kadar hünerli bir de yüreği vardır ve bu yürek Şirin için alev alev yanmaktadır. Amasya beyinin güzel kızı Şirin, onun yüreğini ateşlemiş, bu ateş bir yangın olmuştur. Gelin görün ki beyin, kızını Ferhad'la evlendirmek için bir şartı vardır. Kimselerin yerine getiremediği bu şart, dağın ötesindeki suyu şehre akıtmaktır.

Tek başına koca bir dağ yarılr mı? Yarılr. Ferhad gibi âşık olan yarar bu dağı. Bu aşk dağı da yarar, göğü de yere indirir. Almış balyozu eline Ferhad, çıkmış demir dağına. Vurdukça ferahlamış, taşlar bileklerinde erimiş. Üç gün üç gece çalışmış, bir gün ara vermiş Ferhad. Kocaman kayalar küçülmüş. Ferhad'ın azmini görenler şaşırmış. "Bu Ferhad'a dağ dayanmaz," demişler. Kopan her kaya parçası Ferhad ile Şirin'i biraz daha yaklaştırmış birbirlerine. Yeşilirmak akar olmuş şehre. Ferhad'ın alın teri gibi akmış sular. Böylece iş bitmiş. Peki Şirin'ine kavuşmuş mu Ferhad? Ne yazık ki, kavuşamamış. Kötülükler onu da bulmuş. Şirin'in öldüğü haberini ver-

mişler, suların şehre doğru çağıldadığı gün genç âşık. Amasya beyi bakmış ki şehre su gelecek, sinsice planlar kurarak bir cadı buldurmuş, yollamış Ferhad'a. Cadı su kanallarını takip edip külüngün sesini dinleyerek Ferhad'a ulaşmış. Ferhad'ın dağları delen külüngünün sesi cadıyı önce korkutmuş, ama kötülüğün cazibesi durdurmamış onu: "Ne vurursan kayalara böyle hırsla, Şirin'in öldü. Bak sana helvasını getirdim," demiş acı acı gülerek. Ferhad, bu haber üzerine, elinde tuttuğu külüngü havaya atmış, düşen külünk başına isabet etmiş ve onu oracıkta öldürmüştü. Ferhad'ın acı haberini alan Şirin de korkuyla olayın geçtiği kayalığa koşmuş. Bakmış ki, Ferhad upuzun yatıyor kayalıkların üzerinde, dayanamamış, o da kendini atmış kayalıklardan aşağıya. Cansız vücudu uzanmış sevdiğinin yanına.

Su gelmiştir, akmaktadır bütün coşkusuyla, ama birbirlerine âşık iki genç yoktur artık bu dünyada. İkisini de gömerler yan yana.

Derler ki, her mevsim iki mezarda da birer gül bitermiş; ama iki mezar arasında bir de karaçalı çıkarmış sevgilileri, iki gülü ayırmak için. Bu acıklı olay unutulur mu hiç? Amasyalılar bu dağa Ferhad demiş, onun dağ gibi derdiyle dertlenmişler yıllarca.

TAMARA EFSANELERİ

Artvin

Tamara, Gürcistan tarihinin en yetenekli kraliçesi olarak bilinir. 1184 ile 1213 yılları arasında hüküm süren kraliçe Tamara, hükümdarlığı ile düşmanlarının korkulu rüyası, halkı için bir iyilik perisi olarak anılır. Güzelliği dillere destandır. Trabzon Rum İmparatorluğu'ndan bir prensin kraliçe uğruna intihar ettiği halk arasında anılmaktadır. Tamara Efsaneleri, Artvin dolaylarında hâlâ dilden dile dolaşır.

Bu efsanelerden birini seyyah elinden çıkmış haliyle okuyalım: “İşhan, Parhal ve Öşvank kiliselerinin yapılması, Tamara'nın bütçesini hiç zorlamamıştır. Ancak, Sarviyet'e yaptırdığı su arkı kraliçe Tamara'nın bütçesini sarsar (nedeni hâlâ bir muammadır). Bu mahalle Parhal deresi kenarındaki yoldan geçerken, çok yükseklerde gözüktür. Çevre dağlık, ara-

zi de dar olunca bahçeler, Babil'in Asma Bahçeleri'ni andırır. Yamaçlarda taş duvarlarla toprağın kayması önlenerek toprak ekime elverişli hale getirilir. Bu mahalleye su getirmek için Tamara, otantik bir deyimle 'saçının bağıını çözdürmek' zorunda kalır. Saçındaki değerli mücevherlerden, tacından harcar bu ark için. Çok dik bir kayadan su geçirir. Bu ark halen insanları hayran bırakır niteliktedir. Tamara'nın bu fedakâr hizmetinden sonra onu çok seven köylüden birkaçı ona âşık olur. Tamara'ya evlenme teklifinde bulunurlar. Buna çok sinirlenen Tamara, bu köylülere beddua eder. Efsaneye göre, bu köy ve çevre köy sakinleri, yüzyıllar boyu bu bedduanın etkisinden kurtulamazlar. Her bahar yeniden yaptıkları bahçe duvarları kışın tamamen yıkılır. Bu durum, bugün hâlâ devam etmektedir. Sarviyet, hatta Yusufeli erkeklerinin duvarcılıklarının (duvar ustalığı) da buradan geldiği rivayet edilir."

Artvin'de yaşayan nene ve dedeler, bugün bile kışın yıkılan bahçe duvarlarını gördüklerinde, Tamara'nın kininin yüzyıllar sonra bile hâlâ bitmemiş olduğunu söylerler.

GAZLIGÖL KAPLICALARI EFSANESİ

Afyon

Rivayet o ki, Kral Midas her şeye sahip olmasına rağmen hiç çocuğu olmayan bir kralmış. Bu duruma çok üzüldüğünden, gece gündüz Tanrı'ya yalvarıp yakarırmış bir çocuğu olması için. Duaları boşa çıkmamış ve nihayet Kral Midas'ın, adını Suna koydukları dünyalar güzeli bir kızı olmuş. Suna, genç kızlığa adım attığı yıllarda onmaz bir hastalığa yakalanmış. Güzel kızın vücudunda yaralar oluşmuş. Bu iltihaplı yaraları hiçbir hekim iyileştirememiş. Ağrısına, sızısına ve bir türlü iyileşmeyen bu yaraların üzüntüsüne dayanamayan güzel kız, yollara düşmüş. Dağ tepe demeden gezip dolaşmış. Kral Midas kızını kollamaları için peşinden gözcüler yollamış. Suna, Afyonkarahisar toprakları içindeki Gazlıgöl mevkiî yakınlarına gelmiş. Yaz aylarında ol-

duğu için terlemiş, yorulmuş, çok da susamış. Biraz su içmek için etrafa bakınmış. Gazlıgöl kaplıcasının bulunduğu yerlerde yeşilliklerle çevrili sulak bir yer görmüş. Susuzluktan kavru-
lan kızcağız, çevresindeki bataklığa aldırmadan suya koşmuş. Eğilerek bu çamurlu sudan kana kana içmiş. Serinlemek için elini yüzünü yıkamış. Birden, suyun değdiği yaraların iyileşti-
ğini, ağrılarında azalma olduğunu, ruhuna bir huzur doldu-
ğunu görmüş; dayanamamış, atmış kendisini çamurlu suyun içine.

Sudan çıktıktan sonra, günlerdir uykusuz ve yorgun oldu-
đu için, uzanıvermiş yeşil çimenlerin üzerine ve derin bir uy-
kuya dalmış. Uyandığında, ağrılarının iyiden iyiye azaldığını,
yaralarının kurumaya başladığını görmüş. Suyun yanında bir
hafta kalmış. Bir hafta sonra çektiği ağrılar bütünüyle dinmiş,
yaraları tamamen iyileşmiş. Eski güzelliğine kavuştuğunu gö-
ren Suna, sevincinden deliye dönmüş. Uzaktan onu gözleyen
gözcüler, kızın iyileştiğine tanık olunca yanına gelmişler. Suna
başına gelenleri anlatmış onlara ve hemen saraya dönmek istediğini söylemiş. Kızını merak edip gece gündüz dertlenen
Kral Midas, biricik evladının iyileştiğini görünce çok sevinmiş.
“Seni hangi hekim iyileştirdi? Söyle de onu hemen hekimbaşı
yapayım,” demiş kızına. Suna da, “Beni hekim değil, ülkeden
çıkan sıcak bir su iyileştirdi baba,” deyince, kral derhal oraya
bir hamam yapılması ve dertlilere derman dağıtması için
ferman çıkarmış.

İşte, Suna’nın iyileşmesini sağlayan, kralın da adına ferman
çıkardığı bu kaplıcanın Frigyalılar zamanından bu yana kul-
lanıldığı sanılmaktadır.

APOLLON TAPINAĞININ KURULUŞU VE BRANKHOS

Aydın

Brankhos bugünkü Didim bölgesinde çobanlık yapan Miletli yakışıklı bir gençti. Çobanlık yapmasına rağmen aslında varlıklı bir aileden geliyordu. Annesi ona hamile iken bir gece rüyasında güneş ışığının boğazından girip karnından çıktığını görmüş ve rüyasını kâhinlere danışmıştı. Kâhinler de ona, doğacak bebeğine “boğaz” anlamına gelen Brankhos ismini vermesini öğütlemişlerdi.

Bir gün dağda sürülerini otlatırken, Tanrı Apollon Brankhos’u görür, kendine benzettiği bu gençten hoşlanarak ona kâhinlik sırlarını öğretir. Kâhinlik sırlarına vakıf olan Brankhos, öteden beri Tanrı Apollon adına bilinen ve kutsal

sayılan bir tapınak inşa eder. Bu tapınak, zamanla antik dünyanın en tanınan bilicilik merkezi haline gelir. Tapınağın kurulduğu yerde çok eskilerden beri, Apollon'un kutsal ağacı olan defne ağaçlarından oluşan bir koruluk, pınar ve bir kuyu vardır. Brankhos, kurduğu tapınağın yöneticiliğini yapmış ve daha sonra onun soyundan gelenler "Brankhoslar" adıyla birkaç yüzyıl bu görevi devam ettirmişlerdir. Bir dönem Didyma, Brankhidai olarak da adlandırılmıştır.

İDA (KAZ) DAĞI EFSANESİ

Balıkesir

Mitolojideki adı İda olan Kaz Dağı, söylenceler açısından oldukça zengindir. Homeros, İlyada'da "Bol pınarlı, vahşi hayvanların anası" olarak İda Dağı'ndan sık sık bahsediyor. Efsaneye göre Hera, Afrodit ve Athena'nın katıldıkları, Troya Savaşı'na yol açan o meşhur güzellik yarışması burada yapılmış; Zeus burada doğmuş, tanrılar Troya Savaşı'nı buradan izlemiş ve Afrodit ilk kez burada âşık olmuştur.

Kazdağı'nın ismiyle ilgili en önemli efsane ise Sarıkız Efsanesi'dir. Efsaneye göre, Edremit'in Güre Köyü'nde kaz çobanlığı yapan Sarıkız adında bir kız yaşarmış. Kız o kadar güzel ve iyi yürekliymiş ki kem gözlerin, kötü dillerin yakıcı iftiralarına maruz kalmış. Söylentiler Sarıkız'ın babasını çok üzüyormuş; ama bunları önlemek için elinden bir şey gelmiyormuş. Çıkan

söylentiler artık dayanılamayacak bir hal alınca, babası, önüne on beş yirmi kaz katarak Sarıkız'ı İda Dağı'na götürüp bırakmış.

Bir süre sonra kızını merak eden ve görmeye gelen baba, dağa tırmanırken yorulmuş ve kızına seslenerek ondan su istemiş. Sarıkız dağın tepesinden elini körfeze uzatarak tasını doldurunca baba, kızının ermişlik mertebesine yükseldiğini anlamış. Ancak sırrı anlaşılan Sarıkız oracıkta ölmüş. Babası buna o kadar üzülmüş ki, acısından İda Dağı'nın başka bir tepesinde can vermiş.

İda Dağı'nın, "Kazdağı" adını bu efsaneden aldığı söylenmektedir. Dağın en yüksek doruğu Sarıkız Tepesi, babanın öldüğü yer de Babadağı olarak anılmaktadır.

Güre'nin üstünde yer alan Kavurmacılar Köyü'nde yaşadığına inanılan Sarıkız için her yıl eylül ayında bir "hayır" düzenlenmekte, köyde keşkek, pilav, nohut pişirilip yenmekte, şerbetler içilmektedir.

ÖLÜMSÜZLÜĞE GİDEN YOL

Bingöl

Bingöl’de sıra dağlar, dağların üzerinde de büyüklük küçüklü sayısız krater gölleri vardır. Derler ki: Bir zamanlar, Bingöl dağlarında sefere çıkan bir bölük asker, içecek su bulamaz, karşıdan gelen bölüğe suları olup olmadığı sorar. Onlar da, karşıdaki dağın ardında bir göl gördüklerini, oradan su alabileceklerini söylerler. Bölüktekiler, dağın tepesine ulaştığında, aşağıda bir değil, pek çok gölün olduğunu görür ve:

–Burada bir değil, bin göl var! derler.

O günden sonra, bu dağların adı “Bingöl” olur.

Efsaneye göre bu göllerden biri, insanı ölümsüzlüğe götüren “ab-ı hayat” yani “yaşam suyu”nun bulunduğu göldür. Ama bu göl hangisidir; bilinmez. Yıllar yılı aranır, ama bir türlü bulunamaz.

Bir zamanlar, bu dağlarda avlanan bir avcı, vurduğu kekliğin tüylerini yolar, onu göllerin birinde yıkadıktan sonra torbasına atarak köyüne döner. Evine geldiği zaman torbayı açtığı anda keklik pırrr diye uçar. O zaman avcı anlar ki, kekliği yıkadığı göl, “ab-ı hayat”tır. Koşar dağlara. Şu göl senin, bu göl benim arar da arar, ancak bir türlü bulamaz. İşte o gün bugündür, ararlar da bulamazlar ab-ı hayat gölünü. Yılda bir kez Hızır Peygamberin, ab-ı hayat gölünde yıkandığı, abdest tazelediği söylenir. Ama ne zaman, hangi gölde, bunu kimse bilemez. Bilmedikleri için de, “Tanrı bir değil, bin göl yaratmış burada,” derler.

Evliya Çelebi, gezileri sırasında Bingöl’e de uğrar; birçok gölü, adlarıyla defterine yazar. Bu göllerden bazılarının suyunu içen hastaların iyileştiğini söyleyerek der ki:

“İçlerinde Harem gölü dirler bir göl vardır. Burada yıkanan avretler semiz ve iri olurlar. Doğururken asla acı çekmezler. Er gölü vardır, şekerden lezizdir. Ballı göl vardır, sabah vakti kenarında kudret helvası bulunur. Salbaş gölü vardır, birkaç kere içenin başı sallanır. Kerkis gölü vardır, bu gölden bir adam içse, aksakallı pîr olur. Şor gölünden yeter miktar su alınsa, yemeğe konsa, leziz olur. Bundan gayri göller, ‘ab-ı hayat’tan nişan verir. Tatlı sular olup, esvap yıkanırken sabuna lüzum kalmaz. Amma, ‘ab-ı hayat’ gölünü kimse bilmez...”

Köroğlu’nun da bir gün yolunun buralara düştüğü, kır atının bu sulardan içtiği söylenir. Hatta bir kez, Köroğlu, ab-ı hayatı bulmuş, tam içeceği sırada, bir fırtına kopmuş, göl coşmuş, köpürmüştür. Köroğlu, avuçladığı bir köpüğü ağzına gö-

türmüŖ, ondan sonra da yiğitliğı ölümsüz olmuştur. Sudan içseymiş, Hızır gibi o da ölümsüzlüğe ulaşacak, dünya durdukça yaşayacakmış. Köroğlu'nun ölümsüzleşen kır atı da o günden sonra bu dağlarda yalnız başına dolaşırımış dolaşmasına ama, kimseler onu görmezmiş.

BİTLİS KALESİ EFSANESİ

Bitlis

Gerek Makdis, gerekse Şerefname'nin yazarı tarihçi Sultan Şerefeddin, yazdıkları kitaplarda, Büyük İskenderden "İki Boynuzlu İskender" diye söz ederler. Çünkü İskender'in alnında boynuz şeklinde iki et parçası vardır. Kimi kaynaklarda ise İskender, "iki karnlı adam" olarak geçer. Bunun nedeni, her otuz iki yıla "karn" denmesidir. Yıldızlar da her otuz iki yılda bir döner. Aleksander, yani İskender de otuz iki yaşını doldurduktan sonra ölmüştür.

Rivayet odur ki, İskender bu bölgeleri zaptedip Dicle kıyısına eriştiğinde, ırmağın berrak suyundan içer ve suyun sağlığa yararlı olduğuna kanaat getirir. Oradan Diyarbekir'e geçer. Sonra da Batman kıyısından giderek Kefender Kalesi'ne varır. Kefender'den Bitlis'e ulaştığında nehrin iki kola ayrıldığını görür. Bunun üzerine önce Avih vadisinden akan sudan içer, suyun pek şifalı olmadığını anlar. Sonra Bitlis Kalesi'nin

doğusundaki kaynaktan içer; içer içmez de oracıkta sakın bir uykuya dalar. Takip eden yedi gün boyunca kaynağın suyundan içmeye devam eder ve bütün hastalıklarının geçtiğini görür. Bunun zerine Bidlis'i çağırır: "Benim sadık hizmetçim, eğer büyük ve unutulmaz olmak istiyorsan, hazinemden alacağın altınlarla hemen şuraya, ben dahil, hiç kimsenin zaptedemeyeceğı bir kale kur. apakur'dan döndüğümde kale bitmiş olarak beni beklesin," der ve yola koyulur.

Bu emri alan Bidlis, tüm ünlü yapı ustalarını, fen bilimcilerini, fizikçileri, mühendisleri toplar; kalenin yapımına başlar. İskender'in istediğı kale bitince de buraya taşınır. apakur seferinden dönen İskender, dediğı gibi kaleyi kuşatmaya çalışır; fakat bir türlü alamaz. Bu defa sinirlenir, olanca gücüyle bağırmaya başlar: "Seni dinsiz adam! Bana karşı mı geliyor-sun?" Sonra da kaleye dört bir yandan saldırı emri verir. Yığınla asker gece gündüz demeden kaleye saldırır; ama sonuç değışmez. İskender, kaleye kapanmış olan Bidlis'e yenik düşer ve çaresiz, tüm suçlarını bağışlar. Ancak Bidlis, İskender'in gnderdiğı elçileri geldiklerine pişman eder. Bununla da kalmaz, eski efendisinin ordusunu mancınıklarla taşa tutar. Demir oklar yağıdırır İskender'in askerlerine. Ordudan çok insan ölür. Savaş bu şekilde kırk gün sürer.

Kırk birinci gün kalenin kayalıklarındaki bir oyuktan bir bulut kümesi halinde yığınla eşek arısı dışarı hücum eder. Her bir arı nerdeyse bir serçe kadardır. Askerler ve hayvanlar, arılardan kaçmaya başlarlar. Arılar, İskender'in burnunu ve kulaklarını sokarak onu ölmekten beter eder. O da çareyi kaç

makta bulur. Bu olay, büyük komutana, Muş ovasına çekilmekten başka çıkar yol bırakmaz. İşte tam bu sırada Bidlis, kaleden ayrılır, elinde içi mücevher dolu bir kutu, kalenin anahtarı ve bazı armağanlarla İskender'e gider. Hediyeleri efendisinin atının ayakları altına bırakan Bidlis, eğilir, yeri öper. Bunun üzerine İskender: "Seni kahrolası adam! Neden bunca askerimi öldürdün?" diye sorar öfkeyle. Bidlis hemen yanıt verir: "Efendim, alınması güç bir kale inşa etmemi siz buyurdunuz. Ben de emrinizi yerine getirdim. Öyle bir kale inşa ettim ki, onu almakta Büyük İskender bile güçlük çekti." Bu söz İskender'in pek hoşuna gider, Bidlis'i kalenin valiliğine atar. Bu nedenle kale, "Bidlis" (Bitlis) adını alır. İskender'in emri ile yapıldığı için de Fransızların tarih kitaplarında "İskender'in başkenti" olarak anılır.

KÖROĞLU DESTANI

Bolu

Köroğlu, adına destan düzülmüş ünlü bir halk kahramanıdır. XVI. yüzyılda bu isimde yaşamış bir halk şairi de vardır. Ama tarihî kişiliği bilinemeyen asıl Köroğlu, XVII. yüzyılda Bolu havalisinde yaşamış, sonradan ünü bütün Anadolu'ya yayılmış bir halk kahramanıdır. Bolu beyinin zulmüne karşı ayaklanarak halkın hakkını koruması, onu destansı bir kişiliğe dönüştürmüştür.

XVII. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde saraya, sadrazama bağlı beylerin, valilerin yer yer başına buyruk hareket ederek halka zulmettikleri bir devirdir. İşte bu devrin beylelerinden Bolu beyi de, hem zulmü hem de atlara düşkünlüğüyle ünlüdür. Bir gün, seyisi Yusuf'tan, kendisi için iyi cins bir at bulmasını ister. Attan çok iyi anlayan Yusuf, günlerce gezdikten sonra, obanın birinde istediği gibi bir tay bulur. Bu tay, Fırat kıyısında otlayan bir kısrakla ırmaktan çıkan bir aygırın

birleşmesinden dünyaya gelmiştir ve Yusuf bilir ki, ırmak ve göllerin dibinde yaşayan aygırlardan olma tayların büyüyünce yaman bir ata dönüşmeleri kaçınılmazdır. Yusuf, tayı sahiplerinden satın alır. Yavrunun şimdilik gösterişi yoktur; hatta pek çelimsizdir. Ama Yusuf, onun ileride iyi bir küheylan olacağından adı gibi emindir. Sevinç içinde geri döner. Ancak bey, karşısında bu çirkin ve çelimsiz tayı görünce kendisiyle alay edildiğini düşünerek öfkeden deliye döner. O öfkeyle Yusuf'un gözlerine mil çekilmesi emrini verir. O kör haliyle günlerce beyi için aradığı tayın sırtına bindirilen Yusuf, köyüne döner.

Ruşen Ali'yken daha sonra bir destan kahramanı olarak adını babasının bu macerasından alan Koroğlu, o zaman henüz on beş yaşındadır. Ama at sırtında bitkin bir halde geldiğini gördüğü babası, ona erişkin bir insanın ıstırabını yaşatır. Hemen attan alır babacığını, anasının yanına getirir. Yusuf kendine gelince olanları bir bir anlatır oğluna.

Bu arada bir gece Yusuf, düşünde Hızır'ı görmüş, ondan ne yapması gerektiğini öğrenmiştir. Bu rüya, babayla oğlu başka bir maceranın eşiğine getirir. Aralarında konuşup karar verir ve Aras ırmağının kıyısına gelirler. Rüyada Bingöl dağlarından geleceği söylenen üç sihirli köpüğü burada beklemeye başlarlar. Bu üç sihirli köpükle Yusuf'un hem gözleri açılacak, hem de Yusuf, intikam almak için gereken kuvvet ve gençliği elde edecektir.

Bunu bilen Ruşen Ali, babasına haber vermeden köpükleri içer. Yusuf, durumu öğrenince üzülür, ama bir yandan da se-

vinir. Böylece onun yerine oğlu öcünü alacak, bir bahadır olacaktır. Bu sihirli köpüklerden biri, “körün oğlu”na sonsuz yaşama gücü, biri yiğitlik, öteki de ozanlık verir. Bir süre sonra da Yusuf, oğluna öç almasını vasiyet ederek ölür.

Köroğlu, on beş yaşında at biner, kılıç kuşanır. Bu arada babasına verilen kır at semirir, şahbaz bir hayvan olur. Atına atladığı gibi dağlara çıkan Köroğlu, babasının intikamını alacağına ant içer. Yolda rastladığı bir çobanın sazını alarak ter-kisine atar ve önüne çıkan herkese Bolu beyinin zulmünü bu sazla anlatır.

Köroğlu, yoksulun dostu, kötünün düşmanıdır. Nerede bir zulüm olsa ona haber salınır, o da her geçen gün gelişip rüz-gâr kesilen atıyla gider, mazlumun hakkını alır. Ama asıl der-di, günün birinde Bolu beyiyle karşılaşmaktır.

Nihayet o gün gelir. Çamlıbel’de konakladığı bir gün bir kervancının, yolcularından genç bir adamı soyup döverek bir yardan aşağı attığını görür. Köroğlu kervancının başını bir kılıçta uçurur. Diğer yolcular kendisine hayır duası ederken, kurtardığı genç adam ona şöyle der: “Değil mi ki sen benim hayatımı kurtardın, bundan böyle ben de senin kulun köle-nim.” Köroğlu, daha sonra bu delikanlının adının Ayvaz olduğunu, kervanın da Bolu beyine yük götürdüğünü öğrenir. Bu, onun için bulunmaz bir fırsattır. Alır Ayvaz’ı yanına, vurur atını yollara.

Bir Köroğlu, bir Ayvaz, etrafı kasıp kavuran, fakir köylüyü haraca kesen zalim Bolu beyini bulmaya çıkarlar. Şehre yak-lıştıklarında bir kale görürler. Sabahın bir vaktinde kale maz-

gallarından yükselen içli bir şarkı duyarlar. Bir genç kızın dudaklarından dökülen bu şarkı, onun Bolu beyinin kızı olduğunu, babasının kimse onu sevmesin diye kendisini oraya kapattığını anlatmaktadır. Genç kızın gözyaşları içinde söylediği bu şarkı Köroğlu'nu çok etkiler, alır sazını eline, yüreğinin derinliklerinden kopan bir ezgiyle kıza sabırlı olmasını, dönüşte kendisini mutlaka kurtaracağını söyler.

Kaleyi geçip Bolu'ya vardıklarında iki yoldaş, halkın büyük bir alana toplandığını görürler. Şenlikler yapılmaktadır. Bunu fırsat bilen Köroğlu kılık değiştirerek pehlivanlar arasına katılır. Tüm pehlivanları bir bir alt eder, böylece Bolu beyinin dikkatini çeker. Bey hemen huzuruna çağırır bu güçlü pehlivanı ve şöyle der:

–Bre pehlivan, sen kimsin? Seni muhafızlarımın başı yapayım.

Köroğlu'nun cevabı gecikmez:

–Ben o gözlerini kör ettirdiğin seyisin oğluyum, diyerek kılıcını çaldığı gibi, herkesin dehşet dolu bakışları altında Bolu beyini öldürür ve halkı büyük bir zalimden kurtarır. İntikamını almıştır, ama daha önce verdiği bir başka sözü de yerine getirmesi gerekmektedir. Durmaz, atına atladığı gibi kaleye koşar. Beyin kızını hapisten kurtararak onunla evlenir.

Aradan yıllar yıllar geçer, delikli demir (tüfek) ortaya çıkar, bahadırılık geleneği bozulur. Dünyanın eski tadının kalmadığını düşünen Köroğlu, beylerine dağılmalarını söyleyerek

kendisinden çok önce sır olmuş kır atının ardından kırklara karışır.

Köroğlu'ndan geriye, daha nice yıllar söylenecek efsanesiyle, sazının telinden, yüreğinin dilinden dökülen şu dizeler kalmıştır:

Bizden selâm olsun Bolu beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcırtısından, kalkan sesinden
Dağlar sada verip seslenmelidir
Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı yazıldı
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır.

ERZURUM ÇİFTE MİNARE

Erzurum

Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad'ın annesi Hundi Hatun veya İlhanlı Hanedanı'ndan Padişah Hatun tarafından yaptırıldığı düşünülen bu medreseye Hatuniye Medresesi de denir. XIII. yüzyıl sonlarında yaptırıldığı düşünülen bu yapı, dört eyvanlı, açık avlulu medreselerin Anadolu'daki en büyük örneğidir.

Erzurum'un çifte minarelerine dikkatlice bakıldığında ikisinin birbirine benzemediği, ayrı biçimlerde inşa edildikleri görülür. Minarelerin birbirinden farklı inşasının öyküsü ise şöyledir:

Bir usta ile çırağı minareleri yapmaya başlamışlar. Usta birini, çırağı da ötekini yapıyormuş. Günler geçtikçe minareler yükselmiş. Ne var ki, çırağın yaptığı minare, ustanın yaptığından daha güzel, daha göz alıcı oluyormuş. Usta bunun farkına

varmış varmasına ama, ağzını açıp tek kelime etmeyi gururu-
na yedirememiş. Çırak ise, ustasını geçtiğine inanmış, gere-
ğinden fazla bir gurura, büyüklük duygusuna kapılmış.

Sıcak bir yaz günü, usta-çırak, harıl harıl minarelerini örer-
lerken bir ara çırak dayanamamış, alınıdaki terleri silerek,
öteki minarede çalışan ustasına seslenmiş:

–Usta, bana bir su getir!

Bunu duyan ustanın elinden malası düşüvermiş. Gözleri
kararmış, gururu incinmiş, gönül kâsesi kırılmış:

–Usta idim oldum çırak,

At kendini aşağı bırak!

diyerek, kendisini aşağı bırakıvermiş.

Bunu gören çırak, büyük bir hata işlediğini anlamış ve o
kadar üzölmüş ki, elinden malasını attığı gibi şu sözleri söyle-
dikten sonra o da kendisini boşluğa bırakıvermiş:

–Çırak iken oldum üstad,

Ne durursun kendini at!

Usta da çırak da düştükleri yerde can vermişler. O zaman-
dan beri yarım olan minarelerden geriye de pek sık kullandı-
ğımız “Boynuz kulağı geçti,” deyimi kalmış.

KIZ KULESİ EFSANELERİ

İstanbul

Diyarların en güzeli, efsaneler kenti İstanbul'un sır dolu mekânları, her gün gelip geçtiğimiz yerlerinin bilinmeyen öyküleri, bizleri masalsı bir yolculuğa çıkarıyor. Size aktaracağımız Kız Kulesi efsanesi de bu yolculuklardan biri.

Kız kulesi ile ilgili anlatılan ilk efsane, Ovidius'un kaydettiği bir aşk hikâyesidir. Hikâyeye göre, zamanında Üsküdar sırtlarında Tanrıça Afrodit adına bir tapınak yapılmıştır. Hero da bu tapınağın rahibelerindendir. Leandros ise karşı kıyıda bir kral oğlu... Elbette Leandros ile Hero'nun Kız Kulesi aşkını anlatmadan önce Adonis ile Afrodit'in hikâyesini bilmek lazım: "Bir bahar günü, Sestos'ta Afrodit'in genç yaşta ölen sevgilisi Adonis'in şerefine bir kutlama yapılmaktaymış. Adonis ıhlamur ağacı kabuğundan doğmuş, çiçek gibi körpe, canlı bir çocukmuş. Afrodit, Adonis'i görür görmez güzelliğine vurulmuş

ve onu yeraltı tanrıçası Persophone'ye büyütsün diye vermiş. Ne var ki, karanlık ülkenin tanrıçası da çocuğa tutulmuş, Afrodit'e geri vermek istememiş. Tanrıların babası Zeus, kızlarının arasını bulmak için, "Adonis, yılın üçte birini yeryüzünde Afrodit ile, üçte birini yeraltında Persephone ile, geri kalanını da ben nerede dilersem orada geçirecek," diye kestirip atmış..Ama Adonis, yılın sekiz ayını Afrodit'in yanında geçiriyor, yalnız dört ay iniyormuş karanlık ülkeye. Persephone kıskançlığından bir yaban domuzu salmış ormanlara. Hayvan, Adonis'i avlanırken yaralamış. Bunu duyar duymaz sevgilisine koşan Afrodit'in ayağına bir gül diki batmış. O güne kadar beyaz olan gül, tanrıçanın kanıyla al renge boyanmış. Tanrıça, Adonis'in damarlarında ne kadar kan damlası varsa, o kadar gözyaşı dökmüş. Toprağa dökülen her damla kandan bir lale, her damla yaştan bir kırmızı gül fişkırmış. Bu nedenle her bahar bayramında kadınlar, "Ah Adonis! Vah Adonis!" diye bağırıp dövünürler, tören yaparlarmış.

Gelelim efsanemize... Hero, kulede kumrulara bakmakla görevlidir. Aşka yasaklıdır. Her bahar doğanın uyanışı adına tapınak çevresinde yapılan bu törene çevre şehirlerden insanlar akın akın gelir, yenilir içilir; aşkı bulamayanlar, tapınakta mum yakarak yakarırılar. Boğazın karşı kıyısında oturan Leandros da Hero'yu tapınağa geldiği bu törenlerin birinde, tepeden tırnağa kırmızı güllerle donanmış olarak görünür ve olan olur. Her ikisinin de yüreğine kor düşer; efsane de böyle başlar. Abydos kralının oğlu, Sestos'lu rahibeye ne

pahasına olursa olsun kavuşmak ister. Ancak arada bir engel vardır: Hero'nun rahibe olması... Böyle olunca Hero evlenemez ve sevdiğine kavuşamaz. Ama aşk sınır tanımadığı gibi derya deniz de dinlemez. Leandros, boğazın karşı kıyısından Kız Kulesi'ne geçmek için yanıp tutuşmaktadır. Bir gece dalgalara bakarken, Kız Kulesi'nin tepesinde bir ışık görür. Hero kuleye çıkmış, sevgilisine, "Gel, gel!" anlamında bir meşale sallamaktadır. Deniz durgundur, ay suda hafifçe dalgalanan ışıltılarıyla sanki Leandros'a gideceği yolu göstermektedir. Leandros yaman bir yüzücüdür ve karşı kıyıda Hero'ya varan ışık yolu ona oldukça kısa görünür. Dalgacıklar, "Gel, biz seni götürürüz," diyerek kuledeki meşale ile aynı şarkıyı söylemektedir sanki. İşte Leandros bu şarkıya kulak verir ve Hero'ya kavuşmanın hayaliyle suya atlar. Var gücüyle yüzmeye başlar. Her kulaçta Hero'nun elindeki meşale de gittikçe yaklaşır. Aşk sarhoşu Leandros artık yüzüyor, su fırtınasına kapılmış, uçuyor gibidir. Son bir kulaçla karaya ayak basar, soluk bile almadan kumsaldan yukarı koşar. Kulenin kapısı açıktır, içeriye dalar, merdivenleri tırmanır. İlk defa birbirine sarılacak bir kadınla bir erkek nasıl bir an duraklar, karşılarına çıkan mutluluğa nasıl şaşkınlıkla inanmadan bakarlarsa, Hero ile Leandros da öylece duraklar, bakışırlar. Meşale söner, Kız Kulesi kapkara bir taş yığını gibi yükselir ay ışığında. Ve o gece Hero ile Leandros'un aşkları kutsanır.

YENİKAPI EFSANESİ

İstanbul

IV Murat devri... Padişah tarafından, mey (şarap) içmenin, afyon almanın ve fal bakmanın yasaklandığı bir devir...

IV. Murat, yasaklarına ne kadar uyulduğunu teftiş etmek için bir gece tebdil-i kıyafet İstanbul sokaklarına indiğinde, karşıya geçmek için bir sandal kiralamış. Sandalcı, müşterisinin sultan olduğunu bilmiyormuş tabii. Bir ara, sandalın yanından sarkan ipi çekmiş. İpin ucunda bir testi! Sultan, “Ne var o testinin içinde?” diye sormuş. Sandalcı, “Ne olacak, mey işte!” diye gülerek müşterisine ikram etmiş. Her ne kadar yasaklamış olsa da, IV. Murat’ın içkiyle arasının iyi olduğu bilinir. İkramı kabul etmiş sultan; ama yine de, “Mey yasak. Hünkârımız görse kafanı vurdurtur. Korkmuyor musun?” diye sormaktan geri kalmamış. Sandalcı da haliyle, “Yahu hünkâr ner’den görecek bizi denizin ortasında?” demiş.

Aradan biraz zaman geçmiş. Sandalcı bu kez de, teknenin tahtalarından birini kaldırıp aradan afyon çıkarmış ve nargilesine atarak körüklemeye başlamış. Gönlü zenginmiş bizimkinin, hemen müşterisine de ikram etmiş. Sultan kabul etmiş; ama yasağı yine hatırlatmış. Sandalcı aynı şekilde, “Kim görecektir ki bizi denizin ortasında?” diye karşılık vermiş. Biraz daha vakit geçmiş. Bizim sandalcı cebinden fal taşlarını çıkarmış. Hünkâra, “Ver beş akçe de falına bakayım,” demiş. Fal, IV. Murat’ın en kızdığı şeymiş, ama “Hadi biraz daha sabredeyim,” diye düşünüp sandalcının teklifini kabul etmiş.

Fal taşlarını elinde çalkalayıp atan sandalcı, “Efendi, sorunu sor bakalım,” deyince padişah, “Hünkâr şu anda nerededir?” diye sormuş. Sandalcı taşlara bakıp, “Hünkâr şu an denizdedir,” demiş. IV. Murat güya endişelenmiş görünüp, “Sakın yakınımızda bir yerde olmasın?” demiş sandalcıya ve tekrar bakmasını söylemiş. Sandalcı taşlara tekrar bakmış ve birden, IV. Murat’ın ayaklarına kapanıp, “Affet beni hünkârım,” diye yalvarmaya başlamış. Kıyıya dönene kadar yalvarmaya devam etmiş. Padişah dayanamayıp, “Sana bir soru soracağım. Eğer bilersen seni affederim. Bilemezsen boynunu anında vurduracağım,” demiş. Sandalcı sevinçle, “Padişahım çok yaşa!” diye bağırmış ve merakla soruyu beklemeye başlamış.

IV. Murat, sandalcıya: “Söyle bakalım, dönüşte İstanbul’a hangi kapıdan gireceğim?” demiş. Tabii sandalcı hemen itiraz etmiş, “Hünkârım, şimdi ben hangi kapıyı söylesem, siz başka kapıdan girersiniz. Affınıza sığınarak, gireceğiniz kapıyı bir

kâğıda yazsam ve size versem, kapıdan geçtikten sonra okusanız olur mu?” demiş. Hünkâr, başını “Olur” anlamında sallayınca, sandalcı bir kağıt parçasına tahminini yazıp vermiş.

Padişah kâğıdı alır almaz, daha bakmadan, yanındaki fedaisine, “Hemen boynunu vur şu kâfirin!” emrini vermiş. Sonra da, “Tez surlara yeni bir kapı açıla! İstanbul’a oradan gireceğim,” demiş emrindekilere. Kapı bir iki saatte açılmış, padişah ve erkânı şehre girmiş. IV. Murat bir ara, sandalcının kâğıda hangi kapıyı yazdığını merak etmiş. Sandalcının bunu bilememiş olduğundan o kadar eminmiş ki, cebindeki kâğıda laf olsun diye bakmış. Ama okuyunca hayretler içinde kalmış. Meğer sandalcı, kâğıda şunları yazmış: “Hünkârım, yeni kapınız payitahta hayırlı uğurlu olsun.”

İşte o günden bu yana da sandalcıyı canından eden bu kapıya “Yenikapı” denmiş.

AĞLAYAN KAYA EFSANESİ

Manisa

Ağlayan Kaya, Spil dağı eteklerinde bir doğa harikasıdır. Bugün Spil dağının eteklerinde Ağlayan Kaya ya da diğer adıyla Niobe Kayası olarak bilinen kayanın bir sanat eseri olup olmadığı antik çağdan beri tartışılır. Doğal aşınma sonucu başı önüne eğik, ağlayan bir kadın görünümü kazanmış, eski Yunan yazarlarının yapıtlarında da sözü geçen bu kayanın, Zeus'un taşa dönüştürdüğü Niobe'yi temsil ettiğine inanılır.

Niobe, Yunan mitolojisinde Lidya kralı Tantalos'un kızı ve Yunanistan'daki Tebai kralı Amphion'un karısıdır. Aynı zamanda, yitirdiği çocuklarının ardından gözyaşı döken kahrılı anaların da simgesidir.

Çok eski çağlarda Manisa'da Niobe adlı bir kadın yaşarmış. Niobe'nin tam on iki çocuğu varmış. Bunlardan altısı kız, altısı erkekmiş. Niobe, bu kadar çok çocuğa sahip olduğu için kendisiyle pek gururlanırmış. Zamanla diğer kadınları küçümse-

meye, çarşıda pazarda açıkça kendini övmeye başlamış. “He-
pinizden üstünüm ben,” diyormuş diğer kadınlara. “Hangini-
zin benim kadar çok çocuğu var? Analık konusunda Leto bile
aşık atamaz benimle.” Leto sözünü duyan kadınlar korkuyla
“Aman sus Niobe,” diyorlarmış. “Leto böyle konuştuğunu bir
duyarsa...” Kadınlar haklıymış korkmakta; çünkü Leto bir
tanrıaymış. Üstelik tanrı ve tanrıçaların en güçlülerinden bi-
ri...

Ama Niobe’nin umurunda mı? “Duyarsa duysun!” deyip
duruyormuş bağıra bağıra. “Yalan mı? Tanrıça Leto’nun sade-
ce iki çocuğu var, benimse tam on iki!” Tanrıça Leto o sırada
Menderes ırmağının kıyısında dinlenmekteymiş. Yaramaz bir
rüzgâr, kıs kıs gülerek, Niobe’nin sözlerini tanrıçanın kulağına
fısıldayıvermiş. Öfkesinden deliye dönen Leto hemen ocuk-
larını yanına çağırmış. Güneş gibi parlayan yakışıklı tanrı
Apollon ile güzeller güzeli tanrıça Artemis bir ışık demeti ha-
linde annelerinin önünde durmuşlar.

Leto çocuklarına olayı anlatıp onlardan Niobe’yi cezalan-
dırmalarını istemiş. Bunun üzerine Apollon ile Artemis, gü-
müş yaylarını kuşanıp Niobe’nin çocuklarının peşine düşmüş-
ler. Niobe’nin altı kızı Artemis’in, altı oğlu Apollon’un oklarıy-
la can vermişler. İşte bu olayın ardından Niobe, üzüntüsün-
den taş kesilmiş.

Rivayete göre, dağın yamacında duran kadın başı görüntü-
sündeki kayaya çok yakından bakıldığında gözyaşlarının ak-
tığı görülürmüş. Ve yine bir başka rivayete göre, eğer yanında
oynayan çocuklar olursa kadının gözyaşları birden dinive-
rirmiş.

MESİR MACUNU

Manisa

Yavuz Sultan Selim'in karısı ve Kanunî Sultan Süleyman'ın annesi Ayşe Hafsa Sultan, 1522 yılında Manisa'da Sultan Camii adıyla büyük bir cami yaptırır. Caminin çevresini de okul, imaret, hamam, akıl hastanesi gibi hayır eserleriyle donatır. O zaman "tımarhane" denilen akıl hastanesinin başına, devrin tanınmış bilgin ve doktorlarından Şeyh Merkez Efendi'yi getirir. Asıl adı Muslihiddin Musa olan Merkez Efendi, aynı zamanda yüce gönüllü erenlerden, olgun bir kişidir. Hastanedeki delileri, müzikle, şiirle tedaviye çalışır. Bunun için hastanesinde bir saz ekibi oluşturur. Bir gün, Ayşe Hafsa Sultan, ağır bir hastalığa yakalanır. Hiçbir hekim derdine çare bulamayınca son çare olarak devrin bilginlerinden Sümbül Efendi'ye başvurulur. Sümbül Efendi:

–Manisa'da hekim Muslihiddin Musa bilir bunun ilacını ancak... Gidin ona danışın, der.

Gelirler Manisa'ya. Doğruca akıl hastanesine giderler. Bir de ne görsünler? Hekim Muslihiddin Musa, avlusuna topladığı delilere, koca taş dibekte baharat döğdürmektedir. Selam verip beklerler. Merkez Efendi, döğülen baharatı alır, balla, şekerle kaynatarak macun yapar, hastane kapısında bekleyen hastalara teker teker dağıtır. Artanını da İstanbul'dan gelen konuklara verir:

–Alın bu macunları, tez saraya götürün. Valide Sultan'a yedirirseniz bir şeyciği kalmaz.

Gerçekten de Ayşe Hafsa Sultan, macunları yedikten sonra şifa bulur derdinden kurtulur. Sonrasında da Merkez Efendi'yi İstanbul'a çağırır.

O gün bugündür bu şifalı macunlara “Mesir Macunu” denir. İçerisinde, karanfilden, zencefilden, karabiberden, tarçından tutun da sinamekiye kadar kırk bir çeşit baharatın bulunduğu bu macunlar ince kâğıtlara sarılarak halka dağıtılır. İstek çok olunca, bunun yılın belirli bir ayında Sultan Camii minarelerinden atılması gelenek halini alır. Her yıl Manisa'da, nisan ayının son haftasında yapılan Mesir şenliklerinde bu gelenek uyarınca, macunlar hazırlatılır ve minarelerden atılır. Binlerce insanın kapıştığı bu macunların her derde deva olduğu inancı bugün de halk arasında yaygındır.

MİDAS'IN ALTINLARI EFSANESİ

Manisa

“Tuttuğum her şey altın olsun!”

Frigya kralı Midas'la ilgili efsane, onun altın hırsına kapılmasıyla ilgilidir. Bu efsane, yalnız Frigya sınırları içinde kalmamış, Lidya, Karya gibi Ege'nin diğer bölgelerine de yayılmıştır.

Frigya toprakları bağlık, bahçelik oluşuyla ünlüdür. Midas'ın dillere destan bahçelerindeki güllerin (bu güllerin taç yaprakları 60 tanedir) kokuları, diğer güllerden çok farklıdır. Bugün gülleriyle ünlü kentimiz Isparta da bu bölgededir. Şarap tanrısı Dionysos'un adamlarından olan yaşlı Silenos, bir gün bu yöreden geçerken yolu, Midas'ın işte bu ünlü gül bahçelerine düşer. Güllerin keskin kokusu çok hoşuna gider. Lidya dağ ve koruluklarında dolaşırken biraz da sarhoş olduğundan, sızıp kalır orada. Ertesi gün onu bulan köylüler, boyundaki çiçek çelenkleriyle birlikte, alıp Kral Midas'a götürürler.

Midas onu tanır; on gün, on gece sarayında konuk edip ağırlar. Sonra da yaşlı arkadaşını alıp Dionysos'a götürür. Dionysos, Silenos'u görünce öylesine sevinir ki, Midas'a bir iyilik yapmak ister ve ona her dileğini gerçekleştireceğini söyler. Bizim Kral Midas da, sonunu düşünmeden bir dilek diler: "Tuttuğum her şey altın olsun." Dionysos, sözünde durur, onun bu dileğini gerçekleştirir. Başlangıçta her şey güzeldir. Midas, sarayına dönerken dokunduğu bir yaprak altın olur, yerden topladığı bir avuç çakıl taşı altına döner, eline aldığı bir üzüm salkımından altınlar dökülür.

Çok mutludur Midas, çok! Ne var ki, yemek vakti gelip de, binbir çeşit yiyeceklerle dolu masaya oturunca işler değişir. Ağzına atmak için kopardığı her lokmanın, içeceği şarabın bir anda altın külçesine dönüştüğünü görür görmez dileğinin korkunçluğunu anlar. Öyle ki, onu mutluluğa boğan şey, bir süre sonra mutsuzluğunun kaynağı oluverir. Derhal Dionysos'a gidip kendisini bu dertten kurtarması ve eski haline döndürmesi getirmesi için yalvarır. Dionysos da ona, Sardes'e gidip Paktolos'un (Şart Çayı) kaynağına çıkmasını, burada topraktan fışkıran sularla yıkanmasını söyler. Kral Midas denileni yapar; kaynakta yıkanır ve nihayet eski haline döner.

Hâlâ Şart deresinin sürüklediği kumlar arasında, altın pullarına rastlandığı söylenir. İşte o zamanlardan kalmadır bu altın tozları! M.Ö. 7. yüzyılda Sardes'in zengin bir kent olarak korunması, bu altın kaynağı sayesinde. Altın para basılan ilk yer de Sardes'tir.

MİDAS'IN KULAKLARI EFSANESİ

Manisa

Midas'a ilişkin efsanelerin en ünlülerinden biri de Manisa-İzmir sınırındaki Bozdağ'da geçer. Bu efsane, evrenin ilk müzik yarışmasına ilişkindir.

Ülkesini gezmeye çıkan Frigya Kralı Midas, bir gün Tmolos Dağı (Bozdağ) yamaçlarında güzel sanatların ve ışığın tanrısı Apollon ile Marsiyas'a rastlar. Tanrı Apollon lir, Marsiyas da kaval çalmakta ve aralarında yarışmaktadırlar. Seçici kurul olarak Tmolos dağı tanrısı ile güzel sanatların koruyucuları dokuz esin ve duygu perisi de oradadır.

Marsiyas, Kral Midas gibi Frigyalıdır. Müziğe de tutkundur. Frig ezgilerini çok güzel çalmaktadır. Yarışmada da bu başarısını ortaya koymuştur. Onun müziğinden çok etkilenen Midas, kendisini tutamaz ve birinciliğin Marsiyas'a ait olması gerektiğini savunur.

Fakat Tanrı Apollon bu! Kendinden başka birinin beğenilmesine nasıl öfkelenmez? Hem Kral Midas'tan, hem de Marsiyas'tan öcünü alır. Önce, Midas'ın kulaklarını eşek kulağına çevirir. Zavallı Midas, çaresizce kaderine boyun eğmek zorunda kalır. Kafasına sivri, külâh şeklinde bir başlık geçirip gizler kulaklarını. Ancak saçları uzayınca berberini çağırarak zorunda kalır. Midas'ın kulaklarını gören berber şaşkınlıktan dehşete düşer. Kral Midas bu sırrı kimseye söylememesini tembih eder ona. Söylerse başının vurulacağını hatırlatmayı ihmal etmez. Buyruk kraldan gelmektedir; ama berber Midas'ın sırrının ağırlığı altında sıkıntılı günler, aylar geçirir ve nihayet bu gizi saklayamaz. Issız bir yere giderek büyükçe bir kuyu kazar; içine, "Midas'ın kulakları eşşeeekkk kulakları..." diye fısıldar. İşte ne olursa ondan sonra olur. Kuyu çevresinde büyüyen sazlar, kamışlar yel estikçe "Midas'ın kulakları, eşekkulakları..." diye uğuldamaya başlar. Bu ses günlerce yankılanır durur. Böylece tüm Frigyalılar Midas'ın gizini öğrenmiş olur.

Tanrı Apollon, Marsiyas'ın hayatına son verir. Marsiyas'ı çok seven kır perileri onun ölümüne günlerce ağlar. Artık Marsiyas'ın sihir dolu kavalının sesinden yoksun kalmışlardır. Onların gözyaşlarından Marsiyas denilen nehir meydana gelmiştir. Bizim, Çine Çayı dediğimiz akarsu, budur işte.

ŞEYTAN DERESİ VE KORİKOS MAĞARALARI (CENNET-CEHENNEM)

Mersin

Şeytan deresi ve Korikos mağaraları (Cennet-Cehennem) doğal güzellikleri ve söylence zenginlikleriyle bilinir. Önde masmavi denizin, arkada yüksek dağ yamaçları ve koyu çam ormanlarının sıralandığı bu güzel yörede kıyıda iki kilometrelik bir yokuşu çıkınca kayalar denizine ulaşır, sonra da önünüzde devasa bir çukur görürsünüz. Çukurun etrafı uçurumla çevrilidir. Fakat bu uçurumun dibi cennettir.

Mersinler, narlar, harnuplar ve daha birçok yemişli yemişsiz ağaçlar mağaranın dibinden akan bir suyla beslenir. Suyun akışı o kadar güçlüdür ki, gök gürültüsünü andırır. Eskiden burası pek tekin sayılmazmış. Suyun o derin, davudi iniltisi-

nin, tanrılar eliyle çalınan kös ve kudüm gibi çalgılardan gelmekte olduğu sanılmış.

İşte bu, sesiyle yeri göğü inleten suyun aktığı mağarada Zas adı verilen rahipler Zeus'a taparlarmış. Burada Zeus ayinleri düzenler ve kehanette bulunurlarmış. Obruğun güneyindeki Zeus tapınağı, yörenin kutsal olduğunun bir göstergesidir. Bilindiği gibi, Olimpos tanrıları ile Titanlar (devler) arasında çıkan savaşta devler yenilirler ve tanrıların kralı Zeus'un buyruğuyla yerin derinliklerinde tutsak edilirler. Toprak ana Kibele, Titanların kökünü kurutan Zeus'tan öç almak için bu kez de bir başka ejder doğurur.

Halikarnas Balıkçısı'na göre Tifon adı verilen bu ejderha Kibele tarafından Kilikya'da dünyaya getirilen bir devdir. Bu devin gövdesinin üst tarafı insan, alt tarafı da yılandır. Tıpkı Şahmaran, İlluyanka ve Tevrat'ta sözü edilen Havva'yı baştan çıkaran yılan gibi... Tifon, gövdesi kabuklarla örtülü, her bir gözünden ateş fışkıran, geçtiği yeri yakıp yıkan bir azmandır. Devlerin tanrılarla savaşında Zeus'u en çok sıkıştıran odur. Zeus'un elinden eğri kılıcını alır. Bu kılıçla Zeus'un pazularını kesip saklar. Hermes de bu pazuları çalıp Zeus'a geri verir. Gövdesi tamamlanan Zeus, Tifon'u şimşekleriyle bir yerden öteki yere kovalaya kovalaya sonunda onu geçici olarak Cehennem Kuyusu'na atar. Daha sonra da Sicilya adasındaki Etna yanardağının altına hapseder. Bu arada Tifon her nasılsa, belden yukarısı kadın, aşağısı yılan olan Ekhidna ile birlikte olur ve bu birliktelikten birbirinden korkunç canavarlar türer. Adı İlyada'da Typhoeus diye geçen Tifon, İlyada'ya göre

Khrysaor'la Kallirhoe'nin oğludur. Kadın başlı yılan Ekidna'dan doğan canavarlardan birisi de üç başlı köpek Serberus'tur. Kuyruğu yılan olan ve sivri dişleri zehir akıtan bu üç başlı yaratık, bu dünya ile öte dünya arasında sınır oluşturan Styx ırmağının öte yakasında bekçilik eder; Hades'in karanlıklar ve ölümler ülkesine yalnızca ölümlerin geçmesine izin verir.

Hesiodos, Theogonya'nın başlangıcında Tifon için bir soy ağacı verir ve onu bir yanardağ tanrısı olarak tanımlar.

İmparator Neron zamanında yaşamış olan Pompeinus Mela, Dilek-Astım Mağarası için, "İşte dev Tifon burada otururdu," der. Ayrıca Prometheus'u konuşturarak, "O, Toprak Ana'dan yani Kibele'den doğan Tifon ki, Kilikya mağaralarında yaşayan yüz başlı devdi," dedirtir. Frazer, Korikos mağaralarında ya da onların çevresinde soyu tükenmiş devasa hayvan fosilleri bulunduğunu ve belki de bu fosiller dolayısıyla Tifon'un yarı yılan bir dev olarak düşünüldüğünü yazar.

Kutsallığını bugün de sürdüren Cennet-Cehennem ve Dilek-Astım mağaralarının çevresindeki ağaç ve çalı dallarına bez parçalarından düğümler atıldığı görülmektedir. Bunlar, yerli halkın ve buraya gezmeye gelenlerin attıkları adak ve dilek düğümleridir ki, yörenin en az üç bin yıldır kutsallığından bir şey kaybetmediğini göstermektedirler.

Dilek-Astım Mağarası, cennet obruğundan üç yüz metre batıdadır. On sekiz metre derinliğinde, iki yüz metre uzunluğundaki mağara, doğal bir kuyudur. Mağaranın koridorları

birbirleriyle bağlantılıdır. Tifon'un ini kabul edilen mağara, sayısız dicit ve sarlıklarla bezelidir.

Mağaradaki havanın astımlı hastalara iyi geldiği söylenir. Zemin ve duvarlar nemden ötürü kaygandır. Oksijen miktarının düşük olması onu tehlikeli kılmaktadır. Bu nedenle burada fazla kalınmaması gerekir. Cennet çukurundaki Meryem Ana Kilisesi'nin gerisinde taş döşeli kaygan bir patika yol, mağaranın sonuna doğru iki yüz metre daha inmeye devam eder. Burada mitolojik cehennem ırmağı Styks ile bağlantılı görünen yeraltı suyu akar. Antik çağ yazarlarından Strabon, bu dereden "acı su" diye söz eder.

KIZKUMU EFSANESİ

Muğla

Muğla'nın Marmaris ilçesinin Orhaniye Koyu eşsiz bir doğa harikasıdır. Koyun ortasında batık bir pa-tika gibi uzanan altı yüz metre boyundaki kıyı, Kızkumu adıyla anılır. Kızkumu'nun oluşumu üzerine anlatılan efsaneye göre, eski zamanlarda bir kralın kızı fakir bir balıkçıya âşık olur. Ancak kral, kızını balıkçıya vermez. Kız da balıkçı sevgilisiyle gizli gizli buluşur. Bir gün kralın adamlarından bazıları, kızının balıkçıyla buluştuğunu haber verirler efendilerine: "Balıkçı denizde bekliyor, kızınız kumsalda ışıkla yerini işaret ediyor. Delikanlı da ışığa geliyor ve kızınızla buluşuyor," derler.

Bunları duyan kral öfkelenir, bir gece kumsalda beklemekte olan kızına baskın verir, onu yakalar. Askerlerine de ışıkla

balıkçıya işaret vermelerini emreder. Delikanlı ışığı görünce atlar kayığına, kumsala doğru kürek çekmeye başlar. Bu arada kız, askerlerin elinden kurtulur ve sevgilisini kurtarmak için koşmaya başlar. Ama sevgilisinin kayığına varması imkânsızdır. Atar kendini sulara ve o anda bir mucize gerçekleşir. Kızın adım attığı her yer kuma dönüşürken, peşinden koşan askerler ise denizin dalgalarına kapılıp boğulurlar.

Kız kayığa nihayet ulaşır; ancak tam iki sevgili kavuşacakken, kralın okçularından biri delikanlıyı hedef alıp fırlatır okunu. Ama ok delikanlıya değil, sarıldığı sevgilisine isabet eder. Bunun üzerine, genç kızın bastığı yerdeki kumlar, kanın suya karışması sonucu kırmızıya boyanır. Delikanlı, alır sevgilisini kollarına, oradan uzaklaşır. Ve onları bir daha ne gören olur, ne de duyan.

ÖLÜDENİZ EFSANESİ

Muğla

Ölüdeniz adı verilen koya, denizden dar bir boğazla girilmektedir. Boğazın iki yanındaki sarp yamaçlar çam ağaçlarıyla kaplıdır. Bu yüzden Ölüdeniz'in görülmesi oldukça güçtür. Açık denizden doksan derecelik bir dönemeçle ak bir kumsala varılır, daha sonra da döne döne, bir göl görünümündeki koya girilir. Yörede bu şaşılasi yere ilişkin şu efsane anlatılır:

Balıkçılıkla geçinen bir baba oğul, günün birinde bu sarp kayaların önünde fırtınaya tutulur. Oğul, kayalıklara yaklaşırlarsa bir koya sığınabileceklerini söyler babasına ve karaya yaklaşmak ister. Baba ise kayalara çarpmaktan korkmakta, burada koy olamayacağını yineleyip durmaktadır. Aralarında tartışma çıkar. Baba, kayaya çarpacaklarını sandığı an, bir kü-

rek vuruşuyla oğlunu denize yuvarlar. Dümene geçtiğinde bir de bakar ki, deniz dönerek dümdüz bir koya açılmakta! Koya girer; ama ne fayda! Olan olmuş, biricik oğlu ölmüştür. Bu acıyla o da canına kıyar. Söylenceye göre Ölüdeniz'in çevresinde insan yüzünü andıran bir kaya vardır. Bu kaya, oğlanın taşlaşmış başıdır. Fırtınalı havalarda "Buraya gelin!" diyerek gemicilere yol gösterir.

KAMBUR HİKÂYESİ

Muş

Bir zamanlar iyi mi iyi, çalışkan mı çalışkan bir külhancı varmış. Otuz, otuz beş yaşlarındaki külhancı, şehrin hamamında çalışırmış. Kimsenin varına yoğuna karışmayan, kendi halinde bir adammış. Ne var ki, sırtındaki kamburu yüzünden herkes onu ismiyle değil, “kambur” diye çağırırmış.

Herkesin hamamdan çekildiği bir gece, külhancı keyif sürmek için hamama girmiş. Bir güzel göbek taşına uzanıp yatmış. Böyle tek başına yıkanıp, yorgunluğunu atarken bir ara hamamın kapısında garip sesler duymuş. Sonra da taht üzerine kurulmuş birinin bir sürü adamla hamama girdiğine, tahttaki adamın kalabalığa bir şeyler söylediğine tanık olmuş. Herkesin adamı saygıyla dinlediğini görünce o da ellerini önünde bağlayarak tahtın üzerindeki adamı dinlemeye başlamış. Adam bazı talimatlar vermekteymiş. Biraz sonra çalgı-

lar çalmaya başlamış. Hamamdakiler çeşit çeşit oyunlar oynamış, türküler söylemişler. Külhancı da bu oyunlara katılmış. Onlarla beraber oynamış, eğlenmiş. Hamam faslı bittiğinde, tahtta oturan adamın işaretiyle birkaç kişi yanına gelmiş. Adam onlara sormuş, "Söyleyin bakalım, biz bu külhancıya ne iyilik edelim?" Aralarından biri, "Şu sırtındaki kamburu çıkaralım," demiş. Tahttaki adam bu teklifi memnuniyetle karşılamış ve emir vermiş. Adamlar, kamburu yere yatırmış, belindeki kamburu çıkarmışlar, biraz sonra da geldikleri gibi kalkıp gitmişler. Giderlerken, kambura sıkı sıkı tembihte bulunmuş, "Sakın sırrını kimseye söyleme!" demişler. Sabah olup da külhancı uykudan uyanınca, bakmış ki sırtındaki kambur yok! Şöyle bir doğrulmuş, dal gibi bir delikanlı olduğunu görünce çok sevinmiş.

Hamam zamanı halk hamama gelirken, külhancı da çarşıya çıkmış. Onu gören herkes hayretler içinde sormuş, "Külhancı, hayrola, ne oldu senin kamburuna? Ne yaptın da kayboldu?" Külhancı gayet sakin karşılamış bu soruları: "Efendim, beni hamam iyileştirdi; gece, gidip kızgın göbek taşının üzerine uzandım. Herhalde iyi terlemişim, sabahleyin kalktığımda kamburumu inmiş gördüm."

O şehirde çok zengin bir kambur daha varmış. Adam, bu hikâyeyi duyunca külhancıya koşmuş. Külhancı ona başından geçen gerçek olayı değil, çarşıda anlattıklarını söylemiş. Kendi kamburundan kurtulmak isteyen zengin kambur bunun üzerine hamama girmeye, külhancı olmaya karar vermiş. Külhancı olduktan birkaç gün sonra, bir gece sıcak göbek taşının

üzerine uzanmış. Yine gecenin bir vaktinde hamamın kapıları açılmış. Zengin kambur büyük bir korkuya kapılmış. Tıpkı önceki külhancının gördüğü manzarayla karşılaşmış. Tahtın kenarından tutan zengin kamburun, içinden kötü kötü şeyler geçmeye başlamış. Tahttaki adamın emri üzerine, zengin kamburu tutup bir köşeye bağlamışlar. Hamam ve eğlence faslı bittiğinde tahtın üzerindeki adam, yine yanına adamlarını çağırıp sormuş: “Arkadaşlar, biz bu adama ne iyilik edelim?” Onlar da, “Şöyle bir iyilik yapalım, öbürünün kamburunu buna takalım.” demişler. Zenginin kamburuna bir kambur daha eklemişler. Sonra da çekip gitmişler. Zengin kambur sabah kalkıp doğrulduğunda, kamburunun üstüne bir kambur daha eklendiğini görünce hemen gerçek külhancıya gitmiş: “Yahu sen ne yaptın, beni mahvettin!” diye yakınmış. İyi kalpli külhancı, adamın ikinci kamburunu görünce, “Ne yapalım, herkes, kalbinin barını yer!” demiş. Bunun üzerine zengin kambur, külhancıya “İşte, senin kamburunu da ben taşıyorum,” demiş. Külhancı da zengin kambura ders verircesine şu sözleri söylemiş: “Sırrını söyleme dostuna, o da söyler dostuna. Sen sen ol kimseye sır verme.”

PERİBACALARI EFSANESİ

Nevşehir

Anlatılan odur ki, Göreme adı, yörenin insanı şaşırtan, ürperten doğasından gelmektedir. Peri bacalarının hikâyesi, Nevşehir'in kahvehanelerinde, pazarlarında, çarşılarında şöyle anlatılır:

Bir zamanlar dünyamızda, başları yüksek dağlara denk olan korkunç devler yaşamış. İnsanlar bu devlerden çok korkar ve onları kızdırmamaya dikkat ederlermiş. Bu korkunç devlerin gönlünü hoş tutup onları kızdırmamak için ülkenin yüksek dağlarına çıkar, oradaki sunaklara hediyeler bırakıp kurbanlar keserlermiş. Yılın belirli günlerinde de bu dağların doruklarındaki sunaklarda toplanır, devler kendilerine zarar vermesin diye dua ederlermiş. Yine de bazen bu dev tanrılar, insanlara kızarmış. Kızdıkları zaman da oturdukları dağların tepesinden korkunç gürültülerle ateş dalgalarını

gönderirlermiş onların üzerine. Bu ateş dalgaları, önlerine çıkan her şeyi yerle bir eder, yakıp yıkıp küle çevirmiş. Dev tanrılarının öfkesinin nedenini anlayamayan insanlar daha da korkarak onları memnun etmenin yollarını ararlarmış. Sunaklara daha fazla hediye bırakır, daha çok kurban keserlermiş. Ancak yine de dev ateş tanrılarını memnun edemezlermiş.

Günlerden bir gün, periler ülkesinin padişahının yolu bu dev tanrılarının korkunç zulmü altında inleyen ülkeye düşmüş. Peri padişahı, bu zavallı insanların çaresizliklerinden çok etkilenip üzülmüş ve onlara yardım etmeye karar vermiş. Hemen emrindeki tüm perileri çağırarak onlara şöyle demiş: “Ey kardeşlerim! İnsan kardeşlerimiz çok zor durumdalar. Onlara yardım etmek istiyorum. Şu karşıkı dağların zirvesinde oturan zalim devleri durduralım; bu insanların çilesine bir son verelim. Eğer biz, zalim devlerin yaşadığı dağların ateşini söndürebilirse, devler de yerin altına kaçır ve insanları bir daha rahatsız etmezler.” Padişahlarının konuşmasının ardından binlerce peri, ellerinde kar ve buz taneleri, devlerin yaşadığı dağın doruklarına çıkmışlar, bu taneleri dağın tepesinde fokurdayan ateşe atmaya başlamışlar. Hiç durmadan, günlerce çalışmışlar. Sonunda ateşi kara ve buza boğup söndürmeyi başarmışlar. Devler korkup yerin derinliklerine kaçmak zorunda kalmışlar. İnsanlar, perilerin bu zaferini büyük sevinçle karşılamış, günler geceler boyunca şenlikler düzenleyip bunu kutlamışlar. O günden sonra insanlar ve periler arasında çok sıkı bir dostluk oluşmuş. Bu dostluk uzun yıllar devam etmiş.

İnsanlar, kendi aralarından seçtikleri bir padişahın emrinde kayalara oydukları mağaralarda mutlu bir şekilde yaşarlarken, periler de sivri kayalıların üzerindeki küçük odacıklarda insan dostlarının hayat yolculuğuna eşlik ediyorlarmış.

Peribacaları söylencesi burada bitmiyor. Söylencenin devamı, insanların padişahının çok yakışıklı oğlu Revan ve periler padişahının güzeller güzeli kızı Gülperi'yle ilgili...

Gülperi'nin, onu gören herkesi mecnun edecek kadar güzel, uzun, siyah saçları varmış. Hatta saçları o kadar uzunmuş ki, ayak bileklerindeki halhallara değiyormuş uçları. Saçının dalgalarından yansıyan güneş ışınları göz kamaştırıyormuş. Turkuaz mavisi gözleri ile kime baksa, o insanın bir daha dünyadaki hiçbir güzellikten zevk alamadığı söyleniyormuş. Peri padişahı, güzel kızını çok sever, onu her şeyden sakınırmış. Onun mutluluğu için ne gerekiyorsa yapıyormuş. Günlerden bir gün, insanların padişahının yakışıklı oğlu Revan, yeraltındaki devlerin saklandığı o karanlık ülkeye inmeye karar vermiş. Atalarının daha önceleri çektiği acıların intikamını almak istiyormuş zalim devlerden. Tez elden çıkmış yola. Yeraltı ülkesine giden yolda birbirine açılan onlarca kapıdan rahatça geçmiş önce. Son kapıya geldiğinde hırsla açmış kapıyı ve içeri girmiş. Ancak, içeri girmesiyle büyük bir kaya parçasının yuvarlanıp kapının ağzını kapatması bir olmuş. Revan o an, zalim devler tarafından tuzağa düşürüldüğünü anlamış, ama artık çok geçmiş. Zifiri karanlıkta çaresizlik içinde beklerken korku da bütün vücudunu sarmaya başlamış. O, sonunun geldiği düşüncesiyle korkulu bir bekleyiş içine girmişken,

günler de birbiri ardına geçip gidiyormuş. O sırada yerin üstünde, güzeller güzeli Gülperi, rüyasında gerçek hayatta asla göremeyeceğine inandığı yakışıklı bir genç görmüş. Bu yakışıklı genç, çaresizlik ve korku içinde ona kendisini kurtarması için yalvarıyormuş. Sabah, dayanamamış, anlatmış rüyasını dadısına. Dadısı, Gülperi'yi dinlemiş, sonra, "Güzel kızım, gördüğün rüya gerçektir. Gerçekten de böyle bir delikanlı var ve şu anda zalim devlerin ülkesinde hapis. Bu yüzden de senden kendisini kurtarmanı istiyor," demiş. Gülperi, dadısının bu yorumu üzerine harekete geçmiş; emrindeki muhafızlarla birlikte karanlık yeraltı ülkesine doğru yola çıkmış. Revan gibi bütün kapılardan hızla geçmiş. Son kapının önüne geldiğinde kapının ağzının büyük bir kaya parçasıyla kapatıldığını görmüş. Muhafızlarına kayayı kaldırmalarını emretmiş. Muhafızlar emri yerine getirmişler. Gülperi, odadan içeri girince günlerdir rüyasına giren yakışıklı genci bir köşede baygın yatarken görmüş. Hemen onu yattığı yerden kaldırıp hızla yeryüzüne çıkmış. Baygın haldeki Revan'ı en yüksek kayanın üzerindeki periler padişahının sarayına, kendi odasına götürmüş, sonra da perilere has, hiçbir insanın bilmediği ilaçlarla tedavi etmiş onu. Çok geçmeden Revan kendine gelmiş. Gözlerini açtığında karşısında Gülperi'yi görünce öldüğünü, cennete gittiğini düşünmüş. "Dünyada bu kadar güzel bir kız olamaz," demiş kendi kendine. Gülperi, Revan'ın kendine geldiğini görünce çok sevinmiş. Elini genç adamın alnına götürmüş, saçlarını okşamış, "Korkma!" demiş. "Artık emin ellerdesin, o karanlık ülkeden kurtuldun." Revan günlerce Gülperi'nin oda-

sında kalmış. Bu arada iki genç birbirlerine âşık olmuşlar. Revan, gidip babasına durumu anlatacağını ve evlenmeleri için ondan izin isteyeceğini söylemiş Gülperi'ye. En kısa zamanda tekrar bir araya gelmek üzere sözleştikten sonra ayrılmış sevgilisinden. İnsanların padişahı, günlerdir kayıp oğlunu yenden karşısında görünce çok sevinmiş. Bütün ülkede kutlamalar yapılmasını istemiş.

Ama Revan'ın derdi başka! Babasına başından geçenleri anlatmış, ondan peri padişahının güzeller güzeli kızıyla evlenmek için izin istemiş. Babası oğlunun bu isteği karşısında birden duraklamış; çünkü o güne kadar birlikte saadet içinde yaşadıkları perilerle hiç kız alıp vermemişlermiş. Şaşkın baba ne yapacağına karar veremeyince yaşlılar heyetini toplayıp durumu onlara danışmak istemiş. Padişahın isteği ile toplanan heyet, uzun tartışmalar sonunda insanlar ve perilerin asla birlikte olamayacağını, insanların yeryüzünde perilerin ise gökyüzünde yaşadıklarını, insanların ölümlü, perilerin ölümsüz olduğunu söyleyip böyle bir evliliğin insanların da sonu olabileceği yönünde görüş bildirmişler. Revan'ın periler tarafından büyülendiğine inandıklarından, böyle bir evliliği ancak perileri savaşla ülkelerinden kovarak engelleyebileceklerine hükmetmişler. Revan'ın kendilerinden habersiz bir çılgınlık yapmasını engellemek için de onu odasına hapsetmişler. İnsanların kendileriyle savaş hazırlıkları yaptığını duyan periler padişahı bu duruma çok üzülmüş. Hemen halkını toplayıp onlara şöyle demiş: "Bizler onları korkunç devlerin zulmünden kurtardık. Ama insanlar zayıf yaratıklar. Yaptığımız iyiliği ça-

buk unuttular. Çok geçmeden hatalarını anlarlar. O yüzden onlarla savaşmak yerine şimdilik buradan uzaklaşalım.” Bütün periler, padişahlarının bu sözlerinden sonra birden yaşadıkları odalardan gökyüzüne doğru havalanmışlar. Fakat bu arada peri padişahı, yeraltındaki zalim devlerin, kendilerinin yokluğundan yararlanıp yeniden yeryüzüne çıkacakları endişesiyle, halkını yeniden toplayarak onlara hemen şekil değiştirip güvercinlere dönüşmelerini buyurmuş. Bütün periler hep beraber birer güvercine dönüşüvermişler. Böylece bu halleriyle, tanınmadan hem insanları koruyabilecekler, hem de orada yaşamaya devam edebileceklermiş.

Gülperi de insanlar ve halkı arasındaki savaşa engel olmak için babasının isteğini yerine getirerek beyaz bir güvercine dönüşmüş. Her gün odasından çıkıp Revan’ın odasının penceresine konuyormuş. Revan, penceresine gelen bu beyaz güvercini avuçlarına alıp şefkatle sevip okşuyor, Gülperi’ye duyduğu özlemi bu şekilde gidermeye çalışıyormuş. Gülperi bu durum karşısında kahroluyormuş; ama Revandan bütünüyle ayrı kalmaktansa onu böyle de olsa görmeyi kâr sayıyormuş. Revan onu her eline alıp, kanatlarını her okşadığında gözyaşlarını sevgilisinin avuçlarına dökmekte buluyormuş teselliyi.

BOR EFSANESİ

Niğde

Rivayet o ki, zamanın birinde, bir ÷lkede güzeller güzeli bir prenses yaşamakta, halk bu prensesi çok sevmekteymiş. Ne var ki bu güzel prenses günün birinde hastalanır. Hekimler derdine çare bulamayınca işe periler karışır, ama onlar da çare bulamaz. Prensес her gün biraz daha erimekte, onun bu hali herkesi üzmektedir.

Günlerden bir gün, prensesin hastalığını duymuş olan bir gezgin saraya gelir. Prensесi görmek istediğini söyler. Saraydakiler gezgini prensesin bulunduğu odaya alırlar. Gezgin, sorunun ne olduğunu anlamak için önce prensесi şöyle baştan aşağı süzer. Sonra, sevinçle, “Buldum!” der. “Ben çok yer gezdim, gördüm. Gezdiğim beldeler içinde bir yer var ki, sözle anlatılamaz. Dört bucağı çöl, bozkır, kıraç toprak, yalçın kayadır. Bunların arasında kalan yemyeşil bir beldedir sözünü ettiğim yer. Her yanı elma, kayısı bahçeleri, üzüm bağlarıyla donan-

mıştır. Havası, tüm dertlere şifadır. Güneş eşsiz harikalar yaratır orada, bülbül sesleri çevreyi çınlatır. Bu diyar, bu eşsiz diyar Bor'dur. Eğer prensesi oraya götürürseniz birkaç güne kalmaz eskisinden daha sağlıklı olur," diyerek ortalıktan kaybolur.

Gezginin tavsiyesi üzerine bir çadır kurulur Bor'a. Prenses buraya getirilir ve gerçekten de çok kısa bir süre sonra iyileşir. Herkes sevinç içindedir. Prensesin ardından ülkenin dört bir yanından hastalıktan musdarip binlerce insan buraya akın etmeye başlar.

Bir zaman sonra prenses buradan sıkılır; Niğde'ye geçer. Bor da bu arada bütün doğal güzelliklerini yitirmiştir. Halk arasında söylenegelen, "Geçti Bor'un pazarı, sür eşiği Niğde'ye!" deyiminin, işte bu hikâyeden kaynaklandığı düşünülmektedir.

.

SEPETÇİOĞLU OSMAN EFE EFSANESİ

Kastamonu

Her memleket gibi Kastamonu ilinin de kendine ait bir efsanesi vardır ve bu efsanenin kahramanı, yiğit mi yiğit bir delikanlı olan Osman Efe'dir. Osman Efe, halkın gönlünde umut, yüreğinde sevgidir. Zalimler, halk düşmanları dersiniz, adım adım peşindedir Efe'nin. Osman Efe zalimlerin yüreğine öyle bir korku salmıştır ki hiçbiri yatağında rahat bir uyku uyuyamaz.

Diğer taraftan İsfendiyaroğulları Beyi'nin dilinden Osman Efe'nin adı düşmez. "Şu Sepetçioğlu denen eşkıyayı yakalayanı altınlara boğarım. Ölüsünü ya da dirisini getirene bağlar, bahçeler veririm," der de başka bir şey demez. Sepetçioğlu Osman Efe'nin mertliği, güçlü bileği, sağlam yüreği Bey'in kanına dokunmaktadır.

Sepetçioğlu, efe olmadan önce Kastamonu'nun Araç ilçesi-
nin Yukarı Avşar köyünde yaşayan yoksul bir ailenin çocuğu-
dur. Babasının bir karış bile toprağı yoktur. Köylük yerde top-
raksız olmak, ele muhtaç eder insanı. Osman'ın babası da ça-
resiz bir başka iş tutar kendisine; sepet yapıp satmaya başlar.
Çok bir şey kazanmaz, ama en azından evinin nafakasını çıkar-
rır. Bir zaman sonra babasını kaybeder Osman. Bu kayıp, onu
güç duruma düşürür; çünkü köyde topraksız geçinmek gittik-
çe zorlaşmaktadır. Sonunda köyü terk etmek zorunda kalır.
Gider Kastamonu'ya yerleşir. Baba mesleğı sepetçiliğı meslek
edinir. Kollu sepet, ekmek sepeti, küfe... Çeşit çeşit, küçüklü
büyükü sepetler yapıp satar. Bir anası, bir kendi geçinip gi-
derler işte!

Osman'ın yaşadığı devirde Anadolu, beylerin elindedir.
Her beylik kendi bölgesinde yaşayanlardan sorumludur ve
beylerin emrindeki sipahiler köy köy, kent kent dolaşıp hal-
kın kazancının bir kısmını toplamaktadırlar. Ama öyle bir
toplayış ki, düşman başına! "Bu harmandan elli gülek buğday
ayırın aşar olarak!" dediklerinde harmandan elli gülek buğ-
day çıksa da çıkmasa da çiftçinin eli kolu bağlanır. Sipahilere
verilenden geriye bir sonraki yılın tohumluğu bile kalmaz
kimisi zaman. Ama sırtlarını önce beye, sonra beylerbeyine da-
yamış zalim sipahilere karşı gelmenin imkânı yoktur. Beyler-
beyini padişah izler. "Şunca buğday, şunca arpa, şunca deve
gerekli bana," dediğinde emir-komuta zinciri işlemeye başlar.

Sipahilerin haricinde bir de "mültezim" denilen öşür vergi-
si toplayıcıları vardır. Zalimlikte sipahilerden geri kalmayan

mültezimler, beyin istediği bir Şeyi, diyelim pirinç, doğrudan köylüden tedarik etmekte, bir de buna kendi paylarını eklemektedirler. Ferman padiŐahtan, insaf mültezimden olunca da biçare köylünün varının yoğunun siz deyin vergi, biz diyelim haraca kesildiği böyle bir zamanda yaşamaktadır işte Sepetçioğlu da.

Sepetçioğlu'nun yaşadığı beylik, İsfendi-yaroğulları Beyliği'dir. İsfendi-yaroğlu Hamza Bey de zulmü çok, insafı az beylerden biridir. Vergiyi her geçen gün artırmakta, köylüyü ne-redeyse yaşadığına piŐman etmektedir.

Günlerden bir gün, dükkânında sepet örerken kapısı tek-meyle açılır Osman'ın. Hamza Bey'in emri vardır, hafta sonu-na kadar öşür olarak yüz sepet verecektir hazrete. Sipahiler gittikten sonra Sepetçioğlu alır başını ellerinin arasına, başlar hesap yapmaya. Günde iki sepet örse, hafta sonuna kadar ancak on iki sepet yapabilecektir. Elindekileri eklese, hepsi elli sepeti geçmeyecektir. Hem bunları verdiğinde kendisi neyle geçinecektir? Üstelik bu arada düğün hazırlığı yapmaktadır. Bu düşüncelerle boğuşan Sepetçioğlu, varıp anasına açar durumu. Haliyle anası tasalanır: "Oğlum sana kötülük yaparlar. Ne yap et istediklerini ver onlara. Baban rahmetli de çok çek-tiydi. Sepetleri yetiremeyince yollarda çalıştırdılar. Ev yapı-mında iş verdiler. Sen sen ol, çekin Osmanlı'dan. İstediklerini ver. Yoksa bu işin sonu kötü," diyerek oğluna belanın büyük-lüğünü anlatmaya çalışır. Anası kaygılanmakta haklıdır, ancak Osman'ın da yapabilecekleri sınırlıdır. Günlerce gözüne uyku girmez, ne olacak bu işin sonu diye düşünür durur ve en ni-

hayetinde kendi kendine, “Gelsinler. Durumu anlatırım. Nişanlıyım, yakında düğünüm olacak, biraz anlayış gösterin bana, derim. Onlar da insan. Canımı alacak değiller ya! Olanı alır giderler,” der. Sepetçioğlu Osman böyle düşünür ama evdeki hesap çarşıya uymaz. Hafta sonu gelip de sipahiler kapıya dayanınca işler karışır. “Vay efendim vay! Nişanlıymış da para gerekliymiş. Öküzün yamacına koşul da aklın başına gelsin. Gör bakalım, yol yapmak mı kolay yoksa sepet yapmak mı?” diyen sipahilere cevap vermeye bile fırsat bulamaz Osman. Onu kollarından tutukları gibi, beyin huzuruna çıkarılmak üzere bekleyen bir dolu adamın bulunduğu yere götürürler. Üstleri başları lime lime olmuş, gözleri yaşlı zavallı insanların arasında beklerken boyuna konuşur kendisiyle. Çok geçmeden bey görünür. Elinde nar çubuğu, başlar tepeden konuşmaya: “Demek emirlere karşı durursunuz! Canınız ucuz sizin; ama keyfiniz bilir.” Sonra emrindekilere döner: “Alın bunları, yol yapımına koşun,” der. Bey buyurur, beycik vurur. Adamlar sıra sıra dizilir yollara. Bu arada içi içini yiyen Osman tetikte durmakta, yolun kuytusunu kollamaktadır. Bir ara beklediği anı yakalar, süzülür karanlıklara. İlkın Kastamonu’ya geçer, varır anasının yanına. Durumu anlatır anacığına: “Canımı zor kurtardım. Bu işin oluru yok. Sizi size bırakıyorum. Ben bunu beyin yanına komayacağım. Onca zavallı adamın öcünü alacağım o zalimden,” der. Anası ürkek: “Oğul, beyle yarışa çıkılmaz. Kolu uzundur beyin. Sağ komaz seni. Kapısında kulu çok. Baş edemezsin onunla,” dese de söz dinlemez oğluna. Osman kararlıdır; “Görsünler el mi yaman

bey mi! Dinsizin hakkından imansız gelir. Yanına koymam bunu. Sen benim baba yadigârı tüfeğimi ver. Nişanlıma da gözkulak ol,” deyip atlar atna, nişanlısının evinin yolunu tutar. Nişanlısı da yürekli kızdır. Üstelemez hiç, “Selametle!” der, uğurlar Osman’ı.

Sepetçioğlu’nun zalimle mücadelesi başlar böylece. İlk durak, beyin konağıdır. Hamza Bey, at sırtında gezintiye çıkmıştır; Sepetçioğlu’nun kendisine pusu kurduğundan habersizdir. Uzun sürmez beyi haklaması. İşini bitiren Osman, atını mahmuzlayıp Gülpü Dağı’na sığınır. Gaddar beyin ölümünü duyan halk sevinç içindedir. Dilden dile anlatılır Sepetçioğlu’nun kahramanlığı. Adına “Sepetçioğlu Osman Efe” derler bundan böyle. Ancak bey ölünce, beylik dağılmaz. Hamza Bey’in oğlu Rüstem Bey alır beylik sırasını. Babasından daha gaddardır üstelik. Halkı daha çok ezer. Bir tek Sepetçioğlu karşı durur Rüstem Bey’in buyruklarına. Buyruğa buyrukla karşılık verir. Rüstem Bey, öşürün oranını artırıncı o da emreder: “Filan gün, filan saatte, falan yere şu kadar baş koyun getirin,” diye. Rüstem Bey bilir ki, koyunlar gelmezse adamlarından birkaçı gidecek. Gidecek adamları da iyi seçer Sepetçioğlu. Sipahilerin en gaddarlarını, halka en çok eziyet edenlerini ortadan kaldırır. Bey, atlı askerlerini bile çıkarır Gülpü Dağı’na, fakat o da işe yaramaz. Bu arada halk sevinç içindedir. Elinden geldiğince Sepetçioğlu’na yardım eder. Aç susuz bırakmaz onu. Bu işin oluru olmadığını anlayan bey de işi kurnazlığa dökmekte bulur çareyi. Sepetçioğlu’nun anasıyla nişanlısını yakalatıp getirtir konağına. Sonrada Sepetçioğlu’

na haber salar: “Ya gelir teslim olur ya da anasıyla nişanlısını boğdururum,” diye. Osman Efe durumu öğrenince bir gece baskın yapar Rüstem’in konağına. Anasıyla nişanlısını alıp kaçar. Bunun olabileceğine inanmayan kimileri, “Beyin adamlarının arasında Sepetçioğlu’nu tutanlar vardı, onlar yardım etti,” der; Osman’ın cesaretinden şüphe etmeyen kimileriye, “Sepetçioğlu çatal yürekli! Bir nara atmış ki, yer yerinden oynamış. Kimsenin kılı kıpırdamamış,” yorumunu yapar.

Sözün özü, Sepetçioğlu, anasıyla nişanlısını alıp Gülpü Dağı’na çıkar yeniden. Adı daha da büyür. Beyin yüreğine korku düşmüştür. Öşürü, eziyeti bırakıp bir tek Sepetçioğlu’nun peşine takar adamlarını. Birken üç cana çıkan Sepetçioğlu, sipahilerin yaklaştığı haberini alınca yer değiştirir. Kimi zaman aç susuz, saatlerce yürürler. Yaşlı anası yola dayanamaz, ama teslim olmayı da istemez. Bilir ki Rüstem Bey sağ komaz bu kez oğlunu. Derken, sipahilerin tuzağına düşerler bir gün. Sepetçioğlu, aslanlar gibi döğüşür. Nişanlısı da öyle... Fakat anası güçten düşmüş, yürüyemez olmuştur. Çaresiz, vuruşa vuruşa geri çekilir, beklemeye başlarlar. Bu bekleyiş uzun sürmez yazık ki! Sipahiler dağın tepesini dolanıp arkadan çevirirler Sepetçioğlu’nu. O da daha fazla dayanamaz, anası ve nişanlısıyla birlikte ölüme teslim olur.

Sipahiler üçünün ölüsünü şenlikle şehre getirirler. Yiyip içip günlerce bu olayı kutlarlar. Halk ise uzaktan izler şenlikleri. Elinden bir şey gelmez türkü yakmaktan başka. Sepetçioğlu’nun tüm yiğitliğini, cesaretini anlattığı bu türküyü söyleyip durur yıllarca:

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu,
Hiç gitmiyor kollarımın sızısı,
Böyle imiş alnımızın yazısı,
Yassıl dağlar, Osman Efem geliyor.

Yaslan Sepetçioğlu yaslan,
Laleli imenli dağlara yaslan,
Analar doğurmaz sen gibi aslan,
Yassıl dağlar, Osman Efem geliyor aman!

Kalk gidelim kışla n aşağı,
Salıvermiş ince belden kuşağı,
Yaman olur Kastamonu uşağı,
Yassıl dağlar, Osman Efem geliyor aman!

GELİN KAYALAR EFSANESİ

Ordu

Ordu'dan Çamalan Yaylası'na doğru, kâh tepelerin eteklerinden dolanan, kâh derin vadilere yükseklerden bakarak uzanan yayla yolundan gelip geçer bütün yolcular. Buradan geçerken Gelin Kayaları'na doğru bakışlarını çevirmekten kendilerini alamazlar. Haramı Köyü'nden Melet Irmağı Vadisi'ne doğru bir bıçak gibi keskin ve dik sırtın üzerinde duran acayip şekilli taş yığınlarına Gelin Kayaları adı verilmektedir. Buranın efsanesini yıllar ötesinden günümüze kadar, her yayla yolcusunun kulağına fısıldanmıştır.

Gelin Kayaları efsanesini civarın yaşlıları şöyle anlatır:

Melet ırmağına doğru inen sarp tepenin ormanlarla örtülü yamacında çok fakir ve yaşlı bir adam varmış. Melet kenarındaki değirmenlere gidemeyen köylülerin tahıllarını avlusun-

daki ufak dibek taşında öğütür, geçimini bu şekilde sağlarmış. Bazı rivayetlere göre bu öğütücü, bir kişi tarafından döndürülebilen, çevre halkının “el değirmeni” dediği cinsten bir taş değirmeni imiş. Günün birinde, yaşlı değirmencinin kızını uzaktan bir köyden bir gence istemişler. Değirmenci de “Hayırlı olsun” deyince, evlendirmişler gençleri. Çeyiz olarak elinde avucunda ne varsa kızına vermiş değirmenci. Düğüncüler, gelinin eşyalarını atlara yükleyip oğlan evine doğru yola çıkacakları zaman, gelin etrafı şöyle bir süzmüş. Avlunun bir kenarında duran babasının ekmek teknesine, kendini bu günlere getiren el değirmenine gözünü dikmiş.

Kızının bu halini gören babası, yanına yaklaşmış:

–Kızım, değirmen taşı bizde kalsın, diyecek olmuş. Düğün alayının ileri gelenleri durumu kavramışlar. İçlerinden biri:

–Emmi, veriver şu değirmen taşını kızına da, biz de yola düzülelim, demiş.

Yaşlı baba:

–Olmaz, o bana lâzım, onunla geride kalan çoluk çocuğumun nafakasını çıkaracağım, veremem, diyerek karşı koymuş.

Babasının bu sözlerine içerleyen kız:

–Babam benden bir taşı esirgiyor. Ben de onsuz gelin gitmem, diyerek boynunu büküp oturuvermiş kapının önüne.

Düğüncüler yaşlı babanın geçimini nasıl sağladığını bilmediklerinden, bu değirmenin aile için ne derece kıymetli olduğunu kavrayamamışlar tabii. İçlerinden biri:

-Hadi emmi, bu kadar da bencillik etme. Alt tarafı iki taş parçası. İnsan kızından bunları esirger mi? Bak, o da yurt yuva sahibi oluyor. Yolumuz uzun, bekletme bizi, deyip değirmen taşlarını omuzladığı gibi yanındaki hayvana yüklemiş.

Zavallı baba, bu durum karşısında ısrarın faydasızlığını anlamış, bükmüş boynunu. Kendisinin cimri tanınmasına mı, o yaşlı haliyle çoluk çocuğuna değirmensiz bakamayacağına mı üzülün, kalakalmış ortalık yerde. O sırada, önde davul zurna, arkada at sırtında gelin, onun ardında köylüler, eşya yüklü atlarla dimdik sırta doğru yola koyulmuşlar. Yaşlı gözlerle kafileyi izleyen babanın yüreğinin derinliklerinden bir tel kopmuş sanki. Derin bir ah çekip, aklıyla mı, gönlüyle mi bilinmez, seslenivermiş düğün alayının ardından:

-Bir taşı bize çok görenleri Allah ne etsin? Hepiniz taş olun, taş!

Ertesi gün, karşı tepelerden bu yakaya bakanlar, Melet ırmağına doğru inen dik bir yamacın bıçak gibi çıkıntılı bir kısmında acayip şekilli kayalar görmüşler. Daha düne kadar ormanlık olan bu yamaçta kayaların bulunuşundan ziyade, bu kayaların görünüşleri onların şaşkınlığa düşürmüştü. Çünkü kayalar sanki bir kafiye benziyormuş. Atıyla, yaylısıyla, davullu zurnalı bir gelin alayının tıpkısıymış.

Yılların yağmuru, karı ve fırtınalarına rağmen, bozulmayan şekilleriyle günümüzde dahi görenleri şaşkınlığa düşüren bu kayaların etrafı koyu bir yeşillikle çevrilmiştir. Bir tarihte yayla yolculuğum sırasında Gelin Kayaları efsanesini anlatan yaşlı yol arkadaşım, ayrıca şunları da ilâve etti:

-Evlât, unutmayasın ki, Gelin Kayaları, baba bedduası alan, ailesinin geçim kaynağını kurutan, taş ruhlu insanları temsil etmektedir.

BEY KIZI EFSANESİ

Sinop

Sinop beylerinden birinin çok güzel bir kızı vardır. Dönemin ünlü bilginlerinden ders alan kız, ilim erbabının ilgi ve hayranlığını kazanmıştır.

Günün birinde bey, kızını evlendirmeye karar verir. Ülkesinin her yanına tellallar salar:

–Kızım la evlenecek yiğ it, kızım gibi bilgili olmalıdır. Üç ay sonra yapılacak sınavda kızım tek soru soracak; bilen kişi damadım olacaktır.

Ülkenin kendine güvenen beyleri, delikanlıları büyük bir hazırlığa girişirler. Sınav günü gelir çatır, herkes kızın karşısına dizilir. Gençlerin arasında saz benizli bir delikanlı kızın dikkatini çeker. Herkesin heyecanına karşın delikanlı bir an bile gözlerini kızı dan ayırmamaktadır.

Sınav başlar, kız sorusunu sorar: “Evrende bilgidен üstün ne vardır?” Herkes sırayla yanıtlar. Sıra saz benizli delikanlıya geldiğinde gözlerini kızın gözlerinden ayırmadan, “Sevda vardır, sevda sultanım,” der. “Bilgidен üstün sevda vardır. Bilim sözdür, sözde kalır; bilim bilgidir, öğrenilir; sayıysa sayı, ölçüyse ölçüdür. Ama sevda ne sözde, ne kitaplardadır. Şu anda ben oyum. Sevdanın ta kendisiyim. Bunu benden başka kimse bilemez; kimse de okumakla öğrenmekle benim gibi olamaz.” Bu cevap, kızın gönlünü fethetmeye kâfi gelir. Geriye de, görkemli bir törenle evlenip murat alıp murat vermek kalır.

SULTAN GÖLÜ EFSANESİ

Sivas

Bir zamanlar Sivas'ın Şarkışla ilçesinde oturan Ağca Bey adlı zengin bir kişi varmış. Yazlarını Sultan Gölü'nün üst tarafındaki Akdağ Tepeleri'nde geçirirmiş. Çok istediği halde bir erkek çocuğu olmamış, o da bütün ilgisini tek kızı Sultan'a yöneltmiş. Sultan da çok güzel bir kızmış. Yöredeki tüm beylerin gözü onun üzerindeymiş. Babası bakmış ki kızını beylerden kurtarmanın yolu yok, onu erkek kılığına sokmuş, kendisi ölünceye kadar da evlendirmemeye karar vermiş.

Kız cirit, güreş ve ata binmekte çok maharetliymiş; bu sporlarda üstüne yokmuş. Kızı tanınmasın diye bey temelli olarak buraya yerleşmiş ve Akçakışla adlı bir köy kurmuş.

Bahar gelince Kayseri'den Karaman'dan Avşarlar yöreye gelip oba kurarlar. Akdağ'ın üstü Avşarların çadırlarıyla renklenir. Günün birinde sürülerini Akdağ'a çıkaran Avşarlar,

Akçakışla'ya yakın bir yerde gecelerler. Herkesin uykuya daldığı dolunaylı bir gecede çobanlardan Külahçioğlu, kavalını öyle bir üfler ki, dağ taş kulak kesilir. Sultan da sese uyanır, kendinden geçer. Hemen atına atlayıp sesin geldiği yöne doğru gider. Çobanı bulur. Bir süre konuşurlar. Sohbetin sonunda Sultan çobana sevdalanır; adını sorar ona. Çoban:

–Adımıza Külahçioğlu derler, Avşarlardanız, der. Kız:

–O halde ben de bu tepenin adını Külahçioğlu koydum. Her bahar burada bir gece kal ve kaval çal. Al bu çevre, sana armağanım olsun, beni andıkça kokla. Ben kızım, adım da Sultan; bundan böyle sen benim gönlümün ağası oldun. Sen de beni göğsüne sultan et, diyerek sırrını açığa vurur. Ardından, atına atlayıp gider. Çoban, kızın peşinden var gücüyle bağırırsa da duyuramaz sesini. Yoksul bir çoban olduğu, bu nedenle de Sultan'ın kendisine varmayacağını düşündüğü için günden güne erir. Diyar diyar dolaşır. Derdini kavalına döker. Böyle acı içinde bir yıl geçirir.

Mevsim bahara döndüğünde yine Akçadağ'a gelir. Sultan, Külahçioğlu'nun kavalını duyar duymaz atına atlayıp yanına varır. Konuşur, koklaşırlar. Bu böyle devam ederken bey durumu öğrenir. O kadar öfkelenir ki, kızını bir odaya kapatır. Külahçioğlu, Sultan'ın gelmediğini görünce dağ taş demeden, onu aramaya başlar. Sonunda yaşlı bir kadın onu Sultan'a götürür. İki genç sarılıp koklaşır. “Akdağlar'ın namılı karı eridiği, Kızılırmak boz bulanık aktığı, keklikler, tavşanlar korkmaya başladığı zaman kaçalım,” diye sözleşirler.

Gün geçer, beklenen an gelir. Sultan'ın kulağı kavalın se-sindedir. Fırtınalı bir günde kavalın sesini duyar, atına atlayıp sese doğru gider; ama ses her defasında değişik yerden gel-mektedir. Rüzgârın oyunundan şaşırın Sultan, atını bir sağa bir sola sürer. Sonunda sesin Turna Dağı'ndan geldiğine karar verir ve o yana gider. Dağa ulaşmak için Kızılırmak'ı geçmek gerekmektedir. Oysa Kızılırmak coşmuş kabarmıştır. Sultan atını sürer, sulara dalar; lakin bir türlü karşıya varamaz. Bir ara sakatlanan atı havalanır gibi olup kızı karşıya atar. Kaval sesi gitgide uzaklaşmaktadır. Sultan deliye döner. Turna Da-ğı'na yönelir. Bir uçurum başına varır. Aşağıda bir ırmak ça-ğıldamaktadır. Ses uzaklaştıkça sultan umutsuzluğa kapılır, otları tırnaklaya tırnaklaya yol almaya çalışır. Tam yaklaştı-ğında ayağı kayar, Kızılırmak'ın sularına kapılır. Ertesi gün oradan geçen avcılar Sultan'ın cansız bedenine rastlarlar. Külâhçioğlu da yiter gider, bir daha kimse ondan haber ala-maz. Bu nedenle Sultan'ın düştüğü su, Sultan Gölü, uçurum da Sultan Yarı olarak anılmaktadır.

SÜMELA MANASTIRI EFSANESİ

Trabzon

Efsanelerin, manastırın üzerindeki mistisizmi zenginleştirdiği kaydedilen Kültür ve Turizm Bakanlığı tanıtım kitapçığında Sümela Manastırı ile ilgili şu efsaneye yer veriliyor:

İsa peygamberin havarilerinden olan Lukas'ın bir tahta parçası üzerine çizdiği Meryem Ana resmi (ikona) yıllar sonra kendiliğinden Atina'ya uçmuş. Renginin koyuluğundan ötürü daha sonraları Kara Meryem, Kara Melek, Kara Madonna gibi adlarla ünlenen bu resim, Theodosius döneminde, dördüncü yüzyılda Atina'dan ayrılmak istemiş.

İkona daha sonra melekler tarafından uçurularak, Maçka dağlarının yamaçlarındaki kovuklardan birine yerleştirilmiş. O günlerde Barnabas ve Sophranios isimli keşişler rüyaların-

da Meryem Ana'yı görmüşler ve rüyaya göre Meryem Ana onlara Trabzon'a gidip ikonanın olduğu kovukta kendisi adına bir kilise yaptırmalarını söylemiş.

Keşişler denizyolu ile Trabzon'a gelerek, Maçka dağlarının yamaçlarındaki taş kovuk içindeki Meryem Ana ikonasını bulmuşlar. Onlardan önce ise bu resmi gören yerliler, ikonayı yakmak istemişler, ikona yanmamış. Balta ile parçalamak istemişler, kırılmamış. Dereye atıp uzaklaştırmak istemişler, derenin suyu ikonayı sürüklememiş. Meryem Ana tarafından görevlendirilen iki keşiş, melekler tarafından ikonanın konulduğu kovuğa önce bir kilise, sonra bir manastır yapmışlar. Hayatlarının geri kalan kısmını Sümela'da geçiren iki keşiş, aynı gün ölmüşler.

KRAL YOLU EFSANESİ

Tekirdağ

Bizans döneminde Tekirdağ tekfurunun güzel bir kızı, Barbaros tekfurunun da yiğit bir oğlu vardır. Günün birinde kızı gören oğlan ona âşık olur, yemeden içmeden kesilir. Gece gündüz kızın hayali gözlerinin önünden gitmez. Sonunda dayanamayıp derdini babasına açar, bu kızı kendisine alması için yalvarır. Tekfur Tekirdağ'a gidip kızı babasından ister. Tekirdağ tekfurı, "Denize kıyı boyunca, suyun bir karış altında bir yol yaptıracaksınız. Kızım buradan arabasıyla geçerken tekerlekler şıpır şıpır edecek. Bu şartı kabul ederseniz kızım sizin olur," der.

Barbaros tekfurı çaresiz, kabul eder. İki gence söz kesilir. Düğün hazırlıklarına başlanır. Bir yandan da yolun yapımı sürdürülmektedir. Nedendir bilinmez, bir gün tekfur, kızı vermekten vazgeçtiğini söyler. Böylece yolun yapımı da du-

rur. Yolun şarap iskelesi yakınında birden yok olmasının nedeni budur.

Bir başka söylenceye göre ise yol yapılır, gençler evlenir. Arabayla buradan geçip giderler; ama bir gün deniz kabarır; dalgalar gelip gençleri alıp götürür ve sevgililer bir daha bulunamazlar.

MUNZUR EFSANESİ

Tunceli

Kentin yanı başında yükselen Munzur Dağı'na ve buradan çıkan ak köpüklü Munzur Suyu'na ilişkin yörede şu efsane anlatılır:

Derler ki, çok eskilerde bugünkü Tunceli ili Ovacık ilçesine bağlı Koyungölü köyü civarında yaşayan bir ağanın işlerini yapan Munzur adında bir çocuk varmış. Çok becerikli olan bu çocuk, ağaya hizmette hiç kusur etmezmiş. Ağanın her dediğini yapar, çobanlıktan çiftçiliğe, seyisliğe kadar bütün işleri layıkıyla görürmüş. Bağlılıkta, doğrulukta eşine rastlanmazmış. Bütün bunlardan ötürü ağa da kendisinden pek hoşnutmuş.

O yıl bol yağış olmuş, toprak bire bin vermiş, tarlalar ekinle dolup taşmış. Harman zamanı ambar buğdayla dolmuş; bahçeler, bostanlar meyveden sebzedен geçilmez olmuş. Koyun-

lar çift kuzulamış. Bu verim ve bolluk ağanın yüzünü güldürmüş.

Bir gün Munzur'un ağası hacca gitmeye karar vermiş. Yola çıkmadan önce de Munzur'u çağırmiş:

–Bak oğul, yaşıım erişti. Allah da verdi vereceğini. Hacca gitmek kaçınılmaz oldu artık. Evi barkı, malı mülkü, çoluk çocuğu sana emanet edip gideceğim. Sana güvenim tam, gözü-mü arkada koma; beni de kimseye mahcup etme, demiş.

Hanımına gidip helallik dilemiş:

–Hanım, ayrılık bir çeşit ölüm, gidip dönmemek, dönüp de bulmamak var. Hakkını helal et. Munzur'un kadir kıymetini bilesiniz, onu üzmeysiniz, deyip yola düşmüş. O zamanlar hızlı taşıtlar yokmuş, hac yolculuğu aylar sürermiş. Ağa da bu koşullarda ilden ile geçip varmış kutsal topraklara.

Bu arada Munzur eski hüneri ve sadakatiyle çalışmaya devam ediyormuş. Bir gün ağanın hanımı Munzur'u çağırıp, “Gel oğul, taze helva pişirdim. Kulakları çınlasın, ağan bu helvayı çok severdi. Onu hatırladım da yaptım, senin payını da ayırdım,” demiş. Sahana doldurduğu helvayı çocuğa verirken de derinden bir iç çekmiş.

Bu iç çekişe dayanamayan iyi kalpli Munzur, “Hatun Ana, siz o helvadan ağamın payını sahana koyun. Varıp kendisine ulaştırayım,” deyince Hatun Ana bu sözü Munzur'un saflığına vermiş, “Verdiğim helva az geldi herhalde. İstemeye yüzü tutmayınca da bu yolu seçti. Vermesem gönlü kalır,” diye dü-

şünüp kalan helvayı sahana koyarak çocuğun eline tutuşturmuş, “Madem istiyorsun, al götür,” demiş.

Munzur, kabı kapığı gibi gözden yitivermiş. Helvayı, daha dumanı üstündeyken, dua etmekte olan ağasına yetiştirmiş. Helva kabını yanına koyup rahatsız etmeden tekrar gözden kaybolmuş. Ağa Munzur’u görmüş; ama dönüp bakıncaya dek Munzur ortalıktan yok olmuş. Şaşkınlık içinde kalan ağa bunu düş sanmış. Ne var ki, helva kabı yanı başında duruyormuş. Kabı açmış, bakmış, sevdiği helva! Munzur’a içinden hayır duası etmiş. Gördüklerini dönüşte herkese anlatacağına dair kendi kendine söz vermiş.

Ağa bunları düşünürken, Munzur, Hatun Ana’nın kapısını çalmış bile. Ağanın hanımı karşısında Munzur’u görünce: “Ne var ne oldu Munzur? Hayırdır?” demiş. Munzur cevap vermiş: “Hayırlı oldu Hatun Ana, helvayı ağama ulaştırdım. Dua ediyordu, bırakıp döndüm,” Hatun Ana inanmamış. Söylenenleri Munzur’un çocukluğuna vermiş, kalbini kırmak yerine, “İyi etmişsin Munzur, ellerine sağlık,” deyip geçiştirivermiş durumu. Ama sonra bu olayı yakınlarına anlatmış. Böylece öykü, ağa daha hacdan dönmeden etrafa yayılmış.

Vakit geçmiş, zaman erişmiş, ağanın haccı tamamlayıp yola çıktığı haberi gelmiş köye. Herkes elinde hediyesi ile hacıyı karşılamaya çıkmış. Munzur da, götürecektir bir şeyi olmadığından, bir çanağın içerisine koyunlarından bir miktar süt sağlamış, o da herkes gibi ağasını beklemeye çıkmış. Karşılamaya gidenler, ağanın ellerine sarılmak için adeta birbirlerini-

le yarışıyorlarmış. Bir ara ağanın gözü en arkadaki Munzur’a takılmış. Oradaki herkese hemen Munzur’u işaret ederek:

–Asıl hacı, Munzur’dur. Öpülecek el varsa Munzur’un elidir. Munzur ermiş biri, asıl onun elini öpün; ama önce ben öpeceğim, demiş.

Munzur:

–Aman ağam, etme eyleme! Allah aşkına bırak elini öpeyim. Böyle bir şey olmaz. Ben yıllarca senin ekmeğinle, aşınla büyüdüm. Sen nasıl benim elimi öpersin? Ben ne sana, ne de başkalarına elimi öptürmem, demişse de ağaya söz geçirememiş.

–Bakın, bu sahanı görüyorsunuz, bu sahanla bana helva getiren Munzur’dur. Ermiş kişidir o, ermiş, diye coşan ağanın sözleri köylüleri şaşkına çevirmiş. Hatun Ana, bu öyküyü daha önce köy içinde yaydığından, durumu hemen kavrayan kalabalık, Munzur’a yönelmiş. Gizinin açığa çıktığını gören Munzur ise elindeki süt çanağıyla dağa doğru kaçmaya başlamış. Munzur önde, ağa ve yanındakiler arkasında bir kovalamacadır başlamış. Şimdiki Munzur ırmağının ilk yerine geldikleri zaman, Munzur’un elindeki süt dolu çanak dökülmüş ve süütün döküldüğü yerden süt gibi beyaz bir su fışkırmış. Bundan sonra Munzur kırk adım daha atmış. Attığı her adımda bir kaynak fışkırmış. Ve fışkıran bu sulardan bir ırmak meydana gelmiş. Munzur’un arkasından koşanlar bu ırmağın kenarına gelip karşıya geçmeye, Munzur’a yetişmeye çalışmışlar; ancak öte yakaya geçememişler. Munzur ellerini gökyüzüne kaldırarak: “Allah’ım sırrımı açığa vurma, beni yanına al,” diye yal-

varmış tanrıya. Sonunda dağın eteğinde bir kayanın önüne gelmiş. Elindeki değnekle çanağı yere atıp ırmak kenarında bekleyenlerin gözleri önünde sır olmuş. Ondan geriye sadece çoban değneği ile boş süt çanağı kalmış.

Bu olaydan sonra Munzur'un sevgisi gönüllere akarak, dillerde ululanmış, varmış günümüze. Dünya döndükçe de yaşayacak...

HALİL-ÜR RAHMAN VE AYNZELİHA GÖLÜ EFSANESİ

Urfa

Her tarihi şehir gibi Şanlıurfa hakkında da birçok efsane mevcuttur. Ayrıca bölgede yaşadığına inanılan peygamberlerin hayatları da efsanelere konu olmuştur. Orada yaşayanlara göre, bütün bunlar tarih kadar doğrudur.

Söylencelere göre, Adem ile Havva'nın yeryüzüne ayak bastıkları ilk toprak Harran ovasıdır. İlk çift burada sürülmüş, İbrahim Peygamber burada doğmuş, burada putları kırmış ve ateşe atmıştır. Eyyup Peygamber, hastalığına burada sabır göstermiş ve vefat edince bu topraklara gömülmüştür. Hz. İsa'nın kutsal mendili burada muhafaza edilmiştir. Hz. Davud, Hz. Musa burada yaşamıştır. Bunlardan dolayı Şanlıurfa'ya "Peygamberler Şehri" denmiştir.

Bizim burada aktaracağımız Hz. İbrahim'in hikâyesi ise şöyledir:

Nemrut, zulmü ile çevresine korku ve dehşet saçan bir hükümdardır. Bir gece gördüğü rüyayı kâhinlerine yorumlatır. Kâhinler, ülkede doğacak çocuklardan birinin kendisini öldüreceğini söylerler. Bunun üzerine Nemrut, hemen o yıl doğacak bütün çocukların öldürülmesini emreder. Nemrut'un askerleri emri uygulamaya başlar. İbrahim peygamberin annesi Sara, kaçarak bir mağaraya gizlenir. Çocuğunu bu mağarada doğurur; sonra da burada bırakıp evine döner. Bu arada çocuğu bir dişi ceylan emzirir. Aradan zaman geçer, askerler İbrahim'i mağarada bulurlar, Nemrut'un huzuruna getirirler. Hiç çocuğu olmayan Nemrut onu sever ve yanına alıp büyütür.

Nemrut'un zulmünü, yaptığı haksızlıkları, putlara tapışını ve halkın da putlara tapmaya zorlanışını gören İbrahim daha fazla dayanamaz, insanların kendi elleriyle yaptıkları putların tanrı olamayacağını söyler. Halka bu düşüncesini anlatır. Halk korkudan ağzını açamaz. Kimsenin sarayda olmadığı bir tören günü, İbrahim sarayın putlar bölümüne girer, bir balta ile bütün putları parçalar, baltayı da en büyük putun üstüne bırakır. Törenden dönenler karşılaştıkları manzara karşısında korkuya kapılıp Nemrut'a haber verirler. Görevliler, İbrahim'e kızdıklarından, bunu onun yapabileceğini öne sürerler. İbrahim yargılanır. Yargılama sırasında kendisine birtakım sorular sorulur. Onun cevabı ise: "Görüyorsunuz ya işte, balta büyük putun ellerinde, yapsa yapsa bu işi o yapmıştır," olur.

İbrahim'in cevabına kızan Nemrut: "Bir taş parçası baltayı eline alıp bu işi nasıl yapar?" diye haykırınca, İbrahim, "İşte benim anlatmak istediğim de bu. Siz kendi ellerinizle yaptığınız bu taş parçalarından medet umuyor, onlardan sizi kötülüklerden korumasını bekliyorsunuz. Tanrı diye onlara tapıyor, adak adıyor, başınız daralınca onlara koşuyorsunuz. Bunlar gerçekten tanrı ise neden böyle bir işi yapmasınlar?" deyince öfkeden deliye dönen Nemrut, İbrahim'in ateşe atılarak cezalandırılmasını emreder.

Her taraftan toplanan odunlar, bugünkü Halil-ür Rahman Gölü'nün bulunduğu yere yığılır, ateş yakılır ve bugünkü kalenin bulunduğu tepenin üzerinden İbrahim mancınıkla ateşe fırlatılır. Kızı Zeliha'nın yalvarmalarına rağmen Nemrut'un yüreği yumuşamaz. Fakat o sırada mucizevî bir şey olur: İbrahim ateşe düştüğünde burası bir göle ve gül bahçesine dönüşür. Yakılan odunlar da balık olur. Bu göle daha sonra Halil-ür Rahman Gölü adı verilir. Hz. İbrahim'in ardından kendisini ateşe atan Nemrut'un kızı Zeliha'nın düştüğü yerde ise bugünkü Aynzeliha Gölü oluşur.

Bu olaydan sonra, bu göller ve içindeki balıklar halk için kutsal sayılmış, göllerden balık tutanların öleceğine inanılmıştır.

AKDAMAR ADASI EFSANESİ

Van

Akdamar Adası Gevaş ilçesinin kuzeybatısında yer almaktadır. Van-Tatvan yolu üzerindeki Gevaş'a mesafede bulunan iskeleden deniz motorları ile adaya ulaşılmaktadır.

Turistlerin ilgi odağı olan adada, M.S. 915 -921 tarihleri arasında Vaspurakan Ermeni kralı I. Gagik tarafından yaptırılmış olan bir manastır bulunmaktadır. Bunun dışında ada, birçok doğal güzelliği de barındırmaktadır. Adaya ulaşımın daha düzenli hale getirilmesi, kilisenin restore edilerek çevre düzenlemesinin yapılması, gelen ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere doğal ve tarihi değerleri bozmayacak tesislerin kurulması buraya olan ilgiyi arttırmıştır.

Van Gölü'nün güneydoğusunda yer alan, uzunluğu 1,5 km, genişliği 0,5 km. olan Akdamar adasının ismiyle ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Çok eskiden Van'da bir keşiş yaşamaktaymış. Bu keşişin dünyalar güzeli bir kızı varmış. Kız o kadar güzelmış ki, onu bir gören bin gönülden vurulurmuş. Bu güzel kızın ismi Tamara imiş.

Bütün Vanlı delikanlılar Tamara'nın peşinde dolanadursunlar, Tamara gönlünü yiğit mi yiğit, yakışıklı mı yakışıklı bir Türk gencine kaptırmış. Gizli gizli buluşan sevgililerin aşkını bir süre sonra Van'da duymayan kalmamış.

Keşiş, kızını bu sevdadan vazgeçirebilmek için ne kadar uğraşmışsa da başarılı olamamış. Tek çareyi kızını Van'dan uzaklaştırmakta bulmuş. Van Gölü'nün en büyük adası olan Akdamar Adası'nda bir kilise yaptırıp, kalan ömrünü kızıyla beraber bu adada geçirmeye karar vermiş.

Ancak seven iki kalbi birbirinden ayırmak mümkün mü? Tamara ile Türk gencinin aşkları o kadar yüce, o kadar engel tanımazmış ki, keşişin Tamara'yı adaya hapsetmesi de fayda etmemiş. İki genç anlaşımlar aralarında. Delikanlı her gece kıydan yüzerek adaya çıkacak, bu arada Tamara da adayı bulabilmesi için sevgilisine fenerle işaret verecektir. Ne var ki, bir zaman sonra keşiş, iki gencin buluştuklarını öğrenmiş; bir gece kızın bıraktığı işaret fenerinin yerini değiştirmiş. Feneri keskin ve sivri kayalıkların bulunduğu bir tarafa bırakmış. Kurulan tuzaktan habersiz delikanlı, her zaman olduğu gibi kıydan suya girmiş, adadaki ışığa doğru yüzmeye başlamış. Şansızlık bu ya, o gece hem çok karanlık hem de göl aşırı dalgalıymış. Delikanlı yüzmüş, yüzmüş, yüzmüş... Kollarında derman kalmamış. Işığa doğru yüzdükçe ışık uzaklaşmış

sanki. Dalgalar daha da kudurmuş. Sonunda kuvvetli bir dalga, gücü tükenen delikanlıyı kaldırıp, sivri ve keskin kayalara savurmuş. Her tarafı kan içinde kalan delikanlı, gölün karanlık sularına gömülürken “Ah Tamara, ah Tamara!” diye acı içinde inlemiş. Feryadı kayalıklardan yankılanarak Tamara’ya kadar ulaşmış. Bu feryadı duyan Tamara durur mu? O da sevgilisinin ardından gözünü kırpmadan kendisini azgın dalgaların kucağına bırakmış ve gözden kaybolmuş. Böylece yaşarken bir araya gelmeleri engellenen iki genç, birbirlerine, Van Gölü’nün lacivert sularının derinliklerinde kavuşmuşlar.

Bu acıklı sonun yaşandığı adanın ismi işte bu efsaneden gelir. “Ah Tamara” zamanla değişmiş, nihayetinde “Akdamar”a dönüşmüştür.

YEDİ UYURLAR

İzmir

Antik kent Efes'in geçmişin silik izleriyle dolu mermer döşeli sokaklarını dolaştıktan sonra, incir ağaçlarının gölgelediği Yedi Uyurlar Mağarası'nın önünde soluklanmak, gerçekten büyük hazdır.

Yedi Uyurlar söylencesi, yüzyıllar boyunca Anadolu'da yaşamış, kutsal kitaplarda da yer alan Yamliha, Mekselina, Meslina, Mernuş, Debernuş, Saznuş ve çoban Kefeştatyus isimli yedi gencin başından geçen mucizevî bir olaya dayanır. Selçuk'ta bulunan Yedi Uyurlar Mağarası'nın yanısıra Diyarbakır'ın Dicle ilçesinde, Afşin, Elbistan, Eskişehir ve Tarsus'ta da buraya benzer yerler bulunmaktadır.

Söylenceye göre, çok tanrılı dinin hüküm sürdüğü kentte yedi genç, tek tanrıya ve Hristiyanlığa inanıyorlardı. Zalim olduğu kadar tebaasının dinsel özgürlüğünü de kısıtlayan kralın baskısından kurtulmak için çare arayan gençler bir

mağaraya sığındılar. Bu mağarada köpekleri Kıtınir'le üç yüz dokuz yıl boyunca uyudular. Kral'ın askerleri mağarayı buldular; ancak içeriye giremediler. Bunun üzerine kral, gençlerin açlık ve susuzluktan ölmeleri için mağaranın ağzını bir duvar ile ördürdü.

Bir yaz sabahı, güneş yeni yeni Efes tepelerini aydınlatırken, bir çoban mağaranın yakınlarında sürüsünü otlatıyordu. Bir ara incir ağaçlarının gölgesindeki mağaranın ağzını kapatan kayanın kaydığını fark etti. İş olsun diye kayayı biraz zorladı; ama ummadığı bir biçimde mağaranın ağzı aralandı. Bu aralıktan sızıp gün boyu mağarayı döven Ege'nin sıcak ve parlak güneşi, Kıtınir'i yüzyıllar süren uykusundan uyandırdı. Haliyle Kıtınir var gücüyle havlamaya başladı. Onun havlamasından Yedi Uyurlar da uyandılar. Çok acıkmışlardı. Ne var ki mağarada yiyecek içecek namına hiçbir şey yoktu! Son çare olarak, Yemliha adlı arkadaşlarının eline gümüş bir sikke tutuşturdular ve onu yiyecek birşeyler almaya gönderdiler. Pannayır Dağı'nı biraz dolanıp Mermer Cadde'ye inen Yemliha, yol boyunca mermerlerin üstünde yer yer haçlar gördüyse de bunlara bir anlam veremedi. Sonra, önüne ilk çıkan bir fırına daldı. Üç yüz dokuz yıl sonunda uyanan gençler uykularının bu denli uzun olduğunu fark etmemişler, bir ya da yarım gün uyuduklarını sanarak Yemliha'dan çarşıya gidip yiyecek almasını istemişlerdi. Yemliha ekmek almak için girdiği fırına çok eski yıllara ait gümüş bir sikke verince bu durumdan şüphelenen fırıncı, genci ihbar etti. Paganlığın sona ererek Hıristiyanlığın kabul edildiği şehirde genç adam, dönemin kra-

lının huzuruna çıkarıldı. Önce söylediklerine kimse inanmadı; fakat daha sonra bir mucize ile karşı karşıya olunduğu anlaşıldı. Bunun üzerine devrin başpiskoposu, zamandan haberi olmayan Yemliha ile konuştu ve durumu anlamasını sağladı. Piskoposun yanından ayrılır ayrılmaz mağaranın yolunu tuttu Yemliha arkadaşlarına olup biteni anlattı; üç yüz yıldan fazladır uyuduklarını söyledi.

Yedi Uyurlar, mağaradan çıkıp köpekleri Kıtırmir'le birlikte Efes kentinde aylarca sağı solu incelediler. Antik Çağ'la İsa Çağı'ndaki halkların yaşamlarını karşılaştırdılar. Pek çok putun kırılıp ortadan kaldırıldığını, yerlerine tapınaklar kurulduğunu gördüler. Ne var ki, ortada değişen hiçbir şey yoktu: Halk gene bel bağladığı yeni dinin papazlarınca sömürülüyor; imparatorlarının yağma ve işgal amaçlı savaşları yüzünden cepheden cepheye sürülüyor; soyluların, beylerin buyruğunda köle olarak sürünüyordu. Velhasıl, Yedi Uyurlar ve köpekleri Kıtırmir, gerçekte bütün insanlığın beklediği o sömürsüz, savaşırsız ve her türlü köleliğin kalktığı Altın Çağ'ın gelmesine daha epeyce zaman olduğunu anladılar. Ama bu Altın Çağ'ın mutlaka geleceğine dair inançlarını da iliklerine dek duyup ürperdiler. İşte incir ağaçlarının altındaki mağaralarının önünde, bir akşamüstü, bunları düşünüp coştular; türküler söylediler. Sonra da bu sevincin coşkusu ve Altın Çağ'ın özlemiyle, köpekleri Kıtırmir'i de yanlarına alarak, mağaralarına girip yeniden uykuya daldılar.

Bu olayın üzerine ebedi uykuya dalan gençlerin yattığı yere bir kilise yapılmıştır. Gençlerin mezarının olduğu alanı

Avusturya Arkeoloji Enstitüsü ekibi 1927-1928 yıllarında ortaya çıkarmıştır. Burada bazıları mahzen mezar (kripta), bazıları mezar odası şeklinde olan ve yapımlarında farklılıklar bulunan yediden fazla mezarla karşılaşmıştır. Bugün bir kısmı yıkık olan mezarların ve şapelin duvarlarında freskolar bulunmaktadır. Bezemelerde Helenistik Çağ süsleme sanatının unsurları ile daha geç devirde kullanılan çiçek bezemeleri görülmektedir.

TROYA EFSANESİ

ve

TAHTA AT

Çanakkale

Zamanımızdan yaklaşık 3200 yıl önce Çanakkale Boğazı yakınlarında “Troya” isimli bir kent varmış. Bu kentin barışsever, fakat cesur insanları, kralları Priamos’un idaresi altında uzun yıllar barış içinde, mutlu bir hayat sürmüşler. Tanrılar, bu mutluluğu onlara çok görmüş olacaklar ki, Troyalıların başına bir çorap örmeye karar vermişler.

Bir gün, Kral Priamos’un karısı Hekabe çok kötü bir rüya görür. Rüyasında, karnından ateşler çıkınakta ve ateşin dumanı bütün Troya surlarını sarmaktadır. Hekabe, bu rüyasını önce kocasına, daha sonra da bir kâhine anlatır. Kâhine göre, Hekabe hamiledir ve doğacak çocuk, ileride Troyalıların başı-

na büyük dertler açacaktır. Onun için bebek doğar doğmaz öldürülmelidir. Bu kehanete inanan Kral Priamos, çocuk doğduktan sonra bir adamını bebeği öldürmesi için görevlendirir. Savunmasız, yeni doğmuş bir bebeği öldüremeyen vicdan sahibi Troyalı, onu o zamanki adı "İda" olan Kazdağı'na götürüp bir ormana bırakır. Nasıl olsa, yabani hayvanlar onu öldürür diye geçirir aklından. Ama bebeği, yabani hayvanlardan önce bir çoban bulur. Bu çocuk, ilerde gerçekten Troyalıların başına pek çok dert açacak olan Paris'tir.

O sırada Tanrıların yaşadığı Olimpos Dağı'nda bir kargaşa hüküm sürmektedir. Kral Peleus ile deniz perisi Thetis'in evlenme merasimine, huzursuzluk çıkartacağı kaygısıyla kavga tanrıçası Eris davet edilmemiştir. Bu duruma çok gücenen tanrıça, intikam almaya karar verir. Üzerinde "en güzele" yazılı altından bir elmayı, şölenin yapıldığı salonun ortasına bırakır. Bütün tanrıçalar, bu elmaya sahip olmak istediklerinden uzun tartışmalar yaşanır. Sonunda üç büyük tanrıça dışında diğerleri mücadeleden çekilirler. Elmaya sahip olmakta ısrar edenler, kudret tanrıçası Hera, zekâ tanrıçası Pallas Athena ve aşk tanrıçası Afrodit'tir. Her üçü de tanrı Zeus'a giderek, ondan hakemlik yapmasını isterler. Baba Tanrı Zeus, onların hiçbirini gücendirmek istemediği için diplomatça davranıp, bu işlerden pek anlamadığını söyler. Asıl amacı ise bu belayı Olimpos'tan uzaklaştırmaktır. Onların Olimpos'un tadını kaçıracaklarını anladığından, hakemliği bir ölümlünün yapması gerektiğini söyler:

-Gidin, ırmakları bol İda Dağı'na, orada Paris adında Troyalı bir prens yaşamaktadır. Bu işlerden en iyi anlayan odur. Söyleyin size hakemliği o yapsın, der. Sonra da uzaklaştırır onları Olimpos'tan. Onlar da haberci tanrı Hermes'in rehberliğinde, bol pınarlı İda Dağı'nın doruklarına giderler. O sırada Paris, her şeyden habersiz, aşağılarda koyunlarını otlatmaktadır. Haberci Tanrı Hermes, meseleyi Paris'e anlatır ve onu Zeus'un kendisinden istediği hakemliğe davet eder. Paris'in işi hayli zordur; çünkü her üç tanrıça da birbirinden güzeldir. Ne yapacağını şaşırmıştır. Bunu fark eden tanrıçalar, karar vermesini kolaylaştırmak için ona rüşvet teklif ederler.

Hera, Paris'e kudret vaat eder. Altın elmayı kendisine verdiği taktirde Paris, Avrupa ve Asya'nın en güçlü kralı olacaktır.

Athena'nın vaadi, onu dünyanın en zeki kralı yapmak ve Yunanistan'la yapılacak bir savaşta zafer kazanmasını sağlamaktır.

Afrodit ise dünyanın en güzel kadını teklif eder çoban Paris'e.

Hayatı ormanda geçen delikanlının öyle büyük krallıklarda, zaferlerde gözü yoktur. "En güzel kadın benim olsun," diye düşünüp, altın elmayı Afrodit'e verir. İşte ne olursa o zaman olur. Bu işe çok bozulan Athena ile Hera, Troya'nın yıkımı için planlar kurmaya koyulurlar. Bu arada Afrodit de verdiği sözü yerine getirmek için Paris'in, Yunanistan'daki Isparta şehrine gitmesini sağlar. Çünkü o sırada dünyanın en güzel kadını, Isparta kralı Menelaos'un karısı güzel Helen'dir. Menelaos ve

Helen, Paris'i çok iyi karşılarlar. Kral, ona dilediği kadar sarayında kalabileceğini söyler. Genç adama güvenir, hatta karısı ile onu sarayda bırakarak Girit'e gider. Menelaos'un Girit'te olmasından yararlanan Paris, Helen'i Troya'ya kaçıır. Derken, Menelaos Girit'ten döner; ancak karısını sarayda bulamaz. Yaptığı hatayı anlamıştır. Öyle öfkelenir ki, Helen'i geri almak için Troya'ya savaş açar. Bütün Yunan krallarına da haberciler göndererek Helen'in kurtarılması için onları yardıma çağırır. Çünkü evlenirken, bütün krallar, Helen'in başına bir iş gelmesi halinde Menelaos'a yardım edeceklerine söz vermişlerdir. Verdikleri söz gereği krallar, denizi aşip güçlü Troya kentini yerle bir etmeye gelirler. Menelaos'un ağabeyi Agamemnon, yaşlı Nestor, Ajax, Patroklos... Hepsi hazırdırlar. Ama Odysseus ile Akhilles, pek ortalarda görünmemektedirler. Yunanistan'ın en akıllı, en kurnaz kralı olan Odysseus, kocasına sadakati olmayan bir kadın için, evini ve ailesini terk etmek istemez. Bu nedenle kendisini ordu kampına çağırma-ya gelen haberciye delirmiş gibi davranır, böylece durumu kurtaracağını sanır. Ama başkumandan Agamemnon'un gönderdiği habercinin de kurnazlıkta ondan kalır yanı yoktur. Haberci, Odysseus'un küçük oğlunu yakalayıp sabanın önüne bırakır. Odysseus, sabanı kenara atarak oğlunun hayatını kurtarır; bu da onun en az eskisi kadar akıllı olduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda, isteksiz de olsa, orduya katılmaya mecbur kalır.

Akhilles ise Troya'ya gittiği takdirde, Troya'nın yağmalanmasını ve yanışını görmeden öleceğini bilmektedir. Bunu

kendisine bir deniz perisi olan annesi Thetis söylemiştir. Onun için kadın elbiseleri giyerek, kral Lycomedes'in sarayında, saray kadınları arasında saklanma yolunu seçer. Kumandanlar, Akhilles'i bulma görevini kurnaz Odysseus'a verirler. Odysseus bir seyyar satıcı kılığına girerek saraya gider. Sergisinin bir tarafında kadınların seveceği cinsten çok güzel takılar, diğer tarafında ise şahane silahlar bulunmaktadır. Sarayın bütün kızları takıların etrafında kümelenirken, sadece Akhilles kılıç ve kamalarla ilgilenince Odysseus onu tanır. Böylece Akhilles de kaderini bile bile Odysseus'la birlikte ordu saflarına katılır.

Sonunda ordu tamamlanmıştır; gemiler yola çıkmaya hazırdır. Ama bu kez, günlerden beri dinmek bilmeyen kuzey rüzgârı gemilerin Troya'ya yelken açmalarına imkân vermez. Ordu çaresizdir. Kâhinlerden biri, Artemis'in Akhalara çok kızdığını, çünkü Agamemnon'un adamlarından birinin, onun en çok sevdiği tavşanlarından birini öldürdüğünü, bu nedenle kuzey rüzgârının onun işi olduğunu söyler. Rüzgârı kesmesinin bir şartı vardır Artemis'in: Agamemnon'un, kızı İphiginia'yı kendisine kurban etmesi halinde öfkesi dinecektir. Bu, Agamemnon için dayanılır bir şey değildir; fakat zafer için buna razı olmaya mecburdur. Bir rivayete göre İphiginia, bir başka rivayete göre ise İphiginia yerine Agamemnon'un gönderdiği geyik, Artemis'e kurban edilmiştir. Bu olaydan sonra kuzey rüzgârı durmuş, sayıları bini aşan gemiler yüz bini aşkın Akhalı savaşıyı Troya önlerine taşımıştır.

Savaşçılar önce, Çanakkale Boğazı'nın kumsallarında kamp kurarlar. Çok güçlü ve kalabalıktırlar. Defalarca kente saldırırlar; ancak Troya, güçlü surlarla çevrilidir. Ayrıca Priamos'un bu hücumları bertaraf edebilecek, kutsal Troya'yı koruyacak kahraman oğulları vardır. Atları eğiten Hektor bunların en cesuru ve Troya ordusunun başkumandanıdır. Öte yandan Akhaları ortak düşman kabul eden diğer Anadolu halkları da Troyalıların yanında yer almışlardır.

Savaş, on yıl sürer. Dokuz yıl boyunca zafer durmadan el değiştirir. Bazen Troyalılar üstün gelir, bazen de Akhalılar Troyalıları surların içine kadar kovalar. Uzun süre hiçbir taraf belirgin bir üstünlük elde edemez. Akhalar, civardaki yerleşimleri talan eder, kızları evlerinden alıp çadırlarına kapatırlar. İşte yine böyle bir talandan sonra Agamemnon'un kaçırıldığı rahibin kızı yüzünden, çok sayıda Akhalı asker hastalanır ve ölür. Bu olay, Akhilles ile Agamemnon'un arasını açar. Akhilles onu Zeus'a şikâyet edince savaş Olimpos Dağı'na sıçrar. Tanrıların bir kısmı Troyalıları desteklemekte, bir kısmı ise Akhaların yanında yer almaktadır. Akhilles de artık savaşmayı bırakmıştır. Bu arada savaş tüm hızıyla devam etmektedir. Akhilles'in yokluğuna rağmen Akhalar Troyalıları şehir surlarına kadar kovalarlar. Surların yanında çok kanlı savaşlar olur. Bu arada Kral Priamos ve diğer yaşlı Troyalılar, savaşı bir kuleden seyretmektedirler. Bir ara, savaş durur. Her iki taraf da askerlerini geri çekerler. Paris ile Menelaos karşı karşıya gelmişlerdir. Bire bir savaşacak bu iki savaşçıdan Menelaos kazanırsa Helen'i alıp Isparta'ya geri dönecek,

Paris kazanırsa Helen Troya'da kalacaktır. Yani her iki halde de savaş bitecektir. Teklif, Paris'ten gelmiştir. Hektor bunu Akhalara iletir ve düello başlar. Mızrağı ilk fırlatan Paris olur. Menelaos, mızrağı kalkını ile savuşturup karşı hamlede bulunur. Mızrak, Paris'in gömleğini yırtar; ama onu yaralamaz. Ardından kılıcını çekip Paris'i tolgasından vurur. Bu sefer de kılıç kırılıp yere düşer. Silahsız olmasına rağmen, Paris'in üzerine atılır, miğferinden tutup yere savurur. O arada Aphrodit devreye girer. Güzel tanrıça, miğferin ipini kopartıp, Paris'in Troya'ya kaçmasına yardım eder. Menelaos, elinde Paris'in miğferi olduğu halde öfkeyle Troya surlarına giderek Paris'i aramaya başlar. Aslında Troyalılar tarafında Paris'e yardım edecek hiç kimse yoktur. Çünkü mızrağını fırlatmaktan öte bir şey yapmadığı için herkes ondan nefret etmektedir. Buna rağmen Paris kaçmayı başarmıştır. Nasıl kaçtığını, nereye gittiğini kimse bilmez. Bunun üzerine, erlerin başbuğu Agamemnon, her iki orduya hitap ederek Menelaos'u galip ilan eder. Daha önce kararlaştırıldığı gibi Troyalıların Helen'i geri vermeleri beklenir. Fakat kudret tanrıçası Hera ile zekâ tanrıçası Athena, güzellik yarışmasını kaybetmeyi kendilerine yediremediklerinden, Troya kenti yerle bir edilmedikçe savaşın bitmesini istememektedirler. En aptal Troyalı sayılan Pandorus'u kandırıp Menelaos'u okla yaralamaya ikna ederler. Bu da savaşı tekrar başlatmak için yeterli gelir zaten. Her iki taraftan sayısız insan ölür. Tanrılar ve tanrıçalar da birbirleriyle savaşır. Sonra da Zeus'a birbirlerini şikâyet ederler. Bu olaya öfkelenen Zeus, Troyalılara yardıma gider. Zeus'un

işe karışmasıyla, her şey birdenbire değişir. Troyalılar, Akhalar'ı gemilerine kadar püskürtürler. Hektor da ordusunun başında kahramanlaşır. Bunun üzerine Agamemnon ve Akhalılar, Akhilles'i yeniden savaşması için ikna etmeye çalışırlar. Troyalılar, gemileri ateşe verecek kadar yaklaştıklarında Akhilles, kendi zırhını en iyi arkadaşı Petroklos'a verir; ama bu da işe yaramaz. Petroklos, Hektor tarafından öldürülür. Buna sinirlenen Akhilles öleceğini bilmesine rağmen, öç almak için Hektor'a karşı savaşmak üzere askerlerin başına geçer. Her yerde Hektor'u arar. Önce Troyalıları püskürtür, sonra da hışımla surlara yaklaşır. Troyalılar savaşçıları içeri alırlar. Bir tek Hektor, surların önünde dimdik Akhilles'i beklemektedir. Fakat etrafa parıltılar saçan tunç zırhı içinde yaklaşan Akhilleus'u görünce kaçmaya başlar. Akhilles onu surların etrafında kovalar. Bu arada Hektor cesaretini toplamış nihayet Akhilles'in karşısına dikilmeye karar vermiştir. İki savaşçının vuruşmaya başladıkları o anda ilk hamle Hektor'dan gelir. Mızrağı, Akhilles'in kalkanını tam ortadan vurur; ama delemmez. O zaman kılıcını çekip saldırıya geçer. Ne çare ki, kılıç daha Akilles'e ulaşmadan boynuna saplanan mızrakla yere yığılır. Son nefesinde, vücudunu ailesine vermesi için Akhilles'e yalvarır. Öfkesi pek dineceğe benzemeyen demir yürekli Akhilles, bunu kabul etmez ve cesedin ayaklarını arabaya bağlayarak ölüyü surların önünde defalarca sürükler. Sonra da gemilerin yanına götürür; cesedi yaktırmayacağını, köpeklerle yedireceğini söyler. Zeus bu saygısızlığa çok kızar. Priamos'u cesaretlendirerek onu Akhilles'in kampına gönde-

rir. Priamos, cesedin geri verilmesi için ona değerli eşyalar sunar; yalvarır. En sonunda Akhilles insafa gelir ve Hektor'un bedenini vermeye razı olur. Ceset yakıldıktan sonra savaş yeniden başlar. Akhilles coşmuştur. Bütün Troyalıları önüne katmış surlara doğru kovalamaktadır. Ama tam surlara yaklaştığı bir sırada, çalıların arasında gizlenen Paris'in attığı zehirli bir okla topuğundan vurularak ölür. Ölümünün ardından Akhilles'in muhteşem zırhı kumandanlar arasında yeni bir huzursuzluğa yol açar. Gizli bir oylama sonucu zırha sahip olma hakkı Odysseus'a verilir. Bunun üzerine Akhilles'in cesedini savaş meydanına taşımış olan Ajax, bunu kendisine hakaret sayar, kılıcının üstüne atlayarak intihar eder. İki kahramanın arka arkaya ölmeleri, Akhaların cesaretlerini kırar. Zafer, çok uzak görünür birden; fakat vazgeçmeye de niyetleri yoktur. Bu sırada Akhilles'in genç oğlu Neoptolemus, Paris'i öldürür.

Paris'in ölümü, Troyalılar için büyük bir kayıp sayılmaz. Çünkü bütün bu belaları Troyalıların başına zaten o açmıştır.

Troyalılar hâlâ güçlüdürler. Şehir surları ayakta. Akhaların bu sonu olmayan savaşa bir son verebilmek için orduyu şehrin içine sokup, Troyalıları bir baskınla yok etmekten başka çareleri yoktur. Fakat bunu nasıl yapacaklardır?

Akhaların en akıllısı kurnaz Odysseus, bir tahta at yapma fikriyle ortaya çıkar. Bu, büyük ve içine belirli büyüklükte asker alabilecek bir at olacaktır. Odysseus ile diğer bazı seçkin komutanlar atın içine gizlenirken, diğerleri denize açılıp gemileri Bozcaada'nın arkasına, Troyalıların onları göremeye-

ceği bir şekilde gizleyeceklerdir. Eğer işleri ters giderse, Yunanistan'a geri dönecekler, atın içindekiler ise kaderlerine razı olacaklardır.

Ama her şey Odysseus'un planladığı gibi giderse, Troya'ya geri dönüp, şehrin içine girmek için verilecek işareti bekleyeceklerdir. Planın yürümesi, geride bırakacakları Akhalı bir askere bağlıdır. Bu askerin görevi, tahta atı şehre almaları için Troyalıları ikna etmektir.

Her şey Odysseus'un planladığı gibi gider. Bir sabah Troyalılar büyük bir şaşkınlıkla uyanırlar. Her yer çok sakin-
dir. Gürültülü Akha kampı tamamen boştur ve gemiler gitmiş-
lerdir. Batı kapısının önünde hiç görülmemiş büyüklükte tah-
tadan bir at durmaktadır. Akhaların bu içten vazgeçtiklerini,
mağlubiyeti kabul edip Yunanistan'a geri döndüklerini zan-
nederler. Ama bu kocaman tahta ata bir anlam veremezler. Troyalılar, bunu çözmeye çalışırken Akhaların geride bıraktıkları Sinon isimli asker ortaya çıkar. Sinon'u yakalayıp kral Priamos'a götürürler. İyi bir aktör olan Sinon, ağlayıp sızlamakta, Yunanlılardan nefret ettiğini söylemektedir. Bunun sebebini ise şöyle açıklamaktadır:

"Akhalar, Troya'ya yelken açmalarını engelleyen kuzey rüzgârını durdurmak için kral Agamemnon'un kızını kurban ettiler. Geriye dönüş için ise ben seçildim. Tam yola çıkarlar-
ken kurban edeceklerdi, her şey hazırđı. Ama gece olunca ka-
ranlıktan yararlanarak bir bataklığa saklandım ve gemilerin uzaklaşmalarını seyrettim."

Sinon'un anlattığı bu hikâyeye hemen herkes inanır. Rolünü çok iyi oynayan Sinon, hikâyesinin ikinci ve asıl can alıcı kısmına şöyle devam eder:

“Tahta at, tanrıça Athena'ya kutsal bir sunak olarak yapıldı. Böyle büyük olmasının sebebi, Troyalıların onu dar şehir kapılarından içeriye almalarını engellemek. Akhalar, Troyalıların bu atı yakıp yıkmalarını bekliyorlar. Böylece tanrıça Athena'nın öfkesini Troya üzerine çekeceklerini umuyorlar. Ama Troyalılar atı şehrin içine alıp onu korurlarsa tanrıçanın lütfunu kazanacaklar.”

Akıllica düzenlenmiş bu hikâyeye Troyalı rahip Laokoon ve Hektor'un kızkardeşi Cassandra dışında inanmayan kalmaz. Rahip Laokoon, “Hediye veren Yunanlılardan sakının!” diyerek Troyalıları uyarır, atın hemen yakılmasını söyler. Fakat kimse buna yanaşmaz. Troyalılar, hiç tereddüt etmeden, atı şehrin içine sürüklerler. Onlara göre on yıl süren korkunç savaş bitmiş, nihayet özlenen barış gerçekleşmiştir. Troyalılar bunu, eğlenceler düzenleyip şöenlerle kutlarlar. İşte o gece, herkesin derin uykuda olduğu bir sırada, Odysseus ve arkadaşları teker teker atın karnından dışarı çıkarak nöbetçileri öldürür, sonra da kapıları ardına kadar açarlar. Zaten Akha ordusu, şehrin surlarına çok yaklaşmıştır. Açık kapılardan sessizce şehrin içine sızarak her tarafta yangınlar çıkartırlar. Yangınları söndürmek için sokaklara fırlayan Troyalılar daha ne olduğunu anlamaya fırsat bulamadan kılıçtan geçirilirler. Bir süre direnseler de artık sona yaklaştıklarını anlamışlardır. Akhilles'in oğlu Neoptolemus, yaşlı Priamos'u karısının ve

kızlarının gözleri önünde öldürür. Troya'nın baştanbaşa yakıldığı o korkunç gece, Helen eski kocası Menelaos'a döner. Akhalar ertesi gün Yunanistan'a yelken açarken, arkalarında Asya'nın bu en mağrur kentinden için için yanmakta olan bir harabe bırakmışlardır.

KIRKLAR MECLİSİ EFSANESİ

Diyarbakır

Bir zamanlar Diyarbakır'ın Fatihpaşa Mahallesi'nde küçük bir evde yaşlı, dul ve yalnız bir adam yaşarmış. Yaşlı adam yalnızlığını evinde baktığı çiçeklere, kimi zaman da Diyarbakır surlarına konan güvercinlere, serçelere anlatır, ama en çok da surlarla paylaşmış. Adamın bu hali günden güne halkın arasında o kadar çok konuşulmuş ki, artık ona "sırrını surlara anlatan adam" demeye başlamışlar. Yine bir sabah erkenden cebine kuşyemlerini doldurup bu kadim kentin surlarına doğru yola çıkmış yaşlı adam. Kalenin yıkık duvarları arasında yürürken birkaç yaramaz çocuğun sur dibine sıkıştırıp kuyruğuna da teneke bağladıkları zayıf, kara bir kedinin acı çığlıklarını duymuş. Hemen sesin geldiği yöne gitmiş, çocukları uyarıp kediye ellerinden kurtarmış. Korkudan tır tır titreyen zavallı kediye sevgiyle kucaklamış. Tekrar sokaklara bırakmaya gönlü razı olmadığı için

evine götürüp kediye bakmaya başlamış. Kısa sürede kedi ile aralarında kimsenin anlayamadığı çok güzel ve ilginç bir bağ oluşmuş. Yaşlı adam artık surlara her çıktığında kedisini de beraberinde götürüyormuş. Akşama kadar kedisıyla birlikte geziyor, sonra da eve dönüyormuş.

Günler böylece geçip giderken kara kış yüzünü göstermeye başlamış. Evlerde sobalar yanıyor, insanlar sıcak mekânlardan dışarı çıkmıyormuş. Yaşlı adam da kapı ve pencerelerini sıkı sıkıya kapatıp sobayı devamlı yanık tutuyormuş ki, kedisini üşümesin. Gürül gürül yanan sobasının başına oturup kedisini kucağına alıyormuş ve bir an önce bu soğuk kış günlerinin geçip gitmesini düşlüyormuş. Böylece yeniden çok sevdiği surlara çıkabilecek, o büyük mavi göğün güzelliklerini doyasıya seyredebilecekmış.

Kenti kar altında bırakan soğuk bir kış sabahı uyandığında gözleri uzun zamandır yalnızlığına yoldaş olan kedisini aramış. Onu her zamanki yerinde görünce yüzüne geniş bir gülümseme yayılmış. Yatağından kalkıp kucağına almış ve sevgiyle okşamış. Elini kedinin parlak siyah tüyleri üzerinde gezdirirken şaşkınlık içinde küçük kedinin tüylerinin soğuk olduğunu fark etmiş. Merakla evin içine göz gezdirmiş bir yerden soğuk hava mı giriyor diye ve bütün evi kontrol etmiş. Kapıları, pencere kenarlarını yoklamış; ama soğuk havanın nereden geldiğini bulamamış. Ertesi sabah da aynı şey yaşanmış. Kucağına aldığı kedisinin tüyleri yine soğukmuş. Bu durum birkaç gün böyle devam edince yaşlı adam iyice meraklanmış. Bir gece sabaha kadar uyumadan bekleyerek, ne

olup bittiğini öğrenmek istemiş. Gece evin tüm ışıklarını kapattıktan sonra mutfığa gidip parmağının ucunu bıçakla kesmiş. Yarasının üzerine de tuz basmış. Böylece duyduğu acıdan sabaha kadar uyumamayı tasarlıyormuş. Yatağına uzanmış, merakla beklemeye başlamış. Aradan epey bir vakit geçtikten sonra kedi usulca oturduğu yerden kalkmış, yaşlı adamın başucuna gelmiş. Karanlıkta alev topu gibi parlayan gözlerle adamın uyuyup uymadığını kontrol ediyormuş sanki. Sonra yavaşça ağzını açmış, dilinin altına sakladığı küçük mavi bir boncuğu çıkarıp yaşlı adamın kulağına yerleştirmiş. Peşinden, sessizce kapıyı aralayıp dışarı çıkmış. Kedi dışarı çıkınca yaşlı adam da yatağından fırlayıp kediyi takip etmeye başlamış. Kara kedi Diyarbakır'ın kadim surlarının en büyük kapılarından birisi olan Mardin Kapı'dan çıkarak Hatun Kastal bahçelerine girmiş. Kastal bahçelerinden çıktıktan sonra kutsal Dicle nehrini geçip Kırklar Dağı'nın eteğindeki, bahçesinde şadırvanların, envai çeşit çiçeğin bulunduğu muhteşem Kavs Köşkü'nün avlusuna geçmiş. Yaşlı adam da takip-teymiş. Kendine gizlenecek bir yer bulduktan sonra kediyi izlemeye devam etmiş. Çok geçmeden kedi hafifçe silkelenmiş ve birden insan suretine girivermiş. Yaşlı adam olduğu yerde heyecandan kaskatı kesilmiş. Derken, kedinin girdiği kapıdan daha başka birçok kedi girmeye başlamış büyük avluya. Giren her kedi silkelenip insan suretine dönüşüyormuş. Sayıları tam kırkı bulunca konuşmaya başlamışlar. Kendi aralarında bu büyük ve kutsal şehrin ve insanların sorunlarını tartışıyorlarmış. Yoksulların dertlerine derman arıyorlarmış. Yaşlı

adam saklandığı yerde nefesini tutmuş, bütün bu olup biteni büyük bir korku ve heyecanla izliyormuş. Bir süre sonra hiç ses çıkarmadan olduğu yerden çıkmış, sessizce köşkten uzaklaşıp evine dönmüş. Yatağına uzanıp boncuğu yeniden kulağına yerleştirmiş ve uykuya dalmış.

Sabah olup gözlerini açtığında kedisini her zamanki yerinde oturur vaziyette görmüş. Sevinç ve hayranlıkla yatağından kalkıp kucağına almış, her günkü gibi sevmeye başlamış: “Benim iyi yürekli, canım kedim. Seni şimdi her zamankinden çok seviyorum. Dün gece kalkıp seni takip ettim. Artık sırrını biliyorum. Şimdiye kadar neden benden sakladın ki?” demiş ona. Ancak kedi hiç ses çıkarmamış. Yaşlı adam da kalkıp kendisi ve kedisini için yiyecek bir şeyler hazırlamaya gitmiş. Döndüğünde kedinin yerinde olmadığını görmüş. Çünkü kedi, gizinin açığa çıktığını öğrenince sırra kadem basmışmış. Yaşlı adam dışarı çıkıp şehrin her tarafında kedisini aramaya başlamış, ama nafile! Her gün surlara çıkıp derdini, sırrını ve kedisine özlemini çok medeniyetler görmüş bu yaşlı kale duvarlarına anlatıyormuş.

Derler ki, o zamanlar kırk kediden oluşan “Kırklar Meclisi”, bu yaşlı şehrin sorunlarını çözmede, insanlarına sahip çıkıp onları mutlu etmede insan yöneticilerden çok daha başarılıymış. Kedilerin sırrı çözülünce yaşlı şehrin sorunları da, dertleri de artmaya başlamış; fakat o zamandan beri de bu şehirde kediler el üstünde tutulup hep çok sevilmiş.

GÜLCÜ BABA EFSANESİ

Isparta

Her yıl Isparta'da düzenlenen yarışmayla en güzel gül yetiştirenler seçilir ve seçilen kişi "Gül Şeyhi" unvanını alır.

Efsaneye göre, bir dönem "Gülcü Baba" diye anılan zengin bir ihtiyar, her yıl gül şeyhliğini alır, başka kimseye kaptırmazmış. Gülcü Baba'nın, yetiştirdiği güller kadar güzel, Güllühan adında bir de kızı varmış. Güllühan'ın isteyenini çokmuş, ama babası onu kimseye vermiyormuş. Günlerden bir gün, kim kendisinininkinden daha güzel gül yetiştirirse kızını ona vereceğini söylemiş. Bunu duyan delikanlılar hemen işe koyulmuşlar. Gülcü Baba'nın kızına talip delikanlılar pek çokmuş elbette; ancak bunlardan birisi varmış ki, ne fidan alacak parası ne de bu fidanı yetiştirecek bir karış toprağı varmış. Düşünmüş taşınmış, çare olarak Gülcü Baba'nın yanında bahçıvan olarak çalışmaya karar vermiş. Yaşlı adam,

ona gülleriyle ilgili tüm sırlarını a m  . Delikanlı da bu me  hur g llerden bir kalem alıp kendi yetiştirdiği bir g le a ılamı . Zamanı gelince, yarışmaya katılan Gülcü Baba altın bir vazoda getirdiği g llerinden birini ortaya çıkarıp halka seslenmi :

–Benim g l mden daha kokulu, daha canlı, daha güzel g l yetiştiren varsa çıksın ortaya, kızım anasının ak sütü gibi kendisine helaldir.

Tekrar tekrar seslenmi ; ama kimseden ses çıkmamış. Sonunda yoksul delikanlı, toprak saksıya koyduğu g l  ile çıkmış meydana. İnanılmaz g zelliikteki g l n  kalabalığa göstererek:

–İ te benim yeti tirdiğim gülüm. Onu g zya larımla suladım, sevgimle besledim. Ona a kımdan alev, gönlümden koku verdim, demiş.

Bir anda ortalık karı mı . Gülcü Baba da  a kınlık içerisinde kalmıştır. Çevreden yükselen, “Bu g l seninkinden daha güzel. Sözünü tut, kızını bu gence ver. Güllühan bu çocuğun hakkıdır,” sözlerine karşılık G ll  Baba delikanlıya ve kızına dönerek, “Yazılan bozulmaz, verilen sözden dönülmez, mutlu olun,” diyerek g l bahçelerinde kırk gün kırk gece süren bir d Ğ nle onları evlendirmi .

HIDIR İLYAS EFSANESİ

Hatay

Tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış Hatay, çok zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Hatay, batı ile doğu kültürünün kesiştiği, birbirinden etkilendiği, toplumların kültür alışverişinde bulunduğu bir kenttir. Bu durum, onun coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır.

Hatay, Anadolu ile Ortadoğu, dolayısıyla Mezopotamya arasında bir köprü durumundadır. Ayrıca sadece kuzeyden güneye, güneyden kuzeye giden anayolların geçtiği bir yer olarak kalmamış, doğudan gelen ve tarihte İpek Yolu diye adlandırılan önemli ticaret yolunun da önemli bir kavşağı ve bir ticaret merkezi olmuştur.

Hıdır İlyas Türbesi, yakın tarihlerde yapılmış olup, mimari yönden özel bir nitelik taşımamaktadır. İnce, uzun ve yarım yuvarlak bir plan düzeninde, oldukça büyük bir kubbe ile örtülüdür. İçerisinde Hz. Hıdır'ın makamı bulunmaktadır.

Hıdır'ın dini ve efsanevi özelliği, ona ait pek çok ziyaret makamı oluşturulmasına da neden olmuştur. Ayrıca Hıdır'ın ölümsüz olduğu inancı, halkta onun mezarı olamayacağı düşüncesini yaratmıştır. Bu nedenle içinde mezar olmayan tek ziyaret, Hıdır ziyaretleridir.

Halk arasında "Hz. Hıdır'ın (Hızır) Makamı", Hz. Hıdır'ın Hz. Musa ile buluştuğu yer olarak kabul görmektedir. Burası Müslüman ve Hristiyanların kutsal kabul ettikleri yerlerden birisidir. Yine halk arasındaki inanışa göre, her cuma günü Akdeniz'in sularının taşarak bu türbenin çevresini yıkadığı söylenmektedir.

Antakya'da Hıdırbey Köyü'ndeki iri gövdeli çınar ağacının, Hıdır'ın yere sapladığı bastonundan yeşerdiği, dallanıp budaklandığı nakledilir. Sıkıntıya düşen kişi, "Ya Hıdır!" diye feryat eder. Bunun gibi içinde Hıdır'ın geçtiği birçok deyim de oluşmuştur: "Hıdır yanında olsun," denir sözgelimi. Bir işe başlarken, "Ya Allah, ya Hıdır!" diye başlanır. Özellikle Nusayrilerde bu tür ifadeler çok yaygındır.

Halk inanışlarına göre Hıdır, çağrıldığında düşmana, zalime, hırsıza, yalana ve akla gelebilecek tüm kötülöklere karşı koruyuculuk yapar. Hıdır'ın ayaklarının değdiği yerde bol yeşillik biter, elinin değdiği nesnede bereket olur. Ayrıca Hıdır'ın bir başka belirgin özelliği, bilgisidir.

Rivayet o ki, günün birinde Musa Peygamber, Tanrı'ya "Evrenin en akıllı adamı kimdir?" diye sormuş. Tanrı bu soruyu "Hıdır Bey'dir," diye yanıtlamış. Musa, onu nasıl bulacağını

sormuş. Tanrı da, “Değneğini yere sapladığında değnek büyüyüp ağaç olursa, torbandaki ölü balıklar canlanır, gökyüzü açikken birden yağmur yağarsa, bulunduğun yerde iki deniz kavuşuyorsa işte orası Hıdır’ın ülkesidir,” demiş.

Musa, torbasını tuzlu balıkla doldurup değneğini almış, yola düşmüş. Dağ tepe dolaşmış, ama bir türlü aradığı ülkeyi bulamamış. Sonunda Samandağ açıklarında bir kayaya varmış, yorgunluktan uyuyakalmış. Uyanınca, yere sapladığı değneğin ulu bir ağaç olup kendisine gölge ettiğini görmüş. Torbasındaki balıklar canlanmış, bir bir denize fırlamışlar. Gökte bulut yokken sıırıslıkla ıslandığını fark etmiş. Aradığı ülkeyi bulmanın sevinciyle çevresine göz gezdirirken, yanına bir balıkçı yaklaşmış: “Hoş geldiniz ya Musa,” demiş. Musa, “Hoş bulduk, ben Hıdır Bey’i arıyorum, onu nasıl bulurum?” diye sormuş. Adam, işine karışmaması, soru sormaması koşuluyla onu Hıdır Bey’e götürmeye söz vermiş. Birlikte yola koyulmuşlar.

Biraz gidince adam kıyıdaki kayıkların tabanını delmeye başlarmış. Musa meraklanıp nedenini öğrenmek istemiş; fakat yanıt alamamış. Bu kez küçük bir çocuğu öldürmüş adam. Musa karşı çıkmışsa da adam oralı olmamış. Asi Irmağı’nı izleyerek yollarına devam etmişler. Konakladıkları her yerde bir türbe yaparak ilerlerken bir köye varmışlar. Balıkçı, kollarını sıvayıp yıkılmakta olan bir duvarı onarmaya koyulmuş. Musa yine dayanamamış, bunun da nedenini sormuş. Balıkçı öfkelenmiş: “Artık sabrım kalmadı, anlaşmayı bozdun. Kayıkları deldim; çünkü düşmanın gelip almasını istemedim. Çocu-

đu öldürdüm; çünkü anladım ki büyüyünce çok kötü bir insan olacak. Sahiplerinin yetim ve yoksul olduklarını bildiğim bu duvarı da onardım; çünkü büyüdüklerinde altında bulacakları bir gömü var. Bunları anlattım; ama artık beni göremeyeceksin. Çünkü aradığın adam bendim,” demiş ve ortadan kaybolmuş.

ANİ HARABELERİ EFSANESİ

Kars

Ani Harabeleri'ni gördünüz mü? Ani kentinin yerini biliyor musunuz? Bugüne kadar Ani kentine gitmediyseniz gerçekten çok yazık!

Geçmiş yedi bin yıl öncesine uzanan Ani Harabeleri, bin yıllardır nice medeniyete ev sahipliği yaptı. Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunduğu için büyük savaşlara tanıklık etti, istilalara uğradı, nice kıymdan geçti. Bir rivayete göre, "Ey Ani, bu zulümle yaşayacağına bat, yıkıl!" sözüyle yerle bir oldu. Bir başka rivayete göre ise Ani'nin şenlenmesi, ölülerin dirilmesinden bile zordu.

Tarihi Ani kenti, Kars'ın 48 km. doğusunda bulunur. Kentin doğusunda Türkiye-Ermenistan sınır çizgisini oluşturan Arpaçay, batısında ise Alaçay Vadisi vardır. Bu vadiler arasında güneyden kuzeye doğru genişleyip yükselen platform üze-

rinde çeşitli kültür tabakalarının yer aldığı, stratejik konuma sahip Ani'nin en parlak devirleri M.S 10. ve 11. yüzyıllar olmuştur. Ani, 1604 yılında Selçuklu sultanı Alparslan tarafından Bizanslılardan alınır ve idari kontrolü, Selçuklu soylarından olan Şeddatoğulları'ndan Emir Menuçehr'e bırakılır. Emir Menuçehr'in yönetimindeki Ani kenti yeniden inşa edilir. Kent, sivil ve askeri yapılarla donatılır. 1877-1878 Osmanlı - Rus harbinden sonra Rus kontrolüne girer.

Ani kentinin kurulduğu arazi üzerinde inşa edilen surların yedi giriş kapısı mevcuttur. Aslanlı kapı, Kars kapısı, Sarnıçlı kapı en önemli kapılar olarak bilinirler. Arazinin eğimine göre yer yer beş metre yüksekliğe kadar ulaşan surların dış cephe-lerinde haç motifleri, aslan ve yılan kabartmalı rölyefler, çini süslemeler vardır. Aslanlı kapının bulunduğu surların doğu yanındaki burç üzerinde Selçuklu sultanı Alparslan'ın şehri 1064 yılında fethetmesini anlatan dört satırlık Kufi İslami Kıtabe bulunmaktadır. Antik kentte, tarihi surların yanı sıra birçok önemli yapı da bulunur. Bunlardan Tigran Honents Kili-sesi, Ani Harabeleri'nin, en iyi korunan ve en çok ziyaret edilen yapıdır. Kilise, renkli dinsel betimlemeleriyle Anadolu Hıristiyanlığına ait izler taşır. Diğer adı, "Kurtarıcı" olan Halas-kar Kilisesi de 1035 yılında tamamlanmıştır. Kilise, Ermeni mimarisinin tipik özelliklerini yansıtır. Üstünde bir haç kabartması bulunan kilise, 1957 yılında yıldırım çarpması sonucu, ardından da 1989'daki depremde büyük hasar görmüş-tür. Ani'nin en büyük ve en önemli yapısı ise Ani Katedrali olarak kabul edilir. Şehrin güney ucunda bulunan, 989 -1010

yılları arasında tamamı taştan inşa edilen katedralin mimarı, Ermenistan'ın ünlü mimarlarından Trdat Mendet'tir. Antik kentte kiliselerin yanı sıra bir de cami bulunmaktadır. Selçukluların Anadolu'daki ilk camisi, Ani'yi 1064 tarihinden itibaren yöneten ilk lideri Emir Menuçehr'in ismini taşır.

Ani, Ermenilerde kız ismi olarak geçmektedir. Efsaneye göre, bir zamanlar Ani kentinin zalim bir kralı evlenme çağına gelmiş kızların kendisiyle birlikte olmadan evlenmelerine izin vermiyormuş. Hatta buna karşı çıkarak gelinini zalim krala sunmayan bir baba hakkında idam kararı verilmiş. Sehpaya giden baba, "Ey Ani, bu zulüm ile yaşayacağına bat, yıkıl" diyerek isyan etmiş, sözü bitmeden de kent yerle bir olmuş.

"Ani bir dünya; ama dünya bir Ani değil," denilmiş vakti zamanında. Ani'nin böylesine onurlandırılmasının nedeni ise yüzyıllar boyunca değişik ulus ve dinleri bünyesinde toplamasından gelen çok kültürlülüğüdür. Türkler, Gürcüler ve Ermeniler bir orkestranın enstrümanları gibi uyum içinde yaşamayı başarabilmişler o zamanlar. Günümüzün tahammülsüz dünyası düşünüldüğünde, binlerce yıldan beri yan yana duran cami, kilise ve zerdüşt tapınağı insanı şaşırtıyor. Sadece bu yanıyla bile Ani, saygıyı fazlasıyla hak ediyor.

Nice zulümlere uğramış ve bugüne kalmayı başarmış Ani güzel günlere hasret...

Ancak, bir söylenceye göre Ani'nin canlanması, şenlenmesi olanaksız gibi demiştik. İşte o söylence:

Bir zamanlar Ani kentinde “Urum Papa” adıyla bir ihtiyar yaşarmış. Urum Papa, yedi yılda bir yatağından doğrulup yedi olmaz iş sayarmış. Yedinci soru ise, her zaman “Ani şenlendi mi?” olurmuş.

İnanışa göre yedi olmaz iş gerçekleşirse, Ani şenlenecektir. Bunlar olmazsa, Ani kıyamete değin insan yüzü göremeyecektir. Urum Papa’nın “yedi olmaz iş”i şöyle sıraladığı rivayet edilir:

Göğ e direk dikildi mi?

Denize köprü kuruldu mu?

Yumurtaya kulp takıldı mı?

Deveye nal çakıldı mı?

Katır doğurdu mu?

Ölüler dirildi mi?

Ani şenlendi mi?

TAHİR İLE ZÜHRE HİKÂYESİ

Padişah kızı Zühre ile vezir oğlu Tahir'in ölümle biten aşkını anlatan bir Türk halk hikâyesidir bu. Yöreden yöreye değişiklik gösteren bu hikâyeyi halk kendi kültürel beklentisine göre yeniden biçimlendirmiştir.

Geçmiş zamanlarda zengin ve şöhretli bir padişah yaşamış. Parası pulu, malı mülkü her şeyi varmış; ama yazık ki sarayını şenlendirecek bir çocuğu yokmuş. Doktorlara gitmiş, derdine çare bulamamış. Dermansız derdinin tek tesellisi, güzel ve görkemli bahçesindeki eğlencelermiş.

Bir gün kendisi gibi çocuğu olmayan veziri ile çarşıda dolaşmaya çıkan padişah, "Her kim bana bir altın verirse tanrı onun muradını gerçekleştirsin," diyen bir dilenciyle karşılaşmış ve istediği altını vermiş dilenciye. Sonra yine veziriyle birlikte pek sevdiği bahçesine dönmüş. Çarşıda gezdikleri için yorgun olduklarından bir ağacın altında oturuvermişler. Az ileride bir başka ağacın altında yaşlı bir derviş görmüş, yanına

gitmişler. Derviş, “Marifetlerim vardır,” deyince, padişah gönlünden geçeni bilmesini istemiş ondan. Derviş de padişah ve vezirin çocuklarının olmadığını, evlat istediklerini söylemiş. Bunun üzerine iki bahtsız adam dervişten yardım istemişler. Derviş, cebinden bir elma çıkarmış ikiye bölmüş ve onlara bu elmaları yerlerse padişahın kızı, vezirin oğlu olacağını çocukları birbirlerinden ayırmamalarını, hatta onları evlendirmelerini söylemiş. Buna padişah da vezir de çok sevinmişler. Hemen elmayı yemişler. Dokuz ay on gün sonra dervişin dediği gibi padişahın kızı, vezirin oğlu olmuş. Kızın adını Zühre, oğlanın adını Tahir koymuşlar.

Tahir ile Zühre birlikte büyümüşler. En tanınmış hocalardan ders almışlar, çok zeki olduklarından anlatılanları hemen öğreniyorlarmış. Aradan on beş yıl geçmiş, zaman içerisinde Zühre’nin gönlü Tahir’e düşmüş. Bir gece Tahir’i öpmüş. Kardeş olduklarını sanan Tahir buna çok sinirlenmiş. Ama Zühre durmamış. Bir başka gece Tahir’i yine öpmüş. Bunun üzerine Tahir onu dövmüş. Zühre o kadar üzölmüş ki, Allah’a, “Allah’ım benim sevgimin yarısını Tahir’e ver,” diye dua etmiş. Duası gerçekleşmiş, Tahir de Zühre’ye âşık olmuş.

Çevrelerindeki insanlardan kardeş olmadıklarını öğrenen Tahir ile Zühre günden güne birbirlerine daha çok bağlanmışlar. Sazlarını alıp birbirlerine türküler söyler, bu hazla kendilerinden geçerlermiş. Bu arada onların bu halini gören bir köle durumu padişahın karısına haber vermiş. Zühre’nin bir padişahın oğluyla evlenmesini isteyen annesi, meseleyi kocasına açmış, o da kızının artık Tahir’le evlenmesinin zamanının

geldiğini söylemiş. Padişahın karısı bu karara itiraz edince de kendi gözleriyle âşıkları görmek istemiş. Gördüğü manzara, karısının bütün itirazlarına rağmen âşıkları evlendirme kararını haklı gösteriyormuş.

Bu arada Tahir bir gece rüyasında iki kara köpeğin kendisine saldırdığını görmüş. Bu rüyanın ne anlama geldiği daha sonra anlaşılabacaktır. Padişahın karısı, kocasına büyücü kadının hazırladığı şerbeti içirince padişah Tahir'den soğumaya başlamış ve bir gün onu sarayından kovmuş. Aşk ile yanıp tutuşan Tahir ne yapsın? Koşmuş Zühre'nin köşküne, sevgilisine sitem dolu türküler söylemiş. Bütün olup biteni, annesinin neler çevirdiğini dadısından öğrenen Zühre, Tahir'e durumu anlatmış elbet; ama muhbirler de boş durmuyormuş. Yine padişaha haber yetmiş. Bu sefer padişah, Tahir'i Mardin'e sürmüş. Mardin'de yedi yıl kalan Tahir bir gün Allah'a kendisini zindandan kurtarması için dua etmiş. İyilerin duası kabul olurmuş. Ondan mıdır bilinmez, zindanın kapıları açılıvermiş, siyah atıyla Hızır gelip Tahir'i almış, atıvermiş terkisine. Sonra da çileli Tahir'i Zühre'nin köşkünün önüne bırakıp gözden kaybolmuş. Sevinçten çılgına dönen Zühre, Tahir'i dadısına göndermiş hemen. Her gece gizli gizli buluşup zevku sefa eylerlermiş. Fakat bir gün Tahir, rüyasında yine kara köpeklerin etrafını sardığını görmüş. Kötü olayların habercisiymiş bu rüya. Anlamasına anlamış Tahir; ama neyle karşılaşacağını bilmediğinden olacaklara engel olamıyormuş. Felek çarkını döndürmüş, Tahir'le Zühre'nin gizli saklı buluştukları haberi yine ulaşmış padişahın kulağına. Bu kez de Şat suyuna bırakılmak düşmüş Tahir'in kismetine.

Şat suyu kenarında Göl padişahının sarayı varmış. Bunu bilen Zühre, önceden Göl padişahının kızlarına mektup yazmış, onlardan Tahir'i kurtarmalarını istemiş. Kızlar Tahir'i bulmasına bulmuşlar, kurtarmışlar da; ancak gelin görün ki Tahir'e âşık olmaktan da kendilerini alamamışlar. Neyse ki, onu paylaşamadıkları için kavga ettikleri bir gün, konuşulanlara kulak misafiri olan Tahir, kendini saraydan dışarı atıvermiş. Gitmiş gitmiş, bir çeşme başına varmış. Dua edip azıcık uyumak istemiş. Tam uykuya dalmışken bir at kişnemesiyle uyanmış. Yanı başında bekleyen derviş, ona gözlerini kapatmasını söylemiş ve yine genç adamı atının terkisine attığı gibi Zühre'nin köşkünün önüne bırakmış. Sonra da ona gözlerini açmasını söyleyip oradan uzaklaşmış. Tahir, önce dadısına gitmiş, onunla dertleşmiş biraz ve öğrenmiş ki, Zühre bir başkasıyla evlenecek. Düğünün olduğu gün kadın elbisesi giyerek eğlenceye karışmış, Zühre'yi bulur bulmaz da ona kendisini tanıtmış. İki genç, ertesi gün hamama gidilecekken kaçmak üzere anlaşılmışlar. Ancak bir çift göz onları izlemeye devam ediyormuş. Gençlerin kaçacağı haberini alan padişah derhal Tahir'i yakalatmış. Bakmış ki Tahir'in vazgeçeceği yok, mecliste onu ve kızını anmadan üç hane türkü söylemesi halinde kendisini affedeceğini söylemiş âşık gence. Tahir iki haneyi söylemiş; fakat üçüncü hanede Zühre'nin içeri girdiğini görünce onun ismini kullanmaktan kendini alamamış. Zühre'nin adını zikretmenin cezası Tahir'e pahalıya mal olmuş. Padişahın emriyle oracıkta başı vurulmuş. Tahir'in ölümü, Zühre'yi çıldırtmış. Ne yapmışlarsa çare bulamamışlar hekim-

ler bu onmaz hastalığa. Bu acıklı aşk öyküsünün sonunda Zühre'nin payına düşen de sevdiğinin mezarı başında can vermek olmuş.

İki âşığın yan yana gömüldüğü mezarlarda bir beyaz bir de kırmızı gülfidanı görenler, iki mezarın arasında bir de karaçalının bittiğine şahit olmuşlar. Bu karaçalı, olup biten her şeyi padişaha yetiştiren kölenin mezarından çıkarmış meğer. Zühre'ye olan aşkından ötürü kötülüğe teslim olan köle, Zühre ölünce bir hançerle kendi canına kıymış ve ancak iki sevgilinin ayakucunda kendisine yer bulabilmiş. Oraya gelen âşıklar her sene o çalıyı kesseler de yeniden bitmesine engel olamazlarmış.

Yüzyıllardan bu yana dilden dile dolaşan bu aşkın hikâyesi, ünlü şair Nazım Hikmet'in şiirinde de vücut bulmuştur. Hikâyeye toplumsal bir nitelik de kazandırdığı bu şiirinde bakan şair nasıl anlatmıştır Tahir ile Zühre'nin aşkını:

TAHİR İLE ZÜHRE

Tahir olmak da ayıp değil

Zühre olmak da.

Hatta, sevda yüzünden ölmek de ayıp değil.

Mesela bir barikatta döğüşürken

Mesela Kuzey Kutbu'nu keşfe giderken

Mesela denerken damarlarında bir seromu

Ölmek ayıp olur mu?

Seversin dünyayı dolu dizgin

Ama o bunun farkında değildir.

Ayrılmak istemezsin dünyadan

Ama o senden ayrılacak.
Yani, sen elmayı seviyorsun diye
Elmanın da seni sevmesi şart mı?
Yani, Tahir'i Zühre sevmeseydi artık
Yahut hiç sevmeseydi,
Tahir, ne kaybederdi Tahir'liğinden
Tahir olmak da ayıp değil,
Zühre olmak da.
Hatta, sevda yüzünden ölmek de ayıp değil.
Bütün iş, Tahir'le Zühre olabilmekte
Yani, yürekte.

ANKA (SİMURG) KUŞU EFSANESİ

Rivayet olunur ki, kuşların hükümdarı ve şifalı gözyaşlarının sahibi *Zümrüd-ü Anka* (*Simurg* ya da batıda bilinen adıyla *Phoenix*), beş yüz yıl yaşadıktan sonra kendini ateşe atan ve külleri arasından yeniden doğup sonsuza dek yaşayan bir kuştur. Bu kuş Bilgi Ağacı'nın dallarında yaşar ve her şeyi bilirmiş. Kuşlar Anka'ya inanır, onun kendilerini kurtaracağını düşünürlermiş. Kuşlar dünyasında işler ters gittikçe de Anka'yı bekler dururlarmış. Ne var ki, Anka umutlarını boşa çıkarıyor, bir türlü görünmüyormuş.

Bir gün uzak bir ülkede bir kuş sürüsü, Anka'nın kanadına ait bir tüy bulmuşlar. Anka'nın var olduğunu anlayan dünyadaki tüm kuşlar toplanmışlar ve hep birlikte huzuruna gidip ondan yardım istemeye karar vermişler. Ancak Anka'nın yuvası, etekleri bulutların üzerinde olan Kaf Dağı'nın tepesindeymiş. Oraya varmak için ise yedi dipsiz vadiyi aşmak gerekirmiş. Hepsi birbirinden çetin tam yedi vadi... Bunlar; istek,

aşk, marifet, istiğna, tevhid, hayret ve yokluk vadileriymiş. Başka çareleri olmayan kuşlar, hep birlikte göğe doğru uçmaya başlamışlar. Aşk denizinden geçmişler önce. Ayrılık Vadi-si'nin üzerinden uçmuşlar. Hırs Ovası'nı aşp, Kıskançlık Gölü'ne sapmışlar. İsteği ve sebatı az olan, dünyevi işlere takılan kuşların kimi aşk denizine dalmış, kimi ayrılık vadisinde kopmuş sürüden. Kimi hırslanıp düşmüş ovaya, kimi kıskanıp batmış göle. Önce bülbül geri dönmüş, güle olan aşkıyı hatırlayıp. Papağan, o güzelim tüylerini bahane etmiş (oysa tüyleri yüzünden kafese kapatılmış). Kartal, yükseklerdeki krallığını bırakamamış. Baykuş yıkıntılarını özlemiş, balıkçıl kuşu bataklığını... Yedi vadi üzerinden uçtukça sayıları gittikçe azalmış. Ve nihayet beş vadiden geçtikten sonra gelen altıncı vadi "şaşkınlık" ile yedinci vadi "yok oluş"ta kuşların büyük bir bölümü umudunu yitirmiş. Kaf Dağı'na sadece otuz kuş varabilmiş. Peki Anka'yı bulabilmişler mi?

Farsça "si", "otuz" anlamına gelir; "murg" ise "kuş"... Simurg'un yuvasını bulunca öğrenmişler ki, Anka, "otuz kuş" demektir. Yani sır, sözcüklerde imiş, yani hepsi Anka, herbiri Simurg imiş. Otuz kuş, anlamışlar ki, aradıkları sultan, kendileridir ve gerçek yolculuk, kendilerine yaptıkları yolculuktur.

Zümrüd-ü Anka'yı beklemekten vazgeçip, şaşkınlık ve yok oluşu yaşadıktan sonra bile uçmayı sürdürerek, küllerimizden yeniden doğabilmek için kendimizi yakmadıkça, her birimiz birer Simurg olmayı göze almadıkça bataklığımızda, tünelerimizde ve kafeslerimizde yaşamaktan kurtulamayacağız. Şimdi kendi gökyüzünde Simurg olup uçmanın zamanıdır.

Dünya masalları seçkimizin bir bölümüyle daha karşınızdayız.

Masal deyip de geçmemek gerektiğini erbabı bilir. İnsanların ortak deneyimlerinden damıtılmış kültür ürünleridir masallar: Evrensel ve zamansız... Eğlendirici olduğu kadar aydınlatıcı... Üstelik kimsenin mülkiyetinde de değil.

Büyük sanat yapıtları gibi zamanın sınavından geçen tükenmez bu hazineyi çocuklarınızla birlikte okuyun, çocuk olmanın hazzını -yeniden- yaşayın!

DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINDAN MASALLAR

Çin Masalları

Ortadoğu Masalları

Hint Masalları

Rus Masalları

Latin Amerika Masalları

- Balkan Masalları
- Anadolu Efsaneleri
- İskoç Masalları
- Anadolu Masalları
- Doğu Avrupa Masalları
- Britanya'dan Masallar
- İskandinav Masalları
- Kuzey Amerika Masalları

dipnot yayınları

Selanik Caddesi 82/32 Kızılay - Ankara

Tel: (0 312) 419 29 32 Faks: (0 312) 419 25 32

dipnotkitabevi@yahoo.com

